חסידות · ברסלב · ספרים של תלמידים

# ספר גידולי הנחל

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# ספר גידולי הנחל

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-גידולי-הנחל/
הקובץ נוצר ב־15 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

# תוכן העניינים

**הקדמת המלקט והמסדר** ..... 4
**רשימת קיצורי המקורות** ..... 5
**אדמו"ר נמ"ח מוהר"ר נחמן מברסלב זצוק"ל זיע"א** ..... 6
**אות א'** ..... 7
**אות ב'** ..... 18
**אות ג'** ..... 19
**אות ד'** ..... 20
**אות ה'** ..... 25
**אות ו'** ..... 25
**אות ז'** ..... 26
**אות ח'** ..... 28
**אות ט'** ..... 32
**אות י'** ..... 32
**אות ל** ..... 53
**אות מ** ..... 55
**אות נ'** ..... 63
**אות ס'** ..... 74
**אות ע'** ..... 75
**אות פ'** ..... 76
**אות צ'** ..... 78
**אות ק'** ..... 82
**אות ר'** ..... 82
**אות ש'** ..... 83
**ימי יארצייט ידועים של אנ"ש הנזכרים בספר זה לפי סדר ימות השנה** ..... 93
**מפתח לשמות משפחה הנזכרים בספר זה** ..... 94

# הקדמת המלקט והמסדר

הנה ידוע מאמר רבינו ז"ל שרצונו להשאיר תלמידים. שאלו התלמידים יעשו תלמידים אחרים. וכן תלמידי התלמידים יאירו להלן יותר ויותר וכן לדורי דורות. גם ידוע אשר הפליג אדמו"ר זיע"א מאד מגודל מעלת המתקרבים אליו ומקיימים עצותיו הק', וגם מהרנ"ת ז"ל ושאר גדולי אנ"ש שבכל הזמנים הירבו לספר בשבח אלו שזכו להסתופף בצל קדשו ובצל תלמידיו הק' וללכת בדרכיו. על כן אמרתי ונתון אל לבי אלכה נא ואלקטה באמרים מפי ספרים וסופרים את שמות כל תלמידי רבינו ז"ל ותלמידי תלמידיו הידועים לנו למען יהיו לזכרון עולם ולחקוק בקצירת העט את אשר ידוע לנו על תולדות חייהם. ומהודענא כי לא באתי לספר בשבחם ולתאר את גודל יגיעתם בתורה ובעבודת ה' ואת עוצם המניעות אשר גברו עליהם וכו'ו וכו'ו אשר יכלה כל עט מלספר, אלא רק להציב ציונים על זמנם, מקומם ותולדותם למשפחותם לבית אבותם, כי ראיתי אשר רבה בזאת המבוכה והדברים פזורים אנה ואנה בכל כתבי אנ"ש ומכתביהם. וחלילה למעיין בספר זה לשפוט את גדולתם וצידקתם לפי הנכתב עליהם, אם מעט אם הרבה, כי רבים מהם ובהם גדולי עולם ואדירי תורה ויראה אשר אך שמם בלבד נודע לנו. עוד למודעי כי על אף העמל והיגיעה, החיפוש והבדיקה, זמן זמנים טובא, ככל שידי יד כהה מגעת. נשארו הרבה דברים ללא בירור מוחלט וודאי שחסרים שמות ופרטים אשר נשמטו ממני או שלא מצאתי להם מקורות בכתבי אנ"ש. אף גם זאת, למען ידע הקורא ולמען יוכל לעיין ביתר הרחבה במקור הדברים, הבאתי בסוף כל ערך וערך את מקורותיו מן הכתב והמכתב, מכל מה שנדפס עד עתה ע"י אנ"ש ורק במקומות בודדים שלא הצלחתי לבררם, הבאתי את דעתי על פי דרך האפשרות והסברא.

בחלק זה, הראשון, מובאים אנ"ש שנסתלקו לעולמם עד ראשית שנות התר"פ ורובם ככולם הם אנ"ש שברוסיה וראשוני אנ"ש שקבעו משכנם בארץ ישראל. בחלק השני, שאקוה בעזהי"ת ללקטו, לסדרו ולהוציאו לאור, יובאו אנ"ש שנסתלקו לעולמם משנת תר"פ ועד עתה ורובם הם אנ"ש דפולניה וארץ ישראל ובכללם אנ"ש שנהרגו על קדה"ש בשנות הזעם. ת"ש – תש"ה, הי"ד. כן יובאו בו השלמות ותיקונים לחלק זה.

וכאן המקום להבעת תודה לכל אנ"ש אשר סייעו בידי והגישו לי את עזרתם בבירור פרטים שונים ובמתן עצה ובפרט לאגודת "משך הנחל" אשר הואילה למסור לידי את כתב היד של הספר "השיחות והסיפורים" שבכוונתה להוציאו לאר ואשר היה לי למאיר עינים וגם על שקיבלה עליה את העמל והטירחה של הוצאת ספר זה לאור. יהי רצון

וזכות רבינו הק' ותלמידיו הק' תעמוד להם ולנו ולכל יו"ח להיות עוסקים, על פי דרך רבינו ז"ל, בתורה ובעבודה כל ימינו מתוך נחת והרחבה.
הכ"ד נח הלוי שטרנפלד
א"ק מירון ת"ו
י"ט מנחם אב תדש"מ
יומא דהילולא של מוהר"ר נפתלי זצ"ל
תלמיד רז"ל

## רשימת קיצורי המקורות

ברשימה זאת נזכרו רק המקורות החוזרים ונישנים פעמים רבות וע"כ הובאו בקיצור.
א"א – אמונת אומן. סימן המכתב.
אבב"ר – אבניה ברזל. מספר העמוד.
אי"ש – דער אוצר פין יראת שמים (באידיש).
מספר הכרך והעמוד.
חיי"מ – חיי מוהר"ן. הסעיף בהוצאה המנוקדת.
טו"ז – טובות זכרונות. מספר העמוד.
ימה"ת – ימי התלאות. מספר העמוד.
יממ"א – ימי מהרנ"ת א'. הסימן בהוצאה המנוקדת.
יממ"ב – ימי מהרנ"ת ב'. הסימן.
כו"א – כוכבי אור. מספר העמוד.
כו"פ – כפתור ופרח. מספר העמוד בהוצאה המצורפת לספר סיפורי מעשיות.
מבה"נ – מבעי הנחל. מספר הגליון והעמוד.
מכתבים – מכתבי מהרנ"ת בסוף ספר עלים לתרופה ובספר אמונת אומן. סימן המכתב.
מרי"ש – מכתבי ר' יצחק שטרנהארץ (בן מהרנ"ת) בסוף ספר עלים לתרופה. תאריך המכתב.
נ"א – נחלי אמונה. סימן המכתב.
נ"צ – נוה צדיקים. מספר העמוד.
נת"צ – נתיב צדיק. סימן המכתב.
סינ"פ – סיפורים נפלאים, כולל גם שיחות וסיפורים. מספר העמוד.
על"ת – עלים לתרופה. סימן המכתב או התאריך.
שא"י – שארית ישראל. סימן המכתב.

שיח' – שיחות הר"ן. הסימן.
השוה"ס – השיחות והסיפורים (בעת הכנת ספר זה לדפוס, נמצא הספר הנ"ל בהכנה אף הוא, לכן לא הובא סימן או עמוד).
שמה"צ – שמות הצדיקים.

## אדמו"ר ננמ"ח מוהר"ר נחמן מברסלב זצוק"ל זיע"א

נולד בקהילת קודש מעזיבוז בר"ח ניסן שנת תקל"ב לאביו מוהר"ר שמחה בן הרה"ק ר' אחמן מהאראדענקא ולאמו מרת פייגא בת מוהר"ר יחיאל ומרת אדיל בת הבעש"ט. ימי נעוריו עברו עליו בק"ק מעזיבוז. בשנת תקמ"ה, בערך, נשא לאשה את מרת סאשיא בת מוהר"ר אפרים והיה סמוך על שלחן חותנו בכפר אוסיאטין עד שנת תק"נ. בשנים תק"נ – תקנ"ט דר במעדווועדיווקע ושם התקרבו אליו אנשים רבים אף ממקומות רחוקים. בקיץ דשנת תקנ"ט נסע לארץ ישראל ושהה שם מערב ראש השנה תקנ"ט עד סמוך לפסח דשנת תק"ס. מאלול תק"ס גר בזלאטיפאליע עד אלול תקס"ב שאז נכנס לדור בברסלב ואז גם נתקרב אליו מהרנ"ת. בשנות ישיבתו בברסלב ערך כמה נסיעות ארוכות, בתקס"ז נסע לנאווריטש, אוסטרהא, זאסלב, נפטרה מרת סאשיא זוגתו הראשונה ובאלול דאותה שנה נשא ת זוגתו השניה בת הנגיד מוהר"ר יחזקאל טראכטנבערג, בנסיעה הזאת שהה כחצי שנה. בשנת תקס"ח אחר סוכות נסע ללעמבערג ושהה שם עד אמצע הקיץ. בד' אייר תק"ע עזב את ברסלב ולמחרת נכנס לעיר אומאן ודר שם עד ח"י תשרי ד' דסוכות שנת תקע"א, יום בו נלקח ארון האלקים ונסתלק אור ישראל כבוד אדמו"ר זצוק"ל זיע"א. "נקבר בשלום למחרת, ה' סוכות, באומאן העיר אשר בחר בה בחיים חיותו להקבר שם, כי שם המקום המוכן לו מששת ימי בראשית לעסוק שם בתיקון העולם לדורות" וכו' (לשון מהרנ"ת, יממ"א סו' ס"ו).
בניו, ר' שלמה אפרים, ר' יעקב וכן בתו פייגא נסתלקו בעודם רכים בשנים. בנותיו: אדיל, אשת ר' יוסף (יוסקא) בן הרה"ק מחמעלניק. שרה, אשת ר' יצחק אייזיק במוהר"ר לייב מדאבראוונע. מרים, אשת ר' פנחס בן הרה"ק מוואלטשיסק. חיה, אשת ר' זלמן במוהר"ר יעקב יוסף.
ספריו: ליקוטי מוהר"ן, סיפורי מעשיות, ספר המדות, שיחות הר"ן, חיי מוהר"ן ועוד כתבים אשר לא זכינו להנות מאורם (עיין נוה צדיקים, לז-פד).

# אות א'

## א. ר' אבא שו"ב מטשעהרין

מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל(א). חתנו של ר' אליהו הרב מטשעהרין(ב). לרה"ש תק"ע נסע יחד עם בנו ר' שמואל לרז"ל ובגלל המניעות שהיו לו בדרכו הוכרח למכור את חפציו ובהם גביע זהב שרצה להביאו מתנה לרז"ל. בלילה בעת הסעודה פנה אליו רז"ל ואמר: "במה אודה לך עבור הנסיעה? בעולם הזה כבר אין זה כדאי". אח"כ פנה רז"ל אל בנו שמואל ואמר: "ואתה, שמואל, קח לך מהמרק". כשחזרו לביתם נפטר ר' אבא ובנו ר' שמואל נתעשר עד למאוד(ג). למרות עניותו המופלגת, שאפילו בגדים מיוחדים לשבת לא היו לו, היה מגדולי העובדים שבאנשי רבינו(ד).

א כו"א, לג. (ב) שמה"צ. (ג) אבב"ר, מח. (ד) מבה"נ, 4 נו.

## ב. ר' אבא שו"ב מצפת

מוזכר ע"י מהרנ"ת בהיותו בשנת תקפ"ב בצפת, בליל שבת פר' פנחס: "רקדתי בשמחה עם ר' אבא שו"ב ור' משה יונה" (יממ"ב, קנה).

## ג. ר' אבא מטשעהרין

מכונה בפי אנ"ש – ר' אבא'לע. שמו המלא: ר'אברהם אבא רבינאוויטש. בנו של ר' שמואל ב"ר אבא. תלמיד מהרנ"ת וידיד נפשו של ר' אברהם דב נכד רז"ל. למרות עשירותו המופלגת היה בורח מן הכבוד עד הקצה האחרון ועובד ה' בהתלהבות. סייע בכל יכלתו למהרנ"ת בעסקי הדפסה ותמך ביד רחבה בעניי אנ"ש וביישוב אנ"ש שבא"י. בקיץ תרכ"ט ביקר בא"י יחד עם ר' נחמן הרב דטשעהרין ור' יעקב ב"ר צבי. בשנת תרל"ו נפטרה זוגתו הראשונה ולעת זקנתו נולדו לו ילדים מזוגתו השניה. בנו: ר' שמואל (נולד לעת זקנתו). חתנו (מזוגתו הראשונה): ר' אברהם ייבין. נפטר בשנת תרל"ט וכיון שלא היו לו בנים שיכלו לאמר אחריו קדיש, אמר אחריו קדיש ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה.

כו"א, לה. סינ"פ, קלז. נת"צ, ז,כ,לב. נ"א, ד,ה. על"ת, רנ, רפה, רפז, רפט, שכ ועוד. מרי"ש, ו' במדבר, ג' עקב תרכ"ט. השוה"ס. מבה"נ. 4 נח, 47 נב, 56 מד.

## ד. ר' אבא

נכדו של ר' חיים קראסינשטיין, התגורר יחד עם סבו בצפת. מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנת תרל"ו (תנ"צ, טל, יא).

### ה. ר' אבא כצמאן
מאנ"ש בברסלב, היה שולח בכל שנה מעות לר' נתן ב"ר יהודה שישב בטבריה. עלה לא"י והתיישב בירושלים. בשנת תרמ"א עבר לגור בטבריה כי רצה להיות סמוך לר' נתן הנ"ל. בטבריה נחלה מאד והיה מוטל למשכב זמן רב(א). בתרמ"ב עבר לגור בצפת(ב). מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה (ג').

א נת"צ, סא. (ב) שם, פז. (ג) שם, קכח ועוד.

### ו. ר' אברהם
חתנו של ר' פנחס יהושע ואביו של ר' געצע. גר ברבוצק. תושבי עירו החשיבוהו מאד והחזיקוהו לאחד מל"ו צדיקים. התפרנס כשמש בבית כנסת. היה מתפאר מאד לפני אנ"ש בבנו ר' געצע (השוה"ס).

### ז. ר' אברהם ויינברג
אביו של ר' שמואל ווינברג. סייע הרבה יחד עם בנו למהרנ"ת ואנ"ש במחלוקת וברדיפות בשנות תקצ"ה – תקצ"ט (על"ת, קסח, קעב בסוף האגרת).

### ח. ר' אברהם ייבין
חתנו של ר' אבא ב"ר שמואל מטשעהרין. חותנו הוכיחו פעם על שלא בא לאומאן על רה"ש ואמר שאם לא היינו באים אלא לשמוע את ר' נחמן מטולטשין מתפלל לפני התיבה – דיינו(א). בנו: ר' נחמן ייבין.

א סינ"פ, קלז.

### ט. ר' אברהם ליטוואק
היו בידו כתבים ממה ששמע מר' נחמן מטולטשין. בית הכתבים, סדר עבודת היום מר' נחמן מטולטשין (נחלי אמונה, א).

### י. ר' אברהם פייעס
קודם התקרבותו לרז"ל היה איש מכוער והיה לו בן בשם חיים שעשה עמו שידוך עם בת ר' ישראל נכד הבעש"ט(א). אחד המופתים של רז"ל קשור בו ובשותפו משה חינקיס(ב). היה מוהל מומחה ובברית אצל בנו של משה חינקיס כשראה שהרב מטאמשפיל שנתכבד בפריעה אינו אומן בזה וגורם צער רב לתינוק, דחפו הצידה ופרע בעצמו וזאת היתה אחת הסיבות להתלקחות המחלוקת. אף שהיה רגיל לבא למהרנ"ת ולהחזיקו בפרנסתו, היה נוסע גם לרב מסאוראן. נפטר בשנת תקצ"ד(ג).

א כו"א, סא, דה, ע"ש המעשה באריכות.

ב כו"א, מד (משה חינקיס המכונה גם משה בהרב היה מעשירי ברסלב וממקורבי ותומכי רז"ל החשובים, אחר הסתלקות רז"ל לקח את נכדו ר' אברהם דב לחתן, בגלל הסתות של משפחתו וסיבות שונות הפך למתנגד על מהרנ"ת ובעטיו פרצה המחלוקת הידועה בשנות תקצ"ה-תקצ"ט. בתו קבלה גט פיטורין מנכד רז"ל. נפטר בשנת תקצ"ח. [עיין עליו חיי"מ, כט. כו"א, מג, מה, ס. סינ"פ, י. אבב"ר, נא, נב. ימה"ת, ג-מ]). (ג) ימה"ת, ו, ז, ח.

## יא. ר' אברהם מאומאן

מאנשי השם והיו לו אותות כבוד מהקיר"ה של רוסיה. בשנות המחלוקת תקצ"ה-תקצ"ט לא היה יכול לסבול ולראות העינויים של אנשים כשרים וכתב מכתב לרב מסאוראן שלא יבוא עוד הפעם לאומאן. גם הטיל אימה על המתנגדים והזהירם שלא יעשו שום רעה לאנשי מהרנ"ת עד שישבו שם אנ"ש לבטח (ימה"ת. כא. אפשר והוא ר' אברהם שמהרנ"ת היה לפרקים מתאכסן בביתו בהיותו באומאן כנז' ביממ"ב. כא, כד).

## יב. ר' אברהם מנאוושעליץ

מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). בסוף חורף תקפ"ב ביקר מהרנ"ת בביתו עם בני הנעורים ועשה סעודה גדולה עבורם. מהרנ"ת באר בסעודה את התורה "ואתחנן" (ליקו"מ ח"ב עח) והחיה מאד את המסובים. אחיו של ר' ליב מכפר סיביטיב(ב).

## יג. ר' אברהם מפעטרבורג

מכונה גם ר' אברהם מבארדיטשוב. תלמיד רז"ל. קודם התקרבות מהרנ"ת היה הוא כותב אתה תורות וכל מקום שנאמר בו "מלשון החברים" הוא מלשונו. רז"ל צוה עליו להיות מקבל ולא רצה ולכן נתרחק קצת ושהה איזה זמן בפעטרבורג משם כתב לרז"ל שהוא ירא מנקודת היהדות שבו ורז"ל אמר על זה, שזה שהוא ירא, זה עצמו נותן לו כח להתחזק על עמדו. אח"כ חזר לרז"ל ורצה שוב לכתוב את התורות אך אז כבר סמך רז"ל את ידו על מהרנ"ת בכתיבת התורות(א). היה חסיד מעמיק אך חסר מבטא בכתיבה(ב). עסק במסחר והיה בקי ומלומד בכל עניני העולם(ג). העריך ימים(ד).

א שיחות וסיפורים שבהקדמת ביאור הליקוטים. חיי"מ, קנא, תקצ. כו"א, לח. אי"ש, 7 ריא. (ב) נ"צ, כז. (ג) אבב"ר, עט, עיין שם. (ד) מפי זקני אנ"ש.

## יד. ר' אברהם ב"ר גרשון

בנו של ר' גרשון נכד המגיד מטירהוויצע. האריך ימים למעלה ממאה שנה ועוד זכה לקבל פני מהרנ"ת (א). בנו: ר' גרשון (בח"ב).

א השוה"ס.

## טו. ר' אברהם ב"ר יואל צבי

מאנ"ש בצפת. מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ו – תרמ"ג (נת"צ, יא, טו, קג ועוד)

## טז. ר' אברהם ב"ר ישראל

אביו של ר' נחמן מטולטשין. היה מקורב קצת לאנ"ש. זוגתו הראשונה נפטרה והניחה שני יתומים קטנים, בן ובת, אח"כ נשא אשה שניה ונפטר גם הוא(א). בשנת תקפ"ב בערך(ב).

א אבב"ר, פו. (ב) שם, לפי שר' נחמן מטולטשין היה אז כבן שמונה שנים.

## יז. ר' אברהם ב"ר מרדכי

מכונה: ר' אברהם ציפרע'ס. בנו של ר' מרדכי דיין מטעפליק. גדל בבית דודו ר' דוד מפאלי שהיה עשיר גדול וגאון מופלג וירש ממנו את עסקיו. ישב כל היום על התורה ועל העבודה ור' אייזיק אייזינשטיין ניהל את עסקיו. עובד ה' וגאון מופלג, סיים פעמים מספר את הש"ס עם כל הראשונים והאחרונים ונתקיים אצלו "תורה וגדולה במקום אחד". חתנו: ר' אייזיק קראסינשטיין [בח"ב] (השוה"ס).

## יח. ר' אברהם ב"ר נחמן הלוי חזן

נולד בשנת תר"ט לאביו ר' נחמן מטולטשין. מגדולי אנ"ש בדורו, עובד ה' שלא הניח כמעט כמותו, עשרות שנים היה מתבודד ביערות משבת לשבת ועמל בתורה ובעבודה. גאון עצום בנגלה ובנסתר. קירב עשרות אנשים לדעת רז"ל. קיבל מר' אהרן מליפאוויץ את מגילת הסתרים של רז"ל. בשנת תרנ"ד עלה לא"י והתיישב בירושלים (לפני עלותו נתן גט פיטורין לאשתו, בת ר' נתן טעטעווסקי, שלא רצתה לעלות עמו). דר במשך כעשרים שנה בא"י והיה נוסע בכל שנה לאומאן על ראש השנה. בנסיעתו האחרונה. בחדש אב דשנת תרע"ד, נשאר באומאן ונפטר שם בערב ר"ח טבת תרע"ח. מנו"כ באומאן ועל קברו נחקק: פ"נ ר' אברהם ב"ר נחמן הלוי מארץ ישראל. בזיווג שני היה חתנו של ר' נפתלי הכהן מבארדיטשוב [בח"ב]. ספריו אשר חיבר: ביאור הליקוטים, חכמה ותבונה, כוכבי אור, שיחות וסיפורים, ימי התלאות ועוד כתבי יד וחיבורים אשר לא נדפסו ורובם אבדו בעיר העתיקה בירושלים.

השוה"ס. הקדמת המו"ל לספר חכמה ותבונה, נ"צ קפא. מבה"נ, 36 כח, 65-66 רצו. ר' אברהם אבא ע"ע ר' אבא

### יט. ר' אברהם אליעזר ב"ר סענדר
מאנ"ש בצפת. בן אחיו של ר' נתן טרוביצער מצפת. מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ח-תרמ"ד. בשנת תרמ"א נכנס לחופה בצפת(א) ובמכתב של ר' נחמן מטולטשין לצפת מאחל לו מזל טוב לחופתו(ב). נוסח מצבתו בביה"ח בצפת: פ"נ ר' חיים אברהם אליעזר ב"ר סנדיר נכד(ג) הרה"צ ר' צבי ראב"ד מק"ק טראוויץ ונכד(ד) הרה"צ ר' דוד צבי זצ"ל נ' כ"ג אייר תרס"ו.

א נת"צ, עו, פ. (ב) נ"א, (ג) דור רביעי. (ד) לא ידוע איך.

### כ. ר' אברהם דב נכד רז"ל
בנם של ר' יוסף (יוסקא) ומרת אדיל בת רז"ל. זכה עוד לקבל בנערותו את פני רז"ל. נשא לאשה את בתו של משה חינקיס(א). אך לאחר שהלה הפך למתנגד ורודף על מהרנ"ת ואנ"ש, גירשה(ב). בחורף דשנת תקצ"ו נשא לאשה את בתו של ר' דב מטשעהרין תלמיד רז"ל(ג) סייע הרבה למהרנ"ת בעסקי הדפסה(ד). היו לו יערות והיה עשיר מופלג. היה מפורסם ביראתו ובקדושתו וכל רואיו היו מעידים על גודל יראתו. אכילתו היתה בקדושה ובטהרה נפלאה(ה). סבל מצער גידול בנים ונפטרו אצלו שתי בנות ובן(ו) נפטר בשנות התר"מ(ז). בנו: ר' יוסף.

א ראה עליו ר' אברהם פייעס הערה ב'. (ב) ימה"ת, ו, טו. כו"א, כד. (ג) שם. על"ת, רד. (ד) על"ת, שכב, שצ, ועוד. (ה) מבה"נ, 35 לד. השוה"ס. (ו) על"ת, תכ"א. (ז) השוה"ס.

### כא. ר' אברהם דב ב"ר נחמן פיטיל
דר בכפר אפתפקווץ הסמוך לברסלב. אמו היתה זוגתו השניה של ר' ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה, מוזכר על ידו במכתב משנת תרל"ח (נת"צ, טו).

### כב. ר' אברהם הירש הכהן
מוזכר בהעתק כתב יד מהרנ"ת שנפטר בחורף דשנת תקצ"א ממחלת החולירע (סינ"פ, קמה).

### כג. ר' אברהם הירש מצפת
מאנ"ש בצפת. מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרמ"ב-תרמ"ג(א). גיסו של ר' דוד צבי דאשווסקי (היו נשואים לשתי אחיות) (ב).

א נת"צ, פג, פה, צג. (ב) שם, קיא.

### כד. ר' אברהם חיים מאומאן
תלמיד רז"ל. רז"ל שבת בביתו באלול דשנת תקס"ב כשעבר בנסיעתו דרך אומאן. שם נתוודעו אליו משכילי אומאן(א). בניו: ר' משה ור' אהרן מתלמידי מהרנ"ת.

א סינ"פ, ג. מבה"נ, 7 מז. עיין גם ר' צבי דב הורוויץ.

## כה. ר' אברהם יצחק מאומאן

תלמיד מהרנ"ת. עני ואביון גדול. בשנת תקצ"ה העמידה הממשלה, בהשתדלות המתנגדים. איש צבא בביתו והוטל עליו לספק את מזונותיו. לאחר השתדלות הנגידים באומאן שסייעו לאנ"ש סולק הנ"ל מביתו(א). בשנת תקצ"ז היה אצל מהרנ"ת בנעמירוב ומהרנ"ת הוכרח לגרשו מפחד המוסרים(ב).

א* על"ת, קע"כ. (ב) שם, ריח, מוזכר בר"ת: רא"י.

## כו. ר' אברהם לייב ב"ר פרץ

חתנו של ר' שכנא בן מהרנ"ת. נשא את בת ר' שכנא בשנת תר"א(א). היה סמוך על שלחנו של ר' שכנא. בשנת תר"ב כתב מהרנ"ת לאביו ר' פרץ: "אבל דעו כי השעה דחוקה מאד לבני שיחי' וגם כי באמת היא טובה גדולה לפני בנו שיהיה פה בכל האופנים וע"כ מן הראוי שיוציא ע"ז כראוי כדי שיחזק אותו בתורה ועבודה"(ב). בשנת תר"ג נולד לו בן ומהרנ"ת היה על פדיון הבן ודיבר שם חידושים נפלאים(ג). בשנת תר"ד רצה להתמהמה באומאן למשך כמה ימים קודם חג השבועות(ד).

א על"ת, שכב. (ב) שם, שמא. (ג) שם, שעה, שעו. (ד) מכתבים, י'.

## כז. ר' אברהם מאיר מטולטשין

מאנ"ש בטולטשין. מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת מצפת בשנת תרכ"ט (מהרי"ש, ו' צו תרכ"ט).

## כח. מרת אדיל בת רז"ל

נולדה באוסיאטין בשנת תקמ"ז(א). בר"ח אלול דשנת תק"ס נישאה לר' יוסף (יוסקא) בן הגה"ק מוהר"ר אברהם דב הרב דק"ק חמעלניק(ב) היה לה צער גידול בנים(ג). ונפטרו אצלה בן וכמה בנות(ד). בנה: ר' אברהם דב. בתה: רבקה מרים אשת בן דודה ר' שמחה ברוך ב"ר יצחק אייזיק. אחרי פטירת בעלה ר' יוסקא ואחותה מרת שרה, נישאה בשנת תקצ"ב לגיסה ר' יצחק אייזיק ב"ר לייב(ה). נפטרה בשנת תרי"ד(ו). לפני פטירתה שמעוה אומרת: ברוך הבא, אבא(ז)

א אי"ש, 2 כד. (ב) חיי"מ, קיג, קיד. (ג) שיח', קנא. (ד)יממ"א, מג. (ה) שם, קי. (ו) מבה"נ, 28 לז. (ז) השוה"ס.

עיין גם: חיי"מ, לט, שלח. מכתב על הסתלקות מהרנ"ת. אבב"ר, כב, כה, לג, לז, מכתבים, י'.

### כט. ר' אהרן מגראדיב
בערב ר"ח תמוז דשנת תקפ"ב הצטרף אל מהרנ"ת ואל ר' יהודה אליעזר בנסיעתם מצפת למירון ולשאר המקומות הקדושים (יממ"ב, קמד).

### ל. ר' אהרן מדאשיב
תלמיד רז"ל. מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג)

### לא. ר' אהרן מזשערין
תלמיד רז"ל. מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל (כו"א לג)

### לב. ר' אהרן מליפאוויץ
נולד מברכתו של רז"ל(א) ומסתבר שעוד זכה להכיר את רז"ל. היה בעל משרה חשובה ובעת המחלוקת דשנות תקצ"ה-תקצ"ט נכנס לספר לגלח ראשו והמתנגדים שיחדו את הספר שיגלח לו רק חצי ראשו(ב). קיבל מר' נפתלי את מגילת הסתרים ומסרה לפני מותו לר' אברהם ב"ר נחמן(ג). איש קדוש מאד, זכה לאריכות ימים, בסוף ימיו הי סגי נהור. מנו"כ בדימיטריווקע(ד).

א השוה"ס. (ב)ימה"ת, מו. (ג) מבה"נ, 56 יז, 37 כה. השוה"ס. (ד) שם.

### לג. ר' אהרן מקיבליטש
נתקרב בעודנו נער ע"י ר' פנחס מקיבליטש. עני מרוד ועובד ה' נלהב. עניו ושפל ברך ותמיד מלא שמחה. ידיד נפש של ר' חיים מקיבליטש עד שרבים חשבו אותם לאחים. נפטר בחודש אלול בשנת תרפ"ב או תרפ"ג. זכה לחמישה חתנים, כולם מגדולי וחשובי אנ"ש (השוה"ס. כו"פ, 210).

### לד. ר' אהרן ב"ר אברהם חיים
תלמיד מהרנ"ת. בפניו אמר מהרנ"ת על ר' נחמן מטולטשין: "אני מכין את הכל עם העט, אח"כ יוכל גם ר' נחמן להנהיג הגלגל" (סינ"פ, קלא).

### לה. ר' אהרן ב"ר אליהו זסלבסקי
חתן רז"ל. נשא את מרת חיה בת רז"ל לאחר שנפטר בעלה הראשון ר' זלמן (א). (הדבר היה שנים מספר לאחר פטירת רז"ל). שימש כרב דק"ק קרימינטשאק, בנו של ר' אליהו חתן הרה"ק בעל התניא (א). באדר תקפ"ב פגש אותו מהרנ"ת בקרימינטשאק(ב).

א אי"ש, 2 עג. (ב) יממ"ב, נא.

## לו. ר' אהרן ב"ר מיכל

בנו של ר' מיכל ב"ר יצחק בן מהרנ"ת. אברך קדוש להפליא ואנ"ש הפליגו מאד בשבחו. נפטר צעיר לימים. הניח כמה בנים ואחד מהם הוא ר' נח מברסלב (השוה"ס. על בנו ר' נח בח"ב).

## לז. ר' אהרן ב"ר משה הרב דברסלב

נולד בשנת תקל"ה(א) לאביו הר"ר משה שהיה אב"ד בק"ק קארסין. שימש כרב על מקום אביו עוד בחייו(ב). התקרב לרז"ל בעת שישב רז"ל במעדוועדיווקע בשנים תק"נ-תקנ"ט (ג). מגדולי וחשובי תלמידי רז"ל ועל פי פקודתו נתמנה לרב ואב"ד בברסלב כשנכנס רז"ל לדור שם בסוף שנת תקס"ב(ד). רז"ל הפליג מאד בשבחו ואמר שצריך להודות גם לסוסים שביאו אותו לברסלב ושיש לו בירור המדמה בפסיקת שאלות(ה). כן אמר עליו שהלך לחופתו בכסות נקיה(ו) וברכו שיזכה בעוה"ב להבין שיחת חולין שלו(ז). רז"ל אמר לו לעניין בספריו ולמצא בהם קושיות ולתרצם וכן עשה והוטבו בעיני רז"ל(ח). היה אחד משני העדים שייחד רז"ל לעניין אמירת עשרת מזמורי התהלים על ציונו(ט). רז"ל לא רצה שישמע את מגילת התרים(י). על ראש השנה דשנת תקע"א לא בא לרז"ל ורז"ל הקפיד על כך(כ). בניו: ר' צבי אריה ור' נחמן. חתניו: ר' שמחה ב"ר שמואל יצחק ור' נחמן ב"ר משה קראסינשטיין. רז"ל הודיע לו ברמז שיתסלק בר"ח אב וכן הוה שנפטר בר"ח אב(ל) שנת תר"ה. מנו"כ בברסלב. חיבר פירוש על התורה בדרך פרדס ע"פ הקדמות רז"ל וחיבור על ששת סדרי משנה על דרך החסידות, זקני אנ"ש ראו את הכתבים אך כיום אינם נמצאים בידינו- מנוקד עם באר היטב.

א השוה"ס. (ב) צוואת הרב מטשעהרין. אי"ש, 5 לה. (ג) טו"ז, קכא, עיין שם סיפור התקרבותו. (ד) צוואת הרב מטשעהרין. אבב"ר, לז. (ה) שם. (ו) טו"ז, קכא, גירסא אחרת היא שרז"ל אמר זאת על ר' ישעיה שלום ב"ר יודל. (ז) חיי"מ, שעו, תקט. (ח) סינ"פ קל. (ט) שיח', קמא. חיימ, רכה, (י) אבב"ר, ל. (כ) חיי"מ, רכ. (ל) כו"א, נה, - מנוקד עם באר היטב נ"צ קמט. עיין גם אי"ש, 5 לה-מח.

## לח. ר' אהרן ב"ר שמואל

בנו של ר' שמואל מטעפליק תלמיד רז"ל. מוזכר במכתבי מוהרנ"ת בשנת תקצ"א (על"ת, נא).

## לט. ר' אהרן יהודה

מוזכר ע"י מהרנ"ת בשבת ר"ח ניסן שנת תקפ"ב באדעס. "בא אלי איש כשר אחד ורוצה ליסע לא"י, שמו ר' אהרן יהודה והוא יושב שם באדעס מלפני רה"ש העבר והוא איש עני

ואביון ומתפלל בקולות והתלהבות וע"כ רחקוהו אנשי ביהמ"ד דאדעס והוא נע ונד וכו' וגם אמרו שהוא איש משוגע, ובאמת יש לו תנועות משונות קצת אבל אני היה לי אמונה בו והחזקתי אותו מיד לאיש כשר. ואם לא שכבר כתבתי לר' יהודה אליעזר שיבא לאדעס כדי שיסע עמי לא"י יכול להיות שהייתי לוקח אותו עמי לנסיעה לא"י" (יממ"ב, נט).

## מ. ר' אהרן ניסן

תלמיד מהרנ"ת. ר' אברהם ב"ר נחמן שמע ממנו שפעם אחת אמר לו מהרנ"ת: "אם היית תמיד בשמחה, לא היית רואה פני גיהנם (כו"א, עח).

## מא. ר' אהרן ב"ר נחמן פיטיל

מכונה: ר' אהרן גאון. אמו היתה זוגתו השניה של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה, מוזכר על ידו במכתב משנת תרל"ח (נת"צ, טו).

## מב. ר' אורי מיאס

תלמיד רז"ל. הוא ר' עירא שהיה אח"כ במדינת וואלכיא המוזכר בכוכבי אור ל"ב כאחד מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל. עמו היה המעשה בקשר לפקדון של רז"ל אצל ר' זלמן הקטן (השוה"ס. מבה"נ, 58 לה. עיין שם סיפור המעשה. עיין גם ר' הערע).

ר' אייזיק ע"ע ר' יצחק

ר' איציק ע"ע ר' יצחק

## מג. ר' אלטר מטעפליק

שמו המלא: ר' משה יהושע בזשיליאנסקי המכונה אלטר. בנו של ר' אשר זעליג מטעפליק תלמיד מהרנ"ת. בזיווג שני היה חתנו של ר' נחמן מטולטשין. קיבל מפי תלמידי מהרנ"ת. תלמידו ויד ימינו של ר' נחמן הרב דטשעהרין. מסר נפשו לפרסם ולגלות לפאר ולרומם דעת אדמו"ר בעולם כולו ורבים נתקרבו לדעת אדמו"ר ע"י ספריו הרבים אשר חיבר בדרכי אדמו"ר בלשון צחה ודעת תבונה אשר חננו ה'(א). היו בידיו הכתבים של מגילת הסתרים ורבים מראשי התיבות אשר בה היו מפוענחים(ב). חיבר את הספרים השתפכות הנפש, משיבת נפש, אמונת עיתך, מילי דאבות, הגדהאור זורח, מי הנחל ועוד ספרים אשר לא נדפסו ואבדו(ג). העתיק והכין לדפוס את הספר נחת השלחן מהרב דטשעהרין(ד). בשנת תרמ"ב ביקר בא"י(ה). נהרג על קידוש ה' וספר תורה בידו בי"ב אדר שני תרע"ט(ו). בנו (מזיווג ראשון): ר' שמואל שמעלקע(ז).

א הקדמת המו"ל לספר מי הנחל. (ב) נ"צ, עח. (ג) שם, קצג. (ד) משם, קסו. (ה) נת"צ, צט. (ו) עמוד השער להגדה אור זורח. ראה מבה"נ, 71 צח, שנהרג בי"ג אדר וסיפור מפי עד ראיה כיצד נרצח. (ז) שא"י, לב. ראה גם מכתביו: שא"י, לב, מי הנחל, קמה והלאה.

## מד. ר' אליהו הרב דטשעהרין

חותנו של ר' אברא שו"ב מטשעהרין, מוזכר בשמות הצדיקים בין תלמידי רז"ל.

מה. ר' אליהו מברסלב

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ב(א). בעת המחלוקת בשנת תקצ"ה ברח מביתו בברסלב וישב באומאן(ב). בתקצ"ח בישר למהרנ"ת שבנו ר' יצחק עשה שידוך עם בנו ר' דוד צבי והוא עצמו, ר' אליהו, היה השדכן(ג).

א על"ת, עב. (ב) שם, קסז. (ג) שם, רלד.

## מו. ר' אלימלך מטשערקאס

מאנ"ש בזמן מהרנ"ת. חותנו של ר' יצחק בן מהרנ"ת בזיווג ראשון. אהב מאד את ר' יצחק ולמרות שבתו, זוגתו של ר' יצחק, מיאנה בו, לא רצה שיגרשנה. מהרנ"ת לא הסכים לכך ולאחר יגיעות רבות קיבלה בתו בשנת תקפ"ה גט פיטורין מר' יצחק בן מהרנ"ת (אבב"ר, סט. על"ת, יב. יממ"ב, מב).

## מז. ר' אליעזר ביאלסטוצקי

היה בעל שחרית ברה"ש בקיבוץ באומאן בזמנו של ר' נחמן מטולטשין. בשנת תרמ"ד עלה להשתקע בארץ ישראל (השוה"ס. במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה [נת"צ, עה] מוזכר ר' לייזר שביקר בשנת תרמ"א בא"י, נראה כי הוא ר' אליעזר הנזכר כאן).

## מח. ר' אליעזר מלאדיזין

נתקרב למהרנ"ת בשנות נעוריו(א) ומוזכר ע"י מהרנ"ת במכתביו דשנת תקצ"ה (ב). פעם אירע ונולד לו בן והברית חל בראש השנה ובעצת ר' נחמן מטולטשין מינה שליח למול את בהנו והוא עצמו בא לאומאן(ג).

א השוה"ס. (ב) על"ת, קסח. (ג) מבה"נ, 59 כט.

ר' אליקים געציל ע"ע ר' געציל

ר' אלכסנדר סענדר ע"ע ר' סענדר

## מט. ר' אלעזר מטעפליק

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תר"ב. עסק בהדפסה עבור מהרנ"ת (על"ת, שסד, שסז)

## נ. ר' אפרים חותן רז"ל

מפורסם בתורה וביראה, איש נכבד מאד ומיוחס. מקור חוצבו היה בזאסלאב ואח"כ קבע ישיבתו בכפר אוסיאטין הסמוך למעדווועדיווקע. היה מפורסם בשם טוב בין כל הצדיקים המפורסמים שכולם נתאכסנו אצלו כי היה איש חשוב מאד(א). רז"ל נשא לאשה את בתו, מרת סאשיא, בשנת תקמ"ה בערך. גם אשתו היא חמותו של רז"ל היתה

אשה כשרה מאד. רז"ל אכל על שלחנו עד שנפטרה ולקח אשה אחרת וזאת לא יצאה ידי חובתה נגדו ורצתה ליקח את החדר שהיה מיוחד לרז"ל לעבודת ה' ואז עזב רז"ל את שלחנו(ב). בתחילה לא הכיר בגדולת רז"ל אך אח"כ בגלל כמה מעשים שהיו נודע לו מעוצם גדולתו וקדושתו(ג). נפטר לפני שנת תקס"ה(ד). בנו: ר' צבי(ה).

א חיי"מ, קה. (ב) שם, קה, קח. (ג) כו"א, סו. אבב"ר, כג. (ד) בן רז"ל ר' שלמה אפרים שנקרא על שמו נולד בתקס"ה. (ה) עיין ר' צבי ב"ר אפרים. מכו"א לז, משמע קצת שהיו לר' אפרים עוד שני בנים: ר' משה ור' חיים.

## נא. ר' אפרים ב"ר נפתלי

נולד בשנת תק"ס, בערך(א). לאביו ר' נפתלי תלמידו המובהק של רז"ל. בילדותו עוד זכה לקבל פני רז"ל. יד ימינו ותלמידו המובהק של מהרנ"ת ומוזכר פעמים רבות במכתביו. סמוך לשנת תרל"ד עלה לא"י, התיישב בירושלים והיה נוסע בכל שנה לאומאן על ראש השנה. בשנת תרל"ח ביקר בטבריה ובצפת(ב). נפטר בי"ד תשרי תרמ"ג ומנו"כ בטשעהרין(ג). חיבר ספר ליקוטי אבן ותפילות הבוקר. כינוי משפחתו: ויינבערג. חותנו: ר' שמואל(ד). בניו: ר'שמחה דוד ור' יחיאל, כן היתה לו גם בת(ה).

א נ"צ, קנג. (ב) שא"י, כא. (ג) נ"צ, קנג. (ד) אבב"ר, סו (שם נאמר שחותנו היה ר' שמואל מטעפליק ואין זה נראה, כיון שר' שמואל מטעפליק נפטר בשנת תקצ"א ואילו ר' שמואל, חותן ר' אפרים, עדיין מוזכר בחיים בשנת תר"ד. ע"ע ר' שמואל מטעפליק ור' שמואל חותן ר' אפרים). (ה) נ"א, יד.

עיין גם סינ"פ, קלח. אבב"ר, סא, פא. השוה"ס מבה"נ, 34 נג, 58 כו. נ"א, ד-ז. מכתבי מהרנ"ת אליו בספר על"ת. נעימות נצח, עמ' יג.

## נב. ר' אפרים

גיסו ומחותנו של מהרנ"ת, מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תר"ד (מכתבים, ט').

## נג. ר' אפרים ב"ר יצחק אייזיק

נכד רז"ל. נולד בחנוכה תקצ"ב לאביו ר' יצחק אייזיק ולאמו מרת שרה בת רז"ל שנפטרה למחרת לידתו(א). היה ידוע ומפורסם בתורתו, יראתו, חכמתו וצדקתו(ב). בנו: ר' נחמן, המכונה ר' נחמן הזקן. בתו: פייגא, אשת ר' ישראל מנדל ב"ר שמשון.

א על"ת, ד' שמות תקצ"ב. (ב) מבה"נ, 43 כא.

## נד. ר' אפרים רמרז

בשנת תרס"א הדפיס בלעמבערג יחד עם ר' ישראל מקארדאן את הספרים שבחי הר"ן ושיחות הר"ן (נ"צ עד).

ר' אריה ע"ע ר' לייב

### נה. ר' אשר מבאהפוליע
תלמיד מהרנ"ת. בנו של ר' ישראל לייב תלמיד מהרנ"ת(א). מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תר"ג(ב). בנו: ר' פנחס, חתן ר' אייזיק אייזינשטיין(ג).

א השוה"ס. אבב"ר, פ. (ב) על"ת, שצג, שצה. (ג) השוה"ס

### נו. ר' אשר זעליג
מוזכר במכתב מהרנ"ת לר' נפתלי מב' עקב תקפ"ז: "נלקחו מאתנו שני מחמדי עין הנאהבים והנעימים וכו' ה"ה הותיק מוה"ר ישראל הכהן ז"ל וגיסו המופלג הותיק מוה"ר אשר זעליג ז"ל, אוי לנו וכו'(א). בהעתק מכת"י מהרנ"ת נכתב: "בין המיצרים תקפ"ז נפטר ר' ישראל ורמ"ע [?] זעליג גיסו ז"ל(ב).

א על"ת, בהשמטות. (ב) סינ"פ, קמה.

### נז. ר' אשר זעליג מטעפליק
תלמיד מהרנ"ת. תלמיד חכם וגאון מופלג, אנשי עירו כינוהו: הרבי ר' זעליג(א). "מופלג בתורה וביראה, גריס באורייתא תדירא, יראת חטאו קודמת לחכמתו, שפל ברך ומצוין במדת ענוותנותו"(ב). בקיץ דשנת תרמ"ו עלה לא"י יחד עם זוגתו, התיישב בצפת ושם מנו"כ(ג). נפטר בין השנים תר"נ-תרס"ד(ד). בניו: ר' משה יהושע המכונה ר' אלטר מטעפליק. ר' יצחק אייזיק ועוד בן שדר בלאדיזין(ה).

א השוה"ס. (ב) עדות בנו ר' אלטר בעמוד השער לספר מילי דאבות. (ג) כת"י ר' אלטר, נדפס בסוף ספר מי הנחל. (ד) כן ניתן להסיק ממכתבי ר' אלטר שבסוף ספר מי הנחל. (ה) השוה"ס.

### נח. ר' אשר משה
תלמיד מהרנ"ת(א). במכתב מהרנ"ת אליו משנת ת"ר. מכנהו: ידידי הרבני המופלג הותיק מו"ה וכו'(ב).

א שמה"צ. (ב) בעל"ת, רעא.

## אות ב'

### א. ר' בוניא (בונע) שפיביקובסקי מקרימינטשאק
נתקרב ע"י ר' זלמן הרב. עשיר מופלג. בעל תחנות קמח עם מאות פועלים. בסוף ימיו לקחו הקומוניסטים את כל רכושו. למדן עצום ובעל צדקה גדול. כיסה את כל הוצאות החזקת הקלויז באומאן. האריך ימים ונפטר סמוך לשנת תר"פ (השוה"ס. כו"פ. 207.

נראה ששמו ר' בנימין, עיין שו"ע אבהע"ז סימן קכט בנו"כ שבוניא ובונע הם כינוי לבנימין).
ר' בער ע"ע ר' דב

### ב. ר' ברוך ב"ר שלמה
חתן מהרנ"ת. נשא את חנה צירייל בת מהרנ"ת בסוף שנת תקצ"ג. מהרנ"ת כותב עליו: "חתני שיחי' מוצא חן בעיני אלקים ואדם"(א). מוזכר פעמים רבות במכתבי מהרנ"ת(ב). למדן מופלג מאד מאד(ג). בתו, אסתר שיינדיל שנולדה בסוף תקצ"ד(ד). נישאה לדודה ר' יוסף יונה בן מהרנ"ת(ה). היה לו גם בן שנולד בשנת תר"ג(ו).
א על"ת, ק. (ב) שם, קסג, רג, רד, רו, רעט ועוד. (ג) השוה"ס. (ד) על"ת, קלט. (ה) מבה"נ, 38 כו. (ו) על"ת, תא. עיין גם ר' נחמן ב"ר אהרן.

### ג. ר' ברוך מטייטרע
חתנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה, התפרנס ממכירת נרות (נת"צ, מז).

### ד. ר' ברוך אפרים
מוצאו מארץ ליטא, לפני התקרבותו לדעת רז"ל היה מחשובי חסידיו של הרה"ק בעל הצמח צדק(א). ר' נחמן הרב דטשעהרין שלחו בשנת תרל"ו להדפיס ספרי רז"ל ותלמידיו בלעמבערג והוציאם לאור בהגהה מדויקת וברוב פאר והדר. חיבר ספר "באיבי הנחל" לפרש עומק דברי רז"ל בליקו"מ. ר' אברהם ב"ר נחמן החשיב מאד את הספר ועליו בנה יסודותיו בספרו ביאור הליקוטים(ב). בנו: ר' נחמן.
א מבה"נ, 43 מה. (ב) נ"צ, קפ.

## אות ג'

### א. ר' גדליה מלאדיזין
תלמיד מהרנ"ת. מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ו (על"ת, קפח).

### ב. ר' גדליה אהרן
תלמיד מהרנ"ת. מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תר"ד (מכתבים, ט')

### ג. ר' גדליה זאב מאומאן
בנו של ר' מנשה תלמיד מהרנ"ת. חתנו של ר' נחמן מטולטשין(א). היה משמש לפרקים את ר' אברהם ב"ר נחמן(ב).
א השוה"ס. (ב) מבה"נ, 43 מד.

### ד. ר' געציל מלאדיזין
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). בשנת תקס"ט נתרפא ממכה קשה שהיתה לו, ע"י אמירת תורה של רז"ל(ב).

א כו"א, לג. (ב) פרפראות לחכמה, ליקו"ת תורה ד' אות ט', עיין שם סיפור המעשה.

### ה. ר' געצע הזקן
מכונה: ר' געצע סבא. היה "בעל הבית" חשוב ובסוף ימיו התיישב באומאן ועסק אך ורק בעבודת ה'. נודע בעיקר בשמחתו הרבה. בנו: ר' נחמן [בח"ב] (השוה"ס).

### ו. ר' געצע ב"ר אברהם
שמו המלא: ר' אליקים געציל ליבאוונא. נכדו (בן בתו) של ר' פנחס יהושע מטעפליק וחתנו של ר' נחמן הזקן ב"ר אפרים נכד רז"ל. נולד בשנת תרל"ד. צדיק וחסיד, עובד ה' במסי"נ ובכל הכוחות, בעבודת התפילה לא הניח דומה לו בזמנו. מראשי האריות שבחבורת עובדי ה' שבאומאן. בצעירותו נלקח בכח לעבודת הצבא ובכוחות עילאיים עמד על משמר היהדות ולא סטה ממנה בניד כלשהו. ביקר בא"י(א). נפטר בשביעי של פסח תרע"ח ומנו"כ באומאן. חתניו: ר' ברוך ור' אברהם [בח"ב](ב)

א מבה"נ, 41 ו. מאמר עליו. (ב) השוה"ס. ראה גם מאמר עליו בספר יקרא דחיי עמ' קסה.

### ז. ר' גרשון מטירהאוויצע
מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל(א). נכדו (בן בתו) של ר' יקותיאל המגיד מטירהאוויצע. מוזכר פעמים רבות ע"י מהרנ"ת(ב). היה יותר מבוגר מר' יצחק חתן המגיד. בניו: ר' יקותיאל ור' אברהם (ג).

א כו"א, ל, נד. חיי"מ, תמז. אבב"ר, כז. (ב) ימ"ב כח, לב. על"ת יז, רנג, תט. (ג) השוה"ס.

### ח. ר' גרשון מטשעהרין
מאנשי המרנ"ת, מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ז (על"ת, ריח. עיין גם ר' יצחק ב"ר גרשון).

## אות ד'

### א. ר' דב בער מטשעהרין
תלמיד מובהק של רז"ל. התקרב לרז"ל בין השנים תק"נ-תקנ"ט ועל ידו נתקרבו לרז"ל ר' יודל ור' שמואל אייזיק מדאשוב(א). לא היו לו בנים ואח"כ נפקד בבנים ע"י עצת רז"ל(ב). רז"ל הנהיגו בדרך מיוחדת של עשירות מופלגת(ג). לקח כחתן לבתו את ר'

אברהם דב נכד רז"ל לאחר שגירש את בתו של משה חינקיס(ד). ייע ותמך ביד רחבה בכל עניני רז"ל ומוזכר פעמים רבות ע"י מהרנ"ת(ה). מהרנ"ת השכין שלום בינו ובין שותפו לעסקים ר' יעקב יוסף(ו). האריך ימים (ז).

א כו"א, כד, ע"ש סיפור התקרבותו. (ב) שם. חיי"מ תעז. (ג) מבה"נ 46 מג. (ד) ע"ע ר' אברהם דב. (ה) יממ"ב, לג. על"ת ב. ו' מצורע תקצ"ה, רנט, רפז, שכב, שסט, מכתבים יא ועוד. (ו) יממ"ב, לה. (ז) היה מראשוני תלמידי רז"ל ומוזכר בשנת תר"ד ע"י מהרנ"ת: "ידידי הישיש הותיק".

## ב. ר' דב חיה'לעס

מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). כשנתקרב לרז"ל שימש בכתר הרבנות בעיר לאדיזין וכשרז"ל בא לגור בברסלב החליט לעזוב את מישרתו ולנדוד אחר רז"ל לברסלב, זכה לראות את רז"ל בכל יום והיה מספר לפניו מעשיות וחידושי תורה וע"י אחד ממעשיותיו נתגלגלה עת רצון ורז"ל מסר לפרסום את ספר המדות(ב). יש אומרים כי הוא המוזכר בראשי תיבות ר"ד (יממ"א, נג) שמהרנ"ת חזר עימו על התורה שאמר רז"ל ברה"ש האחרון לחייו(ג).

א כו"א, לג. (ב) בהקדמות לספר המידות. נ (ג) השוה"ס. דעה אחרת, כי היה זה ר' דוד מלאדיזין.

## ג. ר' דב בער מליפאוויץ

מאנשי מהרנ"ת. ליווה את מהרנ"ת אל הספינה באדעס בנסיעתו בשנת תקפ"ב לא"י(א). היו לו כתבי יד של רז"ל שקיבל ממהרנ"ת ובמכתב משנת תקפ"ו מבקש ממנו מהרנ"ת שיחזיר לו אותם מיד(ב).

א יממ"ב, עט. (ב) על"ת, יז.

## ד. ר' דב בער

לשון מהרנ"ת: "והיינו בכפר (ע"י טשעהרין) שיושב שם אחד מאנ"ש ה"ה מו"ה בער נ"י ולא מצאנו אותו בביתו, גם בנו הגדול שאני מכיר אותו לא מצאנו" וכו'. (יממ"ב, לב. שנת תקפ"ב).

## ה. ר' דב מסקאלא

מוזכר במכתבי מהרנ"ת, עסק בשנת תר"ב בעניני הדפסה עבור מהרנ"ת (על"ת, שסד).

## ו. ר' דב בעריש

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ג. ר' בעריש חתן ר"ש (על"ת, פד, צב).

### ז. ר' דב בעריל דובריישיס
כשמהרנ"ת וחבריו באו לברסלב בפעם הראשונה בחודש אלול תקס"ב. נכנסו לביתו וראו שהבית מלא מעשיות ומופתים מרז"ל (אבב"ר, ט).

### ח. ר' דב ברלע מויניצא
איש פשוט מתלמידי רז"ל. ברה"ש תקע"א אמר רז"ל: "אהרן איננו ובערלע איננו", וכוונתו שלענין לבא אליו על רה"ש כולם שוים, ר' אהרן הרב דברסלב ור' בערלע האיש הפשוט (השוה"ס).

### ט. ר' דב שו"ב
בשנת תר"ז נתמנה לשו"ב בנעמירוב, המתנגדים שם ירדו לחייו וסבל רדיפות חרפות ובזיונות. בשנת תרכ"ה עבר לגור בטעפליק בסיוע אנ"ש דשם. אבל גם בטעפליק רדפו אותו המתנגדים ואסרו את שחיטתו. אנ"ש מטעפליק פנו בענין זה במכתב אל הגאון ר' שלמה קלוגער(א). על פי עצת ר' נחמן מטולטשין עזב את מלאכת השחיטה, עלה לא"י והשתקע בצפת(ב). מוזכר פעמים רבות בשנים תרל"ה-תרמ"ד, בין שאר אנ"ש בצפת. במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה(ג). מוזכר במכתב ר' נחמן מטולטשין לצפת משנת תרמ"א(ד). בניו: ר' העניך ור' שלום.

א נ"א, ח. ע"ש כל סיפור המעשה. (ב) השוה"ס. (ג) נת"צ, ג, ח, י ועוד. (ד) נ"א ב, המכתב ללא תאריך אך לפי תכנו נכתב בשנת תרמ"א.

### י. ר' דוד מברסלב
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

### יא. ר' דוד מטולטשין
תלמיד מהרנ"ת, היה בא לעתים קרובות מאד אל מהרנ"ת והיה מוסר לר' יצחק בן מהרנ"ת את אשר שמע מאביו. מוזכר פעמים רבות במכתבי מהרנ"ת(א). היה אצל מהרנ"ת בשעת הסתלקותו(ב).

### יב. ר' דוד מלאדיזין
מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל(א). היה דיין בלאדיזין. שאר בשרו של ר' נחמן הרב דטשעהרין(ב). מכונה: ר' דוד מלכהס. יש אומרים כי הוא המוזכר בראשי תיבות ר"ד (יממ"א, נג) שמהרנ"ת חזר עמו על התורה שאמר רז"ל ברה"ש האחרון לחייו ג'.

א כו"א, לג. (ב) צוואת הרב מטשעהרין. (ג) השוה"ס, דעה אחרת כי היה זה ר' דב חיה'לעס

### יג. ר' דוד מפאלי
היה אצל רז"ל רק פעם אחת ושוב לא נסע אליו. מקובל כי התורה "טעמה כי טוב סחרה" (לקו"מ קמא, רפה) נאמרה עליו נותקיים בו סיום הפסוק "לא יכבה בלילה נרה", כי פעם הקשה אחד החולקים על רז"ל ור' דוד הראה לו שקושיתו באה מחסרון לימודו. עשיר גדול וגאון מופלג. גיסו של ר' מרדכי דיין מטעפליק וגידל בביתו את בנו ר' אברהם. לעת זקנתו עלה לא"י, התיישב בטבריה ונתקבל שם לדיין (השוה"ס).

### יד. ר' דוד שוחט
שו"ב דטשעהרין בזמנו של ר' נחמן הב דטשעהרין. בעל תוקע ברה"ש בקיבוץ באומאן (מבה"נ, 41 מב).

### טו. ר' דוד ב"ר שלמה מבראהליוו
אחיו של ר' ברוך חתן מהרנ"ת. נשא אשה בעת המחלוקת הגדולה דשנת תקצ"ה ואחת מסעודות ה"שבע ברכות" נערכה בביתו של מהרנ"ת ודיברו שם הרבה מרז"ל (על"ת, א' מטו"מ תקצ"ה).

### טז. ר' דוד ריידע
עלה לא"י בשנת תרכ"ט. ר' יצחק בן מהרנ"ת במכתביו מצפת מבקש את משפחתו לבא לעזרתו ולתמוך בו כי דוחקו גדול מאד והוא איש ירא ה'(א). מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה(ב). נפטר בצפת בשנת תרל"ו(ג).

א מרי"ש. (ב) נת"צ, ג, ד. (ג) שם, יא.

### יז. ר' דוד שור
מנגידי אנ"ש בטולטשין, תמך בר' יצחק בן מהרנ"ת כשעלה לא"י והתיישב בצפת (מרי"ש. ה' ראה תרכ"ח. אפשר והוא ר' דוד מטולטשין הנזכר לעיל אות יא).

### יח. ר' דוד ב"ר נתן
בנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה, מוזכר במכתב משנת תרל"ט (נת"צ, כו).

### יט. ר' דוד ביאלסטוצקי
בנו של ר' יוסף מבאברינץ, חתנו של ר' אייזיק אייזינשטיין, דר באומאן. עורר את אנ"ש לעזור לחותנו שהיה שקוע בחובות עצומים בגלל בניית הקלויז באומאן בשנת תרס"ג. למדן ועובד ה' גדול. נרצח בעת המהפכה הקומוניסטית (השוה"ס).

### כ. ר' דוד צבי בן מהרנ"ת
השלישי בבניו של מהרנ"ת. ירש את ה"לומדות" של אביו(א). בשנת תקצ"ה נשא לאשה את חיה בתו החורגת של מהרנ"ת (בת דישעל זוגתו השניה)(ב). סבל הרבה בחייו, היה

עני ואביון. חולה ובעל חטוטרת. כל נחמתו היה בנו שנולד לו אך בן זה נפטר בשנת תר"ד ואח"כ נפטרה גם אשתו(ג). מהרנ"ת החזיקו על חשבונו והרבה לחזקו ולעודדו במכתביו. תלמיד חכם ולמדן גדול, לא הניח בנים(ד).

א מבה"נ, 2 לה. (ב) על"ת, קעח, תכב. ג שם, תכב. (ד) השוה"ס.

## כא. ר' דוד צבי ב"ר שכנא

בנו של ר' שכנא בן מהרנ"ת. נפטר בשנת תרע"ה, בערך. ונקבר בברסלב סמוך לציון מהרנ"ת(א). בניו: ר' נחמן מנעמירוב המכונה: נחמן חזן ור' שכנא (בח"ב)

א יקרא דחיי, קנד. השוה"ס.

## כב. ר' דוד צבי ב"ר יצחק

בנו של ר' יצחק בן מהרנ"ת. נולד בשנת תקפ"ט(א). בא בקשר שידוכין בתקצ"ח(ב) ונשא אשה בשנת תר"ד(ג). בשנת תרכ"ח כשאביו עלה לא"י, קיבל ממנו יחד עם אחיו ר' מיכל את הנהלת בית הדאר בטולטשין(ד). בשנת תרנ"ט, בהגיעו לגיל שבעים, פרש מעבודתו והקדיש את כל עיתותיו לתורה ולתפילה. אנ"ש היו מגדירים אותו כ"אדם מסוג נעלה". נפטר בשנת תרע"ו בן פ"ז שנים(ה). בניו: ר' נחמן אלשיך ור' שכנא(ו) [בח"ב]. חתנו: ר' נתן ב"ר נחמן שפילבאנד (בח"ב)

א על"ת, שנא. (ב) שם, רלג. (ג) שם, תטו. (ד) מבה"נ, 36 נה. (ה) שם, 65-66 רצ"ח. (ו) מרי"ש, ה' ראה תרכ"ח

## כג. ר' דוד צבי דאשווסקי

נולד בשנת תקצ"ג(א) לאביו ר' יונה נכד ר' יודל מדאשוב מגדולי תלמידי רז"ל. מכונה גם ר' דוד צבי מדימיטריווקע ע"ש עיר מגוריו ליד טשעהרין. זקן אנ"ש באומאן. בנערותו עוד זכה לקבל פני מהרנ"ת ולהכיר את רוב תלמידיו של רז"ל ורבים מא"ש קיבלו ממנו(ב). מסור בכל ליבו ונפשו להפצת דעת רז"ל ולכל עניני אנ"ש. ביקר בא"י בשנת תרמ"ג(ג) ובשנת תר"ע והדפיס בירושלים את הספר ליקוטי מוהר"ן(ד). מוזכר פעמים רבות במכתבי אנ"ש(ה). חיבר פירוש על ספר סיפורי מעשיות אך לא הודפס וכיום איננו בידינו(ו). נפטר אור לי"ט תשרי, אחרי הילולת רז"ל, בשנת תרע"ג(ז).

א השוה"ס. (ב) סינ"פ, קסה. ימה"ת, נב. (ג) נת"צ, קכא. (ד) נ"צ, מא. (ה) נת"צ, קכא, קלד. נ"א י. שא"י לב. מי הנחל. קמה ועדו. (ו) נ"צ, קפה. (ז) השוה"ס. ראה גם מכתביו בא"א, כ-כו.

## אות ה'

ר' הירש ע"ע ר' צבי

### א. ר' הלל שו"ב
היה מקורב לרז"ל ואח"כ נתרחק לכמה שנים וחזר ונתקרב שוב. רז"ל אמר לו שיעקור דירתו לעיר אחרת אך הוא חזר לביתו על דעת למכרו כי חשב שלא יזיק לו ומיד בסמוך נפטר (כו"א, סד).

### ב. ר' העניך מנעמירוב
מאנשי מהרנ"ת. בשנת תקפ"ב דר באדעס. מוזכר כמה פעמים ע"י מהרנ"ת (יממ"ב, נז, סה, עד, עה).

### ג. ר' העניך
מאנשי מהרנ"ת. אחיו של ר' יעקב חתן ר' משה חיים דיינא. בשנת תקצ"ה, בעת המחלוקת הגדולה, התעניין מהרנ"ת לדעתם ה עלתה בו והאם עדיין מחזיק עצמו. באותה שנה שלח אגרת למהרנ"ת (על"ת, קע, קעה).

### ד. ר' העניך ב"ר דב
בנו של ר' דב שו"ב מצפת. עלה יחד עם אביו לא"י והתיישב בצפת. מוזכר ברוב מכתביו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ו-תרמ"ד (נת"צ, י' והלאה).

### ה. ר' הערע
מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תקצ"ב (על"ת, צו) מסתבר כי הוא ר' אורי מיאס המכונה ר' עירא.

### ו. ר' העשיל מטעפליק
מאנשי מהרנ"ת. בשנת תקצ"ה, בעת המחלוקת הגדולה, ברח מביתו ושהה באומאן (על"ת, קסז).

## אות ו'

ר' וולף ע"ע ר' זאב
ר' וועלוול ע"ע ר' זאב

# אות ז'

## א. ר' זאב מטירהאוויצע
תלמיד רז"ל. מאנשי עודת ה' שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג). אפשר והוא המוזכר להלן אות ב'.

## ב. ר' זאב ב"ר יעקב יוסף ליובארסקי מטירהאוויצע
אחיו של ר' זלמן חתן רז"ל. מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב(א). מכונה: ר' וולף פייגעס. היה אצל מהרנ"ת בשעת הסתלקותו בשנת תר"ה ועליו אמר אז מהרנ"ת: "אל תסתיר את וועלוולע" וכו'(ב).

א יממ"ב, לד. (ב) מכתב אנ"ש על הסתלקות מהרנ"ת. השוה"ס. (אפשר והוא תלמיד רז"ל המוזכר לעיל אות א').

## ג. ר' זאב ב"ר אליהו מטירהאוויצע
מאנשי מהרנ"ת. אביו, ר' אליהו, היה גיסו של ר' גרשון נכד המגיד מטירהאוויצע. מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב (יממ"ב, מד, נח. אפשר שהוא גם המוזכר שם, כט).

## ד. ר' זאב
מאנשי מהרנ"ת. מוזכר כמה פעמים במכתביו משנות תקצ"ד ותקצ"ח. בשנת תקצ"ד היה בפעטערבורג בעניין "עסק גדול וזכות הרבים" ומהרנ"ת כתב אליו אגרת לשם (על"תת, קיג, קטו, רלז. אפשר והוא המוזכר באותיות א,ב,ג, או ה).

## ה. ר' זאב ב"ר יהודה
אחיו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. מוזכר במכתב משנת תרל"ז(א). ר' נתן אחיו ביקר אצלו בטייטרא בשנת תרמ"א בדרכו לאומאן(ב).

א שא"י, ו. (ב) נת"צ, עו. אפשר והוא הנזכר באות ד.

## ו. ר' זאב אלטר ב"ר יוסף ירוחם קארשיסקע
מאנ"ש בקרימינטשאק. עלה לא"י והתיישב בצפת. במכתב לאנ"ש בחו"ל (ללא תאריך, כנראה משנת תרס"ט) הוא מבקש את תמיכתם בחברת "קימת חצות לילה" שיסדו ר' ישראל מקארדאן ור' נתן טרוביצער בצפת. "מדי עלותי לעה"ק צפת וכו' נתתי אל תבי לכבד את המקום אשר חברו יחדיו אנ"ש היראים לעבוד את ה' וכו'" (א"א, כח).

### ז. ר' זושא
מגדולי אנ"ש בתקופה שאחרי מהרנ"ת. היה מכונה ר' זושא גאט", כיון שכל היום דיבר רק מהשי"ת. אף שהיה בעל חנות היה דבוק כל היום בתורה ותפילה. דר בברסלב ובגלל סיבה נאלץ לברוח לטשעהרין ושם נפטר (השוה"ס).

### ח. ר' זיינוועל ב"ר יוסף
אחיו של ר' משה ברסלבר. תלמיד מהרנ"ת. מהרנ"ת לקח אותו ואת אחיו בנערותם ולימדם תורה. דר עם אחיו בברסלב ואח"כ עבר לטשעהרין. (סינ"פ. קלב. מבה"נ, 41 נב. שם, 45-44 נז).

### ט. ר' זליג מברסלב
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). בב' אייר תק"ע, לאחר השריפה הגדולה בברסלב, ישב רז"ל כל היום בביתו שנשאר לפליטה בקצה העיר ומשם נסע לאומאן(ב).
א כו"א, לג. (ב) חיי"מ, רי.

### י. ר' זלמן חתן רז"ל
בנו של ר' יעקב יוסף ליוברסקי תלמיד רז"ל. בב' אלול תקע"ד נשא לאשה את מרת חיה בת רז"ל. השידוך דובר עוד בחיי רז"ל אך לא יצא לפועל עד שנת תקע"ב(א). בנו: ר' נחמן המכונה ר' נחמן חיה'לעס. לא האריך ימים, נפטר לפני שנת תקפ"ב(ב).
א יממ"א, פד, צה. (ב) יממ"ב, נא. מוזכר שם ר' אהרן שהיה חתן רז"ל מזיווג שני של מרת חיה.

### יא. ר' זלמן ב"ר נחמן
בנו של ר' נחמן חיה'לעס נכד רז"ל, מסתבר שהכיר בילדותו את מהרנ"ת(א). חיבר ביאור עמוק על ספר ליקוטי מוהר"ן והתכונן להוציאו לאור אך הדבר לא יצא לפועל(ב). בנו: ר' צבי (בח"ב).
א לר' נחמן חיה'לעס נולדו בנים בתקצ"ד ובתר"ב (על"ת, קיח, שסז). (ב) נ"צ, קפו.

### יב. ר' זלמן הקטן
מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל(א). נתקרב לרז"ל באלול דשנת תקס"ב יחד עם מהרנ"ת ור' נפתלי(ב). רז"ל שלח אותו לגדולי הדור לקבל הסכמות לספר ליקוטי מוהר"ן ואודות עוד ענינים כמוסים(ג). פרנסתו היתה מחלפנות והחזקת פקדונות(ד). בנו: ר' נחמן מריווצק (ע"ע).
א או"א, לג. (ב) שם, יא. אבב"ר יב. (ג) אבב"ר, צא. אי"ש, 5 קח. מבה"נ 52-51 יד. (ד) שם, 58 לה. השוה"ס.

### יג. ר' זלמן הרב דמעדווועדיווקע
בנו של ר' ישעיה שלום ב"ר יודל מדאשוב. תלמיד מובהק של מהרנ"ת וגאון עצום ומופלג. רבים מאנ"ש קיבלו ממנו(א). חתנו של ר' לייב מכפר וואטשעק(ב). בסוף שנות התק"צ נישא בשנית והיה סמוך על שלחן חותנו בברסלב(ג). מוזכר בין החיים במכתב משנת תרל"ה(ד). לא הניח בנים או בנות(ה).

א כו"א, נח, נט. שא"י, לא. (ב) כו"א, נט. (ג) ימה"ת, כט, מסדר הזמנים נראה שהיה זה זווש. (ד) שא"י, לא. (ה) מפי זקני אנ"ש. כן שמעתי כי אחת מנשותיו היתה נכדת רז"ל.

### יד. ר' זלמן מאומאן
מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב: "אחד מחשובי אנ"ש הותיק הרבני מוה"ר זלמן מאומאן איש כשר ונכבד מאד מיקירי אנ"ש(א). נפטר בשנת תקצ"א(ב). חתנו: ר' חיים נחום ב"ר שמואל(ג).

א יממ"ב, כב. (ב) על"ת, לח.. (ג) יממ"ב, כב.

### טו. ר' זלמן מאומאן
בשנות תק"צ-תקצ"ג שכר מהרנ"ת את דירתו באומאן עבור מקום תפילה לאנ"ש בראש השנה (יממ"א, קח. קי. אין זה ר' זלמן הנז' באות הקודמת לפי שהלה נפטר בשנת תקצ"א. בהוצאות הקודמות של יממ"א נדפס שמו בר"ת ר"ז, בהוצאה המנוקדת פוענחו הר"ת ונפדס ר' זלמן. יתכן ונפלה טעות בפענוח ראשי התיבות).

## אות ח'

### א. מרת חיה בת רז"ל
נולדה בשנת תקס"א מיד לאחר פטירת מרת פייגא אם רז"ל(א). בב' אלול תקע"ד נישאה לר' זלמן ב"ר יעקב יוסף(ב). השידוך דובר עוד בחיי רז"ל אך לא יצא לפועל עד שנת תקע"ב(ג). ר' זלמן לא האריך ימים ואחרי פטירתו נישאה לר' אהרן ב"ר אליהו הרב דקרימינטשאק ונכדו של הרה"ק בעל התניא(ד). בנה מזיווג ראשון: ר' נחמן, המכונה ע"ש אמו ר' נחמן חיה'לעס. מזיווג שני לא היו לה בנים. שנת פטירתה לא ידועה.

א אי"ש, 2 סח. ע"ש מעניין קריאת שמה. (ב) יממ"א, צה. (ג) יממ"א, פד. (ד) אי"ש, 2 עג.

### ב. ר' חיים (חייקעל) חזן
מתלמידיו המובהקים ביותר של רז"ל. התקרב לרז"ל בהיות רז"ל עדיין רך בשנים וזכה לשמשו הרבה(א). רז"ל מינה אותו לבעל תפילה אצלו וכשעבר לדור בברסלב רצה שר'

חייקין יעבור עמו אולם מסיבות שונות לא עבר ר' חייקין לברסלב ואח"כ הצטער על כך מאד(ב). ראה הרבה מופתים אצל רז"ל ואף הוא עצמו היה בעל מופת מכח רז"ל(ג). אחר הסתלקות רז"ל המשיך לבא אל מהרנ"ת(ד). בנו: ר' לייב.

א אי"ש, 1 סט. (ב) שם, 5 לג. (ג) כו"א, מא, נו. אבב"ר, מו. (ד) יממ"ב, כח, מב. על ביקורו אצל ר' מרדכי מטשערנוביל ראה מבה"נ, 35 נד. על התערבותו בעניין שמה של חיה בת רז"ל ראה השוה"ס ואי"ש, 2 סח. עיין גם אבב"ר, מד.

## ג. ר' חיים שרה'עס

מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). היה מתענה פעמיים בשנה משבת לשבת ע"פ פקודת רז"ל(ב). רז"ל הפליג כמה פעמים בשבחו ופעם כשהיה צריך לפעול איזה דבר אמר שהשתמש עם העבודה של ר' חיים(ג). נילווה אל רז"ל בנסיעתו לציון הבעש"ט ורז"ל אמר לו אז כמה שנים יחיה(ד). דר בכפר שערוויץ הסמוך לברסלב. חתנו: ר' צבי אריה ב"ר אהרן הרב דברסלב(ה).

א כו"א, לג. (ב) צוואת הרב מטשעהרין. (ג) אבב"ר, לב. (ד) כו"א, ס, סה, ע"ש כל המעשה. (ה) צוואת הרב מטשעהרין.

## ד. ר' חיים ב"ר יעקב בעל מגיה

תלמיד מהרנ"ת. מהרנ"ת אמר לו: "במקום להיות סוחר בלי התבודדות, עדיף להיות מלמד. כי נכנס בממון חברו"(א). טרח הרבה עבור מהרנ"ת בשנות המחלוקת(ב).

א אבב"ר, סא. (ב) על"ת, קכב, קסג בסוף.

## ה. ר' חיים ב"ר צבי אריה

נכדו של ר' אהרן הרב דברסלב ואחיו של ר' נחמן הרב דטשעהרין. אביו היה שולחו בנערותו אל מהרנ"ת לקבל ממנו דבר ה'. אחר פטירת אביו בשנת תרכ"ח, מילא את מקומו כרב דעיר ברסלב (מבה"נ, 2 לד).

## ו. ר' חיים

אחיו של ר' צבי גיס רז"ל. רז"ל ראה ברוח קדשו ואמר עליו שיהיה עני מרוד ולא יהיה לו אפילו קמח לשבת וכן נתקיים בו (כו"א, לח. עיין ר' צבי גיס רז"ל. לפי האמור שם נראה שגם ר' חיים היה גיס רז"ל).

## ז. ר' חיים גראניבער מאומאן

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תר"ה, "כי שלחתי עוד מכתב לר' חיים גראניביר משם (מאומאן) שהוא מאנ"ש והיה לי תשובה ממנו" וכו' (על"ת, תמד. גראניב = כפר ליד הייסין).

## ח. ר' חיים הכהן סטולער מאומאן

תלמיד מהרנ"ת(א). נגר במקצועו, עובד ה' בתמימות נפלאה ובפשיטות, בתפילות ותחנונים, תהלים וחצות. ר' נחמן מטולטשין אמר עליו: "הוא הוא פראסטיק (=איש פשוט) אמיתי". היה הכהן של ביהמ"ד באומאן(ב). בניו: ר' ישראל הכהן מטירהאוויצע ור' לוי יצחק. חתנו: ר' שבתי ברסלבר.

א השוה"ס. (ב) מבה"נ, 47 נג. 52-51 יג. 58 כג.

## ט. ר' חיים ברסלבר

מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. בשנת תר"מ היה בא"י (נת"צ, מ. אפשר והוא ר' חיים המוזכר באות ז, ח או י).

## י. ר' חיים

מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תקצ"ה. "ותודה לאל כבר יצאו מבית האסורים ר' חיים וחבריו" וכו' (על"ת, א' תזריע תקצ"ה. אפשר והוא ר' חיים המוזכר באות ז, ח, ט או יב).

## יא. ר' חיים הכהן מלבוב

בן אח חמותו של מהרנ"ת. סייע הרבה למהרנ"ת בעסקי הדפסה וקנה אצל מהרנ"ת ספר לקוטי תפלות. מוזכר כמה פעמים במכתבי מהרנ"ת (על"ת. קכט, קל, קלב, קלג, רצ, שיג, שכה, שלב, שלד. עיין גם נ"צ, קח, קט, קלו).

## יב. ר' חיים ליריסמאן

תלמיד מהרנ"ת. מכונה: ר' חיים ליריסמאן הזקן (אבב"ר, מט. ע"ש). בנו: ר' משה לירסמאן. (עיין גם ר' נתן לירסמאן).

## יג. ר' חיים קראסינשטיין

מאנ"ש שעלו לא"י והתיישבו בצפת. מזוכר כמעט בכל מכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ה-תרמ"ג. בשנת תרל"ו נסע לאומאן וחזר לא"י בתחילת שנת תרל"ח(א). מוזכר גם במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ט(ב). ובמכתבי ר' נחמן מטולטשין(ג). נראה שהיה קרוב משפחתו של ר' משה העניע'ס שנקרא גם הוא קרסינשטיין(ד).

א נת"צ, יב, טו ועוד. (ב) מרי"ש, ה' ויצא. (ג) נ"א, ב. (ד) שוב שמעתי מזקני אנ"ש שהיה אמנם בן אחיו.

## יד. ר' חיים מקיבליטש

ממקורביו של ר' פנחס מקיבליטש וחברו וידיד נפשו של ר' אהרן מקיבליטש. עני ואביון מרוד ועם זאת עובד ה' נלהב ולמדן גדול. נפטר בהיותו מעל לגיל ששים, בשנת

תרפ"ב בערך. לאחר שנקטעו שתי רגליו ע"י הרכבת. חתנו: ר' יצחק מבאברינץ [בח"ב] (השוה"ב).

## טו. ר' חיים הקצב מקיבליטש

בתחילה היה בעל עבירה גדול והיה ידוע כגרוע מכל בני העיר. המתנגדים שכרו אותו עבור בצע כסף לרצוח את ר' פנחס מקיבליטש בגלל שקירב לדעת רז"ל רבים מבני הנעורים בעיר. אולם כשבא לבצע את זממו שמע כמה דיבורים מפי ר' פנחס והפך ע"י זה לבעל תשובה גמור וחי כל ימיו בתשובה. ספר הליקוטי תפילות שלו היה תמיד רטוב מדמעות ועסק כל ימיו בתורה, תפילה וצדקה(א). נפטר זקן ושבע ימים בשנת תרפ"א-תרפ"ב במושב זקנים בהייסין(ב).

א כו"פ, 208. ע"ש כל המעשה. (ב) השוה"ס.

## טז. ר' חיים חייקין הורוויץ

אחד משלושת המשכילים והאפיקורסים הגדולים שהיו באומאן. רז"ל קירסם ודיבר עמם הרבה וסוף דבר שברה"ש האחרון לחיי רז"ל, בשנת תקע"א התפללו יחד עם מנין רז"ל ואנ"ש. אחרי פטירת רז"ל אמרו למהרנ"ת: "לך חסר הרבי? לנו חסר הרבי! אילו היה חי היינו הופכים לבעלי תשובה וצדיקים גמורים" (סינ"פ, ג-י. עיין גם ר' צבי דב הורוויץ).

## יז. ר' חיים לייב ליריסמאן

בנו של ר' משה ליריסמאן ונכדו של ר' חיים ליריסמאן הזקן תלמיד מהרנ"ת. עובד ה' גדול וכרוך מאד אחרי ר' אברהם ב"ר נחמן. לא האריך ימים ונפטר בחיי אביו לפני שנת תרע"ה(א). מוזכר במכתבי ר' נעצע משנת תרס"ג(ב).

א השוה"ס. (ב) נ"א. יז.

## יח. ר' חיים נחום ב"ר שמואל מזורין

תלמיד מהרנ"ת. מהרנ"ת קירב אותו מאד ובשנת תקפ"ב השיאו לבתו של ר' זלמן מאומאן ומהרנ"ת קיבל על עצמו חלק גדול מהוצאות החתונה(א). סייע הרבה למהרנ"ת בעבודות ההדפסה ומוזכר פעמים רבות במכתביו(ב). עסק בהדפסת המהדורה הראשונה של ספר ליקוטי תפילות ושמו מוזכר בסוף ברמז(ג).

א יממ"ב, כב. (ב) על"ת, ח, כב, לב, לח, עד, קכד. (ג)נ"צ, קכ.

## יט. ר' חיים נתן צעסיס מנעמירוב

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ו (על"ת, קפד, קפו, רב).

# אות ט'

## א. ר' טוביה מטעפליק
מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ד (על"ת, קלח).

## ב. ר' טוביה קריימר מטירהאוויצע
תלמיד רז"ל. בשנת תקס"ט אמר לו רז"ל: "טוב להיות עני ח"ו מלמות ח"ו" (סינ"פ. יב. יממ"א. מא).

## ג. ר' טוביה מבאבריניץ
מנגידי אנ"ש בטירהאוויצע ואח"כ קבע מושבו בכאבריניץ, שמר מכל משמר לבל יעשנו ויריחו טבק בבתי מדרשם של אנ"ש(א). האריך ימים ונפטר כבן פ"ז שנים בכ"ד תמוז תר"פ. בנו: ר' מרדכי [בח"ב](ב).

א מבה"נ, 54 לח. (ב) השוה"ס.

# אות י'

## א. ר' יהודה (לייבלע) חתן ר' ראובן
היה מכונה: "ר' לייבלע ראובנ'ס" על שם חותנו(א). מתלמידיו המובהקים של מהרנ"ת. דר בקצה העיר ברסלב ובעת המחלוקת דשנת תקצ"ה היה ר' יצחק מטשערוויץ מביא לו בחשאי קמח והוא היה ונשאו לבית מהרנ"ת(ב). מוזכר פעמיסר בות במכתבי מהרנ"ת(ג). מהיחידים שנשארו נאמנים בגלוי למהרנ"ת בשנות המחלוקת תקצ"ה-תקצ"ט. היה סמוך למהרנ"ת לפני הסתלקותו(ד). בסוף ימיו עלה לא"י והתיישב בצפת. נפטר בכ"ב לחודש אב(ה). ומנו"כ בצפת. בניו: ר' נתן מטבריה, ר' מיכל, ר' זאב ור' יצחק(ו).

א לא ידוע מי היה ר' ראובן זה ואם היה מאנ"ש. (ב) ימה"ת כ. (ג) על"ת, כב, קע, ג' צו תקצ"ה, רפב, שסו. (ד) מכתב אנ"ש על הסתלקות מהרנ"ת. (ה) נת"צ, קנב. נפטר לא יאוחר משנת תרכ"ז כיון שנכדו לייבלי התחתן בשנת תרמ"א (נת"צ, פ) ואם כן, נולד לא יאוחר משנת תרכ"ז וכבר נקרא על שמו. (ו) ממכתבי בנו, ר' נתן, בספר נתיב צדיק.

## ב. ר' יהודה ב"ר שמחה
נכדם של ר' שמואל יצחק הרב דטשעהרין מצד אביו של ר' אהרן הרב דברסלב מצד אמו. ממנו נסתעפה משפחת רוזנפלד הידועה בין אנ"ש. (מבה"נ, 13 עה. עיין גם ר' שמחה ב"ר שמואל יצחק).
ר' יהודה ע"ע ר' יודל

ר' יהודה ע"ע ר' לייבל

### ג. ר' יהודה אליעזר
נתקרב בהיותו עדיין רך בשנים ורז"ל היה אז בסוף ימיו(א). תלמיד מובהק של מהרנ"ת שחיבבו וקירבו מאוד, נתן לו להעתיק ולסדר את הסיפורי מעשיות ובשנת תקפ"ב לקחו עימו בנסיעתו לא"י. מהרנ"ת מכנהו: "אחד המיוחד מאנ"ש"(ב).

א סינ"פ, קמג. (ב) יממ"א, צג. יממ"ב, י, סז ועוד.

### ד. ר' יהודה אליעזר ב"ר שמשון
בנו של ר' שמשון תלמיד מהרנ"ת. אחיו של ר' ישראל מנדל, דר בנעמירוב(א). אפשר שהכיר בילדותו את מהרנ"ת(ב).

א השוה"ס. (ב) ע"ע ר' ישראל מנדל ב"ר שמשון, בהערה.

### ה. ר' יהודה לייב מברסלב
תלמיד מרהנ"ת, מגדולי אנ"ש דברסלב. בנו: ר' נחמן (טו"ז, קמ).

### ו. ר' יהושע מדזירין
מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל(א). רז"ל שמע אותו פעם מתפלל מנחה והוטב בעיניו מאד ואמר: "אה! האט מיין יהושע'לע גידאווינט מנחה"(ב). נפטר בשנת תקס"ו וזכה לבא אל רז"ל מיד אחר פטירתו(ג).

א כו"א, לב. (ב) אבב"ר, כח. (ג) חיי"מ, קעח, יממ"א, יא, ע"ש. מבה"נ, 10 נו.

### ז. ר' יהושע מקראקיא
מאנשי מהרנ"ת, מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תר"ד(א). עלה לא"י ומוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה(ב). ובמכתב ר' נחמן מטולטשין לא"י(ג). בנו: ר' יעקב.

א מכתבים, ז. (ב) נת"צ, קנז, קנח. (ג) נ"א ב. נראה כי ר' יהושע המוזכר בשלושת המ"מ הנ"ל הוא אחד.

### ח. ר' יהושע זיידיל ב"ר טוביה
חתנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. ר' נתן ביקר אצלו בקיץ דשנת תרמח"א, בדרכו לאומאן. בעת שעשה פדיון הבן לבנו, ודיברו הרבה מרז"ל (נת"צ, עז, עח, קמד).

### ט. ר' יואל ב"ר יעקב
בנו של ר' יעקב ב"ר יודל מברסלב תלמיד רז"ל(א). מהרנ"ת פורש בשלומו בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה(ב). עסק גם בסיוע למהרנ"ת בהדפסה(ג).

א כו"א, נ. (ב) על"ת, קסח. (ג) שם שסד.

### י. ר' יואל חנא מלדיזין
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

### יא. ר' יואל צבי מצפת
מאנ"ש בצפת. מוזכר בשנת תרכ"ט במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת(א) ובשנים תרל"ה-תרמ"ג במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. אחיו של ר' נתן בן חנה. בנו: ר' אברהכם (בח"ב)(ב).

א מרי"ש, ג' עקב. (ב) נת"צ, ג, ז, יא ועוד.

### יב. ר' יודל מדאשיב
חתנו של הרה"ק ר' לייבלע מסטראסטניץ וממקורביו של הרה"ק ר' פנחס מקאריץ. נתקרב לרז"ל יחד עם ר' שמואל אייזיק ע"י דב מטשעהרין בשנים תק"נ-תקנ"ט כשרז"ל דר במעדוועדיווקע ועקר דירתו מדאשיב למעדוועדיווקע כדי להיות סמוך לרז"ל. שימש כרב דקהילת מעדוועדיווקע. מגדולי תלמידי רז"לך. איש קדוש, גאון מופלג ומקובל. רז"ל הפליג מאד בשבחו ומסר בידיו כמה שליחויות חשובות. אחרי הסתלקות רז"ל היה בקשר הדוק עם מהרנ"ת שהיה נוהג לשלוח אליו פדיונות. נפטר בשנת תקצ"ח בהיותו בן למעלה מפ' שנה. היה מבוגר מרז"ל בכט"ו שנים. בנו: ר' ישעיה שלום (חיי"מ, קיז, קלה, קעד-קעז, רסג, רצא, תמז, תרי, תריא, כו"א כו-כט, נב. סינ"פ, קמא, קסח. אבב"ר, ח. מה. ימה"ת, נד, סב, על"ת ק. קמה, קמו, קסג, ו' מצורע תקצ"ה. אי"ש 2 קלז, 4 קמו. ימם"ב, לג, לו, לח, מב. השוה"ס).

### יג. ר' יודל דאשווסקי
בנו של ר' יונה נכד ר' יודל מדאשיב (המוזכר באות יב). מכונה גם ר' יודל מדמיטריווקע ע"ש עיר מגוריו ליד טשעהרין. בשנת תרע"א הדפיס בבארדיטשוב את חלק א' מספר לקוטי הלכות. אחיו של ר' דוד צבי דאשווסקי (נ"צ, קטו).

### יד. ר' יודל ב"ר יצחק בער
בנו של ר' יצחק דב מטעפליק וחתנו של ר' נחמן מטולטשין. לקח כחתן לבתו את בן דודו ר' נתן ב"ר יקותיאל (השוה"ס).

### טו. ר' יודל אח מהרנ"ת
תמך וסייע ביד אחיו מהרנ"ת בעת המחלוקת בשנים תקצ"ה-תקצ"ט(א). כשמהרנ"ת הוגלה מביתו בברסלב לנעמירוב היה דר שם אצל ר' יודל(ב).

א על"ת, א' מטו"מ תקצ"ה, ב' תצא תקצ"ה. (ב) השוה"ס.

### טז. ר' יונה מאומאן
מאנשי מהרנ"ת (יממ"ב, כ, כו, השוה"ס)

### יז. ר' יונה ב"ר ישעיה שלום
נכדו של ר' יודל מדאשיב (הנזכר באות יב). אחיהם של ר' יחיאל מנדל ור' זלמן הרב. אביהם של ר' דוד צבי ור' יודל דאשווסקי.

### יח. ר' יוסף (יוסקא) חתן רז"ל
בנו של הגה"ק ר' אברהם דב אויערבאך הרב דק"ק חמעלניק חתן הרה"ק בעל התולדות(א). בר"ח אלול דשנת תק"ס נשא לאשה את מרת אדיל בת רז"ל(ב). לא האריך ימים ונפטר בין השנים תקפ"ב-תקצ"ב(ג). בנו: ר' אברהם דב. בתו: מרת רבקה מרים שנישאה לבן דודה ר' שמחה ברוך בנם של ר' יצחק אייזיק ומרת שרה בת רז"ל(ד).

א אי"ש, 2 כז. ע"ש. (ב) חיי"מ, קיג, קיד. (ג) בתקפ"ב מוזכר עדיין בימי מהרנ"ת ואילו בתקצ"ב כבר היתה מרת אדיל אלמנה ונישאה לגיסה ר' יצחק אייזיק. (ד) יממ"א, קי. (עיין עליו גם חיי"מ, מו. יממ"א, עד. יממ"ב, כב, סג, קמז. כו"א, נ. אבב"ר, ל. מכתב רז"ל אליו. על"ת, ה' אמור תקס"ז).

### יט. ר' יוסף ב"ר אברהם דב
בנו של ר' אברהם דב נכד רז"ל ונכדו של ר' יוסף (הנזכר באות הקודמת). בנו: ר' נחמן [בח"ב] (השוה"ס).

### כ. ר' יוסף מברסלב
חזן בעיר ברסלב. פעם אחת שוחח עימו רז"ל וע"י השיחה הזאת התחיל רז"ל וסיפר את המעשה מבעל תפילה (חיי"מ, סב)

### כא. ר' יוסף (יוסיל) הוזינער מטולטשין
זכה לשבות שבת אחת אצל רז"ל. היה אדם חשוב אצל השרים ומלומד בשפה הרוסית ועל פיו נתמנה ר' יצחק בן מהרנ"ת למנהל הדאר בטולטשין. הגן על ר' יצחק בעת המחלוקת (אבב"ר, עו. ימה"ת, כב)

### כב. ר' יוסף ב"ר שמעריל חתן הרב
מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תקצ"ד (על"ת, קכד. אפשר והוא ר' יוסף המוזכר לקמן אות כג).

### כג. ר' יוסף חתן ר"ז
מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תקצ"ה (על"ת, קסו. אפשר והוא ר' יוסף הנזכר באות כב או כו.)

### כד. ר' יוסף (יאסי') ב"ר ליפא
מוזכר במכתבי מהרנ"ת בשנים תקצ"ח ותר"ג (על"ת, רמד, שפ. נראה מהמכתבים שגר באדעס ואולי הוא בנו של ר' ליפא מנעמירוב שהיה לו, כידוע, מסחר אתרוגים באדעס).

### כה. ר' יוסף הבלן (יוסיל בעדער)
בשנות המחלוקת כשמהרנ"ת היה נוהג לטבול במקוה קודם חצות בנוסף לטבילת שחרית, וקור המים השפיע לרעה על בריאותו, חמל עליו ר' יוסיל הבלן והיה מכין לו קערת מים חמים להחם עצמו. כשנודע הדבר למתנגדים ופיטרוהו ממשרתו בא בקובלנא אל מהרנ"ת, מהרנ"ת כדי לפצותו, לקח את בניו ולימדם תורה. הלא הם האחים ר' משה ברסלבר ור' זאנוויל. (מבה"נ, 41 נב, 45-44 נז).

### כו. ר' יוסף בר"י
מבני הנעורים שבאו אל מהרנ"ת בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה (על"ת, קסח. אפשר והוא ר' יוסף חר"ז הנזכר באות כג).

### כז. ר' יוסף
גיסו של ר' יצחק בן מהרנ"ת. מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ו (על"ת, קצו. מכתבים, ג).

### כח. ר' יוסף אח מהרנ"ת
מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ו. מהרנ"ת יחד עם ר' שכנא בנו היו אצלו על ברית מילה ורקדו שם הרבה (על"ת, קפח).

### כט. ר' יוסף (יוסיל)
מאנ"ש בצפת. גיסו של ר' נחמן מטולטשין הפורס בשלומו באחד ממכתביו לאנ"ש בצפת (נ"א, ג).

### ל. ר' יוסף מצפת
עלה לא"י מטייטרע והתיישב בשנת תרל"ה בצפת(א). מצבו היה דחוק מאד(ב). בשנת תרמ"א ביקר באומאן(ג). מוזכר ברוב מכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. מכונה: ר' יוסף אדום. בנו: ר' שלמה דוד[בח"ב].

א נת"צ, ב, ז. (ב) שם, ט. (ג) שם, ע.

### לא. ר' יוסף בר"נ
נטמן בחלקת אנ"ש בהר הזיתים, על מצבתו חקוק: "פ"נ איש רך בשנים כל ימי חייו סבל יסורים, יוסף בר"נ, נפטר בשם טוב בדר"ח תמוז תרנ"ה תנצב"ה. נראה שהוא בנו של ר' נתן ב"ר יוסף שנטמן בסמוך לו.

### לא 1. ר' יוסף מבאבריניץ
מחשובי אנ"ש בתקופה שאחר מהרנ"ת. אביו של ר' דוד בילסטוצקי (השוה"ס).

### לב. ר' יוסף יונה בן מהרנ"ת
החמישי והקטן בבניו של מהרנ"ת, קיבל את ה"תמימות" של אביו(א). תמיד היה בדביקות עצומה, עוסק בעבודת ה' ובשעוריו הקבועים ועורך חשבון נפש מידי יום ביומו(ב). זוגתו, אסתר שיינדיל, היתה בתם של ר' ברוך וחנה צירייל בת מהרנ"ת. חתנו: ר' אברהם סופר שטרנהארץ [בח"ב](ג). נפטר בשנת תרמ"ט ומנו"כ באומאן(ד).

א מבה"נ, 2 לה. (ב) שם, 35 לה. (ג) שם, 38 כו. (ד) השוה"ס.

### לג. ר' יוסף צבי
גיסו של ר' גרשון מטיהאוויצע, מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב (יממ"ב, כט, שמה"צ).

### לד. ר' יוסף שמואל מאומאן
רז"ל התאכסן בביתו באומאן מאסרו חג דשבועות עד תחילת חודש אב דשנת תק"ע (חיי"מ, רח, ריב. ריז. יממ"א, נ)

### לה. ר' יחזקאל טרכטינבערג מבראד
חותנו של רז"ל בזיווג שני. רז"ל נשא את בתו בחודש אלול דשנת תקס"ז וכתב אליו מכתב בעניין מועד החתונה(א). בתו היתה אלמנה כשנישאה לרז"ל(ב). היא אשר בנתה את האהל על ציון רז"ל.

א מכתבי רז"ל בתחילת על"ת. (ב) השוה"ס ע"ש באריכות מענין השידוך. עיין גם אי"ש, 7 פא ויממ"א, סה.

### לו. ר' יחיאל ב"ר אפרים
בנו של ר' אפרים ב"ר נפתלי. מוזכר במכתבי מהרנ"ת בשנים תר"ג ותר"ד (על"ת, שעח. מכתבים, ה).

### לז. ר' יחיאל ב"ר צבי הירש
בנו של ר' צבי הירש מקראקא. מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תר"ד (מכתבים. י)

### לח. ר' יחיאל ב"ר צבי פסח ווייסלייב
חתנו של ר' נחמן מטולטשין. נפטר בשנות תרפ"א-תרפ"ב. בניו: ר' נחמן ור' אבא לישינסקי [בח"ב] (השוה"ס).

### לט. ר' יחיאל
חתנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. במכתב לאנ"ש בצפת משנת תרמ"א הוא כותב: "ומי יתן שיעזור השי"ת אותי שאהי' על רה"ש הבע"ל באומאן" וכו' (נת"צ, עט, פ).

## מ. ר' יחיאל מנדל ב"ר ישעיה שלום

נכדו של ר' יודל מדאשיב. הכיר וקיבל מגדולי תלמידי רז"ל(א). היה גר במשך איזה תקופה בצפת ומוזכר במכתבים משם בשנות תרמ"ג-תרמ"ד(ב). חיבר שיר ידידות המספר בשבח אדמו"ר הננמ"ח ותלמידו מהרנ"ת וכן חיבר מפתחות לספר ליקוטי הלכות שסידרם מחדש בשנת תרמ"ו(ג). בשנת תרס"ז מוזכר כבר בברכת ז"ל(ד).

א כו"א, נב. סינ"פ קנג. קנה. (ב) נת"צ, קלד, קמג, קנה, קנז. (ג) נ"צ, קנט, קס. (ד) א"א, מא, (המכתב ללא תאריך אך לפי תכנו נראה שהוא משנת תרס"ז).

## מא. ר' יחיאל צבי ב"ר שמחה

אחיו של רז"ל ומראשוני וחשובי תלמידיו. בשנת תקס"ז נתעוררה עליו מחלוקת קשה בקרימינטשאק ורז"ל כתב לו מכתב התחזקות(א). אחרי רה"ש תקס"ט, בהיות רז"ל חולה, שלחו להתפלל עבורו על ציון הבעש"ט ונלוו אליו בנסיעתו מהרנ"ת ור' נפתלי(ב). היה סמוך לרז"ל בעת הסתלקותו(ג). נפטר בגיל צעיר, מספר שנים לאחר הסתלקות רז"ל(ד). בתו, פייגא, נפטרה בשנת תרל"ב ומנו"כ בהר הזיתים(ה). לא ידוע מי היה חתנו ואם היה לו עוד בנים או בנות.

א מכתבי רז"ל בתחילת על"ת. (ב) יממ"א, לג. (ג) שם, נה, סב. (ד) מבה"נ, 61 קכ. יקרא דחיי, קמ"ט. (ה) מצבתה בהר הזיתים. עיין עוד, חיי"מ, פ, קסה, ריט, רמ, שעז. יקרא דחיי, קמח. אי"ש, 2 עד.

## מב. ר' יעקב בן רז"ל

נולד קודם חנוכה דשנת תקס"ז(א). השיחה "נוקם ונטר כנחש" (שיחות הר"ן, צג) נאמר בלילה שקודם ברית המילה(ב). נפטר סמוך לאחר לידתו.

א חיי"מ, נט בסוף. (ב) אבב"ר, לב.

## מג. ר' יעקב ממעדווועדיווקע

האיש אשר רז"ל שלחו בשנת תקס"ח לאוסטראה להדפיס שם את החלק הראשון של ספר ליקוטי מוהר"ן. רז"ל כתב אליו מכתב לשם בקשר להדפסה.(א). בסוף שנת תקס"ח. סמוך לרה"ש, נגמרה מלאכת ההדפסה ור' יעקב הביא את הספרים לברסלב(ב).

א מכתבי רז"ל בתחילת על"ת. (ב) יממ"א, כו, כט.

## מד. ר' יעקב ב"ר יודל מברסלב

מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). בנו: ר' יואל(ב).

א כו"א, לג. (ב) שם, נ.

### מה. ר' יעקב בעל מגיה
בקיץ דשנת תקס"ט שלח רז"ל אחריו שיבוא לבדוק את תפיליו(א). רז"ל קירב יותר את אחיו הצעיר ר' מתתיהו לייב מיפאלי והיתה לו מזה חלישו"ת הדעת(ב). בנו: ר' חיים(ג). כי היה אחיו של ר' חיים שרה'ס(ד).

א ימ"א, לט. (ב) אבב"ד, לח. (ג) על"ת, קכב. (ד) השוה"ס.

### מו. ר' יעקב מטשעהרין
תלמיד רז"ל. קירב את גיסו שהיה מתמיד גדול. רז"ל הוכיחו פעם על שאינו רוצה להיות איש כשר (אבב"ר, צ).

### מז. ר' יעקב ב"ר צבי מטשעהרין
בנו של ר' צבי גיס רז"ל(א). מנגידי אנ"ש בטשעהרין. תלמיד מהרנ"ת ומוזכר כמה פעמים במכתביו(ב). בשנת תרכ"ט ביקר בא"י יחד עם ר' נחמן הרב דטשעהרין ור' אבא'לע(ג).

א כו"א, לח. (ב) על"ת, רנט, תיא. מכתבים, י. (ג) מרי"ש, ו' במדבר תרכ"ט.

### מח. ר' יעקב מאומאן
מאנשי רז"ל, נפח במקצועו. פעם עצר את העגלה שרז"ל נסע בה ושעמדה להתהפך ורז"ל ברכו באריכות ימים. חי יותר ממאה שנה(א). דוד אביו של ר' שבתי ברסלבר(ב).

א מבה"נ 64 רסג. (ב) השוה"ס.

### מט. ר' יעקב מטולטשין
התקרב למהרנ"ת ע"י ר' מרדכי ב"ר שמואל טעפליק(א). חותנו, ר' משה חיים דיינא, ואביו היו מתנגדים וניסו להרחיקו, מהרנ"ת הרבה לחזקו ולשאול על אודותיו את בנו, ר' יצחק. גבר על כל המניעות ודבק במהרנ"ת ובאנ"ש(ב). בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה לא עמד בנסיון כרבים אחרים שנתרחקו למשך זמן מה(ג). אחיו של ר' העניך(ד).

א על"ת, נא, נז. (ב) שם, נד, נז, סא, סו, עז, קכא, קע. (ג) ימה"ת כו. (ד) על"ת, קע.

### נ. ר' יעקב מטולטשין
מוזכר פעמים מספר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת מצפת בשנת תרכ"ט, מכהנו: "ידידנו האברך המופלג" (מרי"ש. נראה שאין זה ר' יעקב הנזכר באות מט כיון שהלה נתקרב אחר נשואיו בשנת תקצ"א ואם כן בשנת תרכ"ט היה לפחות בן נ"ג שנים ואין מתאים לו הכינוי "אברך").

### נא. ר' יעקב חתן ר' בער מלאדיזין

תלמיד מהרנ"ת. בא אל מהרנ"ת על שבת חנוכה דשנת תקצ"א, אך הוכרח לברוח בבהלה עוד קודם השבת מפחד מחלת החולירע שהשתוללה אז (על"ת, לב).

נב. ר' יעקב מברסלב

מאנשי מהרנ"צת. מוזכר במכתבי מהרנ"ת בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה: "ושלום וכו' ולר' ליטמאן ואחיו ר' יאקיל, גם הם ראוי להם להתחרט על אשר עשו נגדי, אך קויתי לה' שהכל יהיה על נכון וברית אהבתינו לא תופר לעולם" (על"ת, קסח).

### נג. ר' יעקב מסידקיוויץ

היה אצל רז"ל ברה"ש האחרון לחייו בשנת תקע"א. כשמהרנ"ת עם אחדים מאנ"ש נסעו בפעם הראשונה על ציוור ז"ל על ערב ר"ח שבט תקע"א, סרו לביתו שבכפר סידקיוויץ הסמוך לברסלב ללינת לילה, ר' יעקב עשה עבורם סעודה גדולה ומהרנ"ת נתן לו אז תקיעת כף שיבטיח שיסע כל ימיו לציון רז"ל על רה"ש. ר' יעקב אמנם קיים זאת ולפני מותו השאיר צוואה לבנו שימשיך אף הוא לנסוע תמיד עם בניו לאומאן על רה"ש (טו"ז, קל).

### נד. ר' יעקב ב"ר יהושע

מאנ"ש בצפת. בנו של ר' יהושע מקראקיא. מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ה-תרמ"ג(א). מוזכר גם במכתב ר' נחמן מטולטשין לצפת(ב).

א נת"צ, ברוב המכתבים. במכתב עט הוא מוזכר: "ר' יעקב נ"י נכד ר' שמעון נ"י", לא ידעתי מיהו ר' שמעון הנז'. (ב) נ"א, ב.

### נה. ר' יעקב טייטילבוים מטולטשין

מנגידי אנ"ש בטולטשין. היה לו חלק רב בבואו של ר' יצחק בן מהרנ"ת לא"י ותמך בו משך שנות ישיבתו בצפת. מוזכר פעמים רבות במכתביו מצפת (מרי"ש, ו' מטו"מ, ה' ראה תרכ"ח. ד' לך, ו' במדבר. ג' עקב תרכ"ט).

### נו. ר' יעקב בער

חזן בעיר ברסלב. בשנת תרמ"ג עלה לא"י והתיישב בצפת. בבואו היה אלמן ונשא אשה בא"י. ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה כותב עליו: "וגם ר' יעקב בער הוא מאנ"ש ונסע בכל שנה ושנה על ציון רז"ל" (נת"צ, קכג. קכ. קכא).

### נז. ר' יעקב דוד מצפת
מאנ"ש בצפת. מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ט (מרי"ש, א' נח ו' צו, ג' תבא).

### נח. ר' יעקב הירץ מבראד
מנגידי העיר בראד. היה לעזר רב למהרנ"ת כששהה שם בשנת ת"ר לצורך הדפסה. מהרנ"ת כותב עליו: "ובפרט שגם ר' יעקב הירץ הוא אוהבינו" (על"ת, רפו, שי).

### נט. ר' יעקב יוסף ליובארסקי מזלאטיפולי
תלמיד רז"ל(א). אביו של ר' זלמן חתן רז"ל. השידוך בין בנו לבין חיה בת רז"ל דובר עוד בחיי רז"ל אך לא יצא לפועל ואחרי הסתלקות רז"ל ביקש והתחנן שהוא רוצה בשידוך וסמוך לפורים תקע"ב נגמר השידוך(ב). בתקע"ט נתן סכום רב למהרנ"ת עבור הדפסה(ג). כשמהנר"ת היה בא לטשעהרין היה מתאכסן בביתו ובשבט תקפ"ב השכין שלום בינו לבין שותפו ר' דב(ד). בניו: ר' זלמן הנזכר ור' זאב.

א חיי"מ, תמא. שיח, קסג. (ב) ימם"א, פד. (ג) ימם"ב, יד. (ד) ימם"ב, לג-לח, מו.

### ס. ר' יעקב יוסף ב"ר אהרן
מאנ"ש בטעפליק. בשנת תרכ"ה חתם יחד עם אנ"ש דטעפליק על מכתב לגאון ר' שלמה קלוגער בקשר לשוחט ר' דב(א). חתנו של מאיר מטעפליק תלמיד מהרנ"ת(ב). בנו: ר' אלטער מירקע'ס [בח"ב].

א נ"א, ח. (ב) מבה"נ, 48 לא.

### סא. ר' יצחק מדאשיב
מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

### סב. ר' יצחק מהייסין
מחשובי תלמידי מהרנ"ת. רבים מאנ"ש קיבלו ממנו והחשיבוהו מאד. חותנו היה מתנגד וירד לחייו והתלונן לפני הרה"ק ר' מכרדכי מטשערנוביל על שחתנו לומד בספר ליקוטי מוהר"ן. ר' מרדכי ענהו שהספר ליקוטי מוהר"ן הוא אחד משעוריו הקבועים שאיננו מוותר עליו. חתנו: ר' יחזקאל העשיל [בח"ב] (על"ת, קכב, א' ואתחנן תקצ"ה. כו"א, נ. מכתבי ר' נחמן מטולטשין בסוף על"ת. מבה"נ. 35 נד. ע"ש המעשה עם הר"מ מטשערנוביל).

### סג. ר' יצחק מחארשטשיוואטע
מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל(א). היה לו אח שרז"ל קירבו ונעשה "י תוכחת רז"ל למתמיד גדול אך אח"כ נתרחק ולא בא יותר(ב).

א כו"א, לב. שמה"צ. (ב) אבב"ר לט.

## סד. ר' יצחק מטשערוויץ

תלמיד רז"ל. היה עובד בהובלת קמח אצל משה חינקיס(א). ונתקרב לרז"ל ע"י סיפור המופתים ששמע ממנו(ב). בעת המחלוקת היה נותן בהצנע קמח, גבינה וחמאה למהרנ"ת ולאנ"ש(ג). חותנו של ר' נחמן הרב דטשעהרין. שם אביו: ר' אברהם סאניס(ד).

א ימה"ת, כ. על משה חינקיס ע"ע ר' אברהם פייעס. (ב) כו"א, מג. (ג) אבב"ר, נא. ימה"ת, כ. (ד) מבה"נ, 51-52 צוואת הרב מטשעהרין.

## סה. ר' יצחק מנאוויגרעבלי

מאנשי מהרנ"ת. פעם נתן לאחד את ספרי רז"ל וכשנודע אח"כ למהרנ"ת שהלה מסתכל בספרים אסורים אמר לר' יצחק: "אל תעמוד בד' אמותיו" (אבב"ר. סה).

## סו. ר' יצחק חזן מברסלב

תלמיד מהרנ"ת. על ידו נתקרב ר' מנדל מלאדיזין כשר' יצחק אמר לו פעם: "אתה חכם, אבל בברסלב נמצא איש חכם יותר ממך" (סינ"פ. קלט).

## סז. ר' יצחק סגל מטירהאוויצע

חתן ר' יקותיאל המגיד מטירהאוויצע. התקרב לרז"ל בין השנים תק"נ-תקנ"ט יחד עם חותנו. נתגדל בביתו של הרבי ר' זושיא(א). פעם פגש אותו הרה"ק מבארדיטשוב ונתבהל מאד מצורתו ואמר: "להיכן שאני נוסע, רואה אני שהיכן שיש משהו טוב, הרי הוא (רז"ל) תפס אותו"(ב). מגדולי תלמידי רז"ל. איש מצוין ומושלם בכל המעלות, למדן גדול בתורה ועסק בעבוה"ש כל ימיו(ג). נרדף מאד בעת המחלוקות דשנות תקצ"ה-תקצ"ט והוכרח לברוח מביתו(ד).

א כו"א, כט, ע"ש על התקרבותו לרז"ל. גירסא אחרת, כי קודם התקרבותו לרז"ל לא היה מכת החסידים אלא מכת הלומדים הכשרים (טו"ז, קיט, ע"ש. עיין גם מבה"נ, 43 מט) (ב) אבב"ר, כט. (ג) כו"א, כט. (ד) על"ת, קעב. עיין גם חיי"מ, שלח, תמו, תמז, תעה, תרז. יממ"ב, כו. אבב"ר, לו, עד.

## סח. ר' יצחק בן מהרנ"ת

נולד בערב פסח דשנת תקס"ח(א). השני בבניו של מהרנ"ת. בקיץ תקפ"ג נשא לאשה את בתו של ר' אלימלך מטשערקאס(ב). זוגתו מיאנה בו ולמרות שחותנו אהבו מאד גירשה בשנת תקפ"ה לאחר השתדלות ומאמצים גדולים של מהרנ"ת(ג). בשנת תקפ"ו נישא בשנית(ד). לאשתו חנה(ה). שהיתה ממשפחה של מתנגדים(ו). תלמיד מובהק של אביו שכתב אליו מאות מכתבים והרבה לחזקו ולהדריכו בעבוה"ש ובדרכי רז"ל.

ניהל את בית הדאר בטולטשין. הירבה לקבוע עתים לתורה ותפילה וקיש שם שמים במשאו ובמתנו(ז). בשנת תרכ"ח בהיותו בן ס' שנים עלה לא"י והתיישב בצפת, שם היה נכבד וחשוב בעיני כולם, נפטר בשם טוב בי"ד אדר שני דשנת תר"ל(ח). ומנו"כ סמוך לציון הרב הק' בעל הבית יוסף. חיבר בשנת תקצ"ג מפתחות לספר ליקוטי מוהר"ן(ט). המפתחות אבדו ואינם ידועים כיום(י). בניו: ר' דוד צבי ור' מיכל. כן היתה לו בת שנישאה לר' יעקב יחיאל מיכל שלא היה מאנ"ש.

א ימ"א, כז. (ב) שם, צט. (ג) אבב"ר, סט. על"ת, יב. (ד) שם, יד. (ה) שם, לה. (ו) אבב"ר, עז. (ז) סינ"פ, קלח. (ח) כו"א, סח. מבה"נ, 2 לה. השוה"ס. (ט) על"ת, קד. (י) נ"צ, קנג. ראה גם אבב"ר, פא. הקדמה לספר על"ת. מכתבי אביו אליו בעל"ת. מכתביו בסוף ספר על"ת (זוגתו, דאברישׁ, הנזכרת במכתביו מצפת, היתה זוגתו השלישית).

## סט. ר' יצחק

אחיו של ר' חייקין החזן. יש אומרים כי הוא האיש אשר נלווה אל רז"ל בנסיעתו לא"י בשנת תקנ"ט (מבה"נ, 49 לה. השוה"ס. מפי ר' משה יוסף חתן ר' נחום שוסטר ששמע מר' אברהם ב"ר נחמן. גירסא אחרת, כי היה זה תלמידו הראשון של רז"ל. ר' שמעון ב"ר בער).

## ע. ר' יצחק ב"ר אברהם דב מטולטשין

תלמיד מהרנ"ת. בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה הרבו המתנגדים להכותו בעינויים קשים עד שנתפתה להם, אך מיד כשעבר הרעש חזר ודבק במהרנ"ת(א). ואף הציל אותו מחרפות ובזיונות באומאן(ב). בשנת תרכ"א מוזכר במכתב של ר' יצחק בן מהרנ"ת לר' נחמן מטלטשין ש"ידידינו ר' איצלי הוא עתה בעירום ובחוסר כל והוא וב"ב אינם בקו הבריאות"(ג). בשנת תרכ"ט ביקר בא"י(ד) ובשנת תרל"ג עלה לא"י והתיישב בצפת(ה). מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. על רה"ש תרל"ז ותרל"ט נסע לאומאן(ו). מוזכר בפעם האחרונה הבניסן דשנת תרל"ט שהיה חולה ושב לאיתנו(ז). בשנת תרמ"א מוזכרת אלמנתו "שהיא אשה כשרה וגם היא מאנשי רבינו ז"ל ותלמידו הק' כמו חסיד ממ"ש(ח). הניח בן בברסלב(ט).

א ימה"ת, כא. על"ת, קסא, קע, א' מטו"מ תקצ"ה, רכח. (ב) נת"צ, יא, לז. (ג) סוף על"ת. (ד) מרי"ש, כט לעומר תרכ"ט. (ה) מכתבי הר"נ מטולטשין בסוף על"ת, ח"י אדר תרל"ג. הר"נ מטולטשין היה שאר בשרו. (ו) נת"צ, יב, כט. שא"י, כה. (ז) נת"צ, לח. (ח) שם, סג, קמד. (ט) שם, ט.

### עא. ר' יצחק ב"ר אברהם מאיר מטולטשין
מאנ"ש בטולטשין. מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ט (מרי":ש, ו' צו תרכ"ט)

### עב. ר' יצחק ב"ר גרשון
מאנ"ש בטולטשין. מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ח (מרי"ש, ה' ראה תרכ"ח. נראה שהוא בנו של ר' גרשון מטשעהרין שאח"כ עבר לדור בטולטשין [על"ת, ריח]. ולא בנו של ר' גרשון נכד המגיד מטירהאוויצע).

### עג. ר' יצחק ב"ר יהודה
בנו של ר' לייבלי ראובנ'ס ואחיו של ר' נתן מטבריה. בשנת תר"מ מוזכר בברכת ז"ל (נת"צ, מג. מבה"נ, 52-51 ט).

### עד. ר' יצחק ב"ר נתן
בנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. מוזכר פעמים רבות במכתביו(א). גדל ונתחנך בבית דודו ר' מיכל ב"ר יהודה שהשיאו אשה ודאג לכל מחסורו. בשנת תרל"ז היה סכסוך חמור בענייני ממון בינו לבין דודו הנ"ל. ואביו ר' נתן כתב לו מכתב תוכחה קשה(ב). בשנת תרמ"א ביקר אצלו אביו בטייטרא בדרכו לאומאן ודיברו כל הלילה מרבינו ז"ל ותלמידו הק'(ג). בנו: ר' שמואל [בח"ב](ד).

א נת"צ, ב, ג' י', ועוד. (ב) שא"י, ט. (ג) נת"צ, עו. (ד) שם, טז.

### עה. ר' יצחק חתן ר' נתן
חתנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה ובנו חורגו (היה בנה של זוגתו השניה). מוזכר כמה פעמים במכתביו בשנים תרל"ו-תר"מ (נת"צ, ח, ט, מז).

### עו. ר' יצחק אייזיק מטירהאוויצע
מאנשי המגיד מטירהאוויצע, ר' יקותיאל. נתקרב לרז"ל בעת ישיבתו בזלאטיפאליע בשנים תקס"א-תקס"ב(א). מגדולי תלמידי רז"ל. היה עוסק בחילוף מטבע ואחר התקרבותו פרש לגמרי מכל עסקי העולם הזה ולא משו שפתיו מתורה ותפילה, סבל מרדיפות גדולות מבני משפחתו ובפרט מחותנו ואשתו. רז"ל הפליג מאד בשבחו ופעם כששימש אותו בחוליו, אמר: "היום שימשתי תלמיד חכם אמיתי". נפטר בסמוך לאחר התקרבותו לאחר חלום שחלם. אחר פטירתו שאל רז"ל אם יש לו בנים לאותו צדיק וכשהשיבו לו: "הן", אמר: "איך יכולים להיות לו בנים?" ונפטרו אח"כ גם בניו. אנ"ש קוננו והצטערו הרבה על פטירתו ורז"ל ניחמם ואמר: "אבל עכשיו יש לנו הרב רבי נתן"(ב).

א חיי"מ, קיד. (ב) שם, קיג. כו"א, ל-לב, ע"ש כל המעשה באריכות. עיין גם אי"ש, 4 רט-ריח.

## עז. ר' יצחק אייזיק חתן רז"ל

בן הגביר מוה"ר לייב מדאבראוונא. נשא לאשה את מרת שרה בת רז"ל בר"ח ניסן דשנת תקס"ג(א). בניו: ר' ישראל, ר' שמחה ברוך ור' אפרים. בתו: פייגא סאשיא אשת בנו של ר' ישראל נכד הרבי ר' ברוך(ב). בשנת תקצ"ב נפטרה אשתו שרה ותיכף בסמוך נשא לאשה את אחותה מרת אדיל(ג). נפטר בחנוכה דשנת תקצ"ד(ד).

א חיי"מ, נט, קטז. (ב) ימ"א, ק. (ג) שם, קי. (ד) שם. עיין גם ימ"א, ט, טו, ק. ימ"ב, מז, נא. מכתבי רז"ל אליו בתחילת על"ת.

## עח. ר' יצחק (איציק) ב"ר יודל הכהן

תלמיד מהרנ"ת. היה מלמד בבית אחד מגדולי החולקים על מהרנ"ת בשנות המחלוקת תקצ"ה-תקצ"ט ובכל זאת נשאר נאמן לאנ"ש (על"ת. קלט, רלה).

## עט. ר' יצחק מרייארוד

תלמיד מהרנ"ת. בשנת תקצ"ח שלח לו מהרנ"ת מכתב התחזקות ארוך (על"ת, רל. רלא).

## פ. ר' יצחק אייזיק

בן אחותו וממקורביו של מהרנ"ת. מהרנ"ת מזכירו במכתביו בשנים תקפ"ט-תקצ"ח ואף כתב לו כמה מכתבים(א). בתחילת שנת תקצ"ח נשמעה שמועה לא טובה שאיננו בחיים(ב). נראה שהשמועה אכן היתה נכונה כיון שמאז והלאה איננו מוזכר יותר.

א* על"ת, כא, ב' ואתחנן תק"צ, לו, ד' תצא תקצ"א, צה, קנב, רכה. (ב) שם, רכח.

## פא. ר' יצחק אייזיק מלאדיזין

תלמיד מהרנ"ת. מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב ותקצ"א(א). בשנת תקצ"א היה בדעתו לנסוע לא"י(ב).

א ימ"ב, נז. על"ת, לב. (ב) שם, מב.

## פב. ר' יצחק אייזיק מבוקרשט

מאנ"ש בצפת. מוזכר ברוב מכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ה-תרמ"ג. בשנת תרל"א עלה לא"י ועד תרמ"ב היה פעמיים באומאן (נת"צ, כו, קד וברוב המכתבים. שא"י, יא).

### פג. ר' יצחק אייזיק ב"ר אשר זעליג
אחיו של ר' אלטער מטעפליק(א). מוזכר בעמוד השער של ההוצאה הראשונה של ספר השתפכות הנפש שנדפס בירושלים בשנת תרס"ד: "לע"נ ר' יצחק אייזיק ב"ר אשר זעליג ז"ל מעיה"ק צפת ת"ו".

א נ"צ, קצה.

### פד. ר' יצחק אייזיק ב"ר משה הכהן מברסלב
מוזכר בעמוד האחרון של ספר השתפכות הנפש שנדפס בירושלים בשנת תרס"ד: "ועל הטוב יזכר הישיש מוה"ר יצחק אייזיק ב"ר משה הכהן מברסלב בעבור שנתן מתנה הגונה על הדפסת הספר הזה".

### פה. ר' יצחק (אייזיקל) אייזינשטיין מאומאן
נתקרב בשנת תרי"א בקאנסטאנטין ע"י ר' לייב מקאנסטאנטין(א). אחרי התקרבותו נתעשר מאד והיה חידוש גדול בענין צדקה עד שהיה משאיר לעצמו רק מעשר. בשנת תרס"ג בנה על חשבונו את הקלויז באומאן. היה מנהל את עסקיו של ר' אברהם ציפרע'ס והיו לו טחנות קמח ובית הבד וסיפק קמח לעניי אנ"ש. ביקר בא"י. היה "בעל קורא" בקיבוץ באומאן ברה"ש(ב). לע זקנתו פיזר את כל הונו לצדקה באמרו שבזיון הדבר עבורו אם ישאר משהו לירושה(ג). נפטר בן פ"ט שנים בי"ח טבת תרפ"ד. חתניו: ר' פנחס ב"ר אשר מבאהפוליע, ר' ישראל ב"ר שמחה דוד [בח"ב] ור' דוד ביאלסטוצקי. שם אביו: ר' נתנאל (לא מאנ"ש).

א הקדמות ספר ביאור הליקוטים. השוה"ס. (ב) כו"פ, 211. השוה"ס. (ג) מבה"נ, 36 לו. (ד) השוה"ס. עיין גם מבה"נ, 28 לו.
רבים השוגים ומחליפים בינו לבין ר' אייזיק קראסינשטיין שיוזכר אי"ה בחלק ב'.

### פו. ר' יצחק אייזיק ב"ר ישראל
בנו של ר' ישראל מליפאוויץ. תלמיד מהרנ"ת ומוזכר במכתביו משנת ת"ר (על"ת, רעג).

### פז. ר' יצחק אייזיק מבארדיטשוב
המיוחס הגדול ביותר שבין אנ"ש. אביו ר' שמחה ברוך היה בנה של שרה בת רז"ל. ואמו רבקה מרים היתה בתה של אדיל בת רז"ל. נפטר בשנות התר"פ. באדעס בנסעו לשם לעבור ניתוח. בנו: ר' נחמן [בח"ב] (השוה"ס).

### פח. ר' יצחק אייזיק יוסף מליפאוויץ
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). היה עם רז"ל בנסיעתו לנאווריטש בשנת תקס"ז(ב).

א כו"א, לג. (ב) סינ"פ, קנ, ע"ש.

## פט. ר' יצחק אייזיק יוסף סופר

ממקורביו הראשונים של מהרנ"ת. אדם מופלג במעלה, מהרנ"ת הירבה לשבחו ולשבח את כתיבת התפילין שלו וחפץ שכל אנ"ש יתפללו בתפילין כתיבת ידו. נפטר בי"א אדר דשנת תקפ"ח. אחר פטירתו אמר מהרנ"ת לבנו ר' פנחס יהושע: "אביך היה צדיק" (סינ"פ, קמד, קמה. על"ת, ב. מבה"נ, 3 נא – סיפור התקרבותו למהרנ"ת).

## צ. ר' יצחק בער

חתנו של ר' זאב ב"ר יהודה (ר' לייבלי ראובנ'ס) ובן דודו של ר' נתן טרוביצער מצפת. כתב מחו"ל לאנ"ש בא"י שיכתבו לו דיבורי מוסר להחיות נפשו ושיבקשו רחמים עבור זוגתו שהיתה חולה. מוזכר בשנים תרל"ו-תרמ"ב (נת"צ, יב, עט, קו)

## צא. ר' יצחק דב טעפליק

מגדולי תלמידי מהרנ"ת. הוא ואחיו ר' יקותיאל נולדו מברכתו של ר' יקותיאל המגיד מטירהאוויצע(א). גר בטירהאוויצע ואח"כ עבר לטעפליק. אפילו המתנגדים העידו עליו שהוא צדיק תמים(ב). בעת זיקנתו אמר שבכל מקום שהוא פותח את הליקוטי מוהר"ן הוא רואה חידושים נוראים(ג). נפטר בשנת תרי"ד ומנו"כ בטעפליק(ד). בנו: ר' יודל (חתנו של ר' נחמן מטולטשין) (ה).

א מבה"נ 5 נג, 48 לא. (ב) כו"א, לד ע"ש על פטירתו (ג) אבב"ר, צ. מבה"נ 48 לא. בשינוי גירסאות ע"ש. (ד) הושה"ס, שנת פטירתו המדויקת מוטלת בספק. (ה) שם.

## צב. ר' יצחק יהושע

תלמיד מהרנ"ת. בשנת תקפ"ד, בהיותו עדיין נער, סייע למהרנ"ת בעבודת ההדפסה של ספר ליקוטי תפילות(א). מוזכר ע"י מהרנ"ת גם בשנת תקצ"ה(ב).

א על"ת, ח. (ב) שם, ב' ראה תקצ"ה.

## צג. ר' יצחק יואל מברסלב

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תר"ג (על"ת, שעה).

## צד. ר' יצחק (יהודה) לייב מטעפליק

מגדולי תלמידי רז"ל. כבר קודם התקרבותו היה מפורסם כצדיק גדול ואנשים מעיירות רבות היו נותנים לו פדיונות. אחר התקרבותו לרז"ל עזב את הנהגת פירסומו ועבד את ה' בתמימות ופשיטות ולא הסב פניו מכל החרפות והבושו"ת שהיו לו מחמת זה(א). איש קדוש ובעל מופת גדול(ב). מנו"כ בטעפליק ובנו של אוהל על קברו ואנשי העיר מאנ"ש ושלא מאנ"ש היו הולכים על ציונו(ג). בנו: ר' נחמן.

א כו"א, לב. (ב) אבב"ר, צ. השוה"ס. ע"ש שראה נשמת מת ושעשה מקוה ע"י מופת ועוד. (ג) השוה"ס. עיין גם חיי"מ, שעא.

## צה. ר' יקותיאל מגיד מישרים דטירהאוויצע

תלמיד מובהק לרה"ק המגיד ממעזריטש וחבר נעוריו של הרה"ק ר' נחום מטשערנוביל. מצודתו היתה פרוסה על שמונים וארבע עיירות במרחבי אוקראינה(א). ויש אומרים כי עוד זכה לקבל פני קדוש ישראל מרן הבעש"ט(ב). התקרב לרז"ל בשנת תקנ"ד. בערך, בהיותו כבן שבעים שנה(ג). ורז"ל היה אז עדיין אברך בן כ"ב שנים ולמרות זאת היה קשור ודבוק ובטל לחלוטין לרז"ל והוא אשר זכה ביותר מכל מפורסמי דורו להכניע את עצמו תחת אדמו"ר ז"ל וגם הרבה ממקורביו ומבני משפחתו נתקרבו על ידו לרז"ל(ד). היה בעל תפילה אצל רז"ל ורוב הנוסח של תפילות רה"ש הוא משלו. נפטר בהיותו בן סמוך לתשעים שנה, כשנה לאחר הסתלקות רז"ל. ידוע שעוד הספיק להיות פעם אחת על ציון רז"ל ולומר שם את עשרת מזמורי התהלים. חתנו: ר' יצחק סגל. נכדו (מחתן אחר): ר' גרשון.

א נ"צ, כו, ע"ש. (ב) השוה"ס. (ג) מבה"נ, 5 נב, ע"ש מאמר עליו. שם, 34 נב. (ד) כו"א, כט. עיין גם: חיי"מ, קמד, קמט, רח, ריד, רמז, שלט, תרז, תרט, אבב"ר, עד. (נרשם בנפקסי כי שמו המלא הוא ר' יקותיאל יהודה ב"ר אברהם לנדאו אך אבד ממני מקור הדברים).

## צו. ר' י'קותיאל מזלאטיפאליע

מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב: "ולננו בק"ק זלאטיפאליע בבית ר' יקותיאל. אחד מאנ"ש שדר רבינו בביתו בעת שישב שם" (יממ"ב, כח).

## צז. ר' יקותיאל

תלמיד מהרנ"ת. הוא ואחיו ר' יצחק דב נולדו מברכתו של ר' יקותיאל המגיד מטירהאוויצע ונקרא על שמו(א). מנו"כ בטירהאוויצע. בנו: ר' נתן(ב).

א מבה"נ, 5 נג, 48 לא, ע"ש כל סיפור הולדתם. (ב) השוה"ס.

## צח. ר' יקותיאל ב"ר גרשון

בנו של ר' גרשון נכד המגיד מטירהאוויצע. שימש בפקודת מהרנ"ת כבעל תפילה באומאן בראש השנה ונוסח תפילתו נשאר אצל אנ"ש לדורות. בנו: ר' גרשון [בח"ב] (מבה"נ, 5 נג. השוה"ס).

### צט. ר' יקותיאל הצדיק
מוזכר בברכת ז"ל, במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנת תרל"ו ותרל"ח. היה בו בן בצפת שנתרחק ור' נתן הנ"ל כותב לאנ"ש בצפת שצריך לקרבו שוב(א). מכונה במכתבים: ר' יקותיאל הצדיק. חתנו: ר' נתן(ב).

א שא"י, יב, נראה שאח"כ נתקרב שוב, ע"ש טו. (ב) נת"צ, ט.

### ק. ר' ישעיה
בן אחיו של מהרנ"ת, סייע למהרנ"ת בממון בהדפסת ספר ליקוטי תפילות בשנת תקפ"ד (על"ת, ט ובהשמטות).

### קא. ר' ישעיה מטשערקאס
מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב: "והיו שם (בטשעהרין) ר' ישעיה מטשערקאס, אחד מאנ"ש, וחטפתי אותו לתוך השמחה ורקדתי איתו וכו' ועי"ז לימדתי את ר' ישעיה הנ"ל להיות בשמחה" וכו' (ממ"ב ל"ז)

### קב. ר' ישעיה שלום
בנו יחידו של ר' יודל מדאשיב. מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל(א). ומגדולי תלמידיו. רז"ל אמר עליו כי הלך לחופתו בכתונת נקיה(ב). אחר פטירת אביו, בשנת תקצ"ח, ירש את כס הרבנות במעדווּעדיווקע(ג) בסוף ימיו היה למשך איזה תקופה בא"י ודר בצפת(ד). בניו: ר' יחיאל מנדל, ר' יונה ור' זלמן הרב.

א כו"א, לב. (ב) השוה"ס, אי"ש 2 קנח, גירסה אחרת היא שרז"ל אמר זאת על ר' אהרן הרב. (ג) אי"ש, 4 קמז. מבה"נ, 42 מו. (ד) כך משמע מנת"צ, קי.

### קג. ר' ישראל מברסלב
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). מוזכר במכתבו של רז"ל משנת תקס"ז(ב).

א כו"א, לג. (ב) מכתב ראשון בעל"ת.

### קד. ר' ישראל מליפאוויץ
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תקצ"ז(ב). בסוף ימיו היה במשך איזה תקופה בא"י ודר בצפת(ג). בניו: ר' יצחק ור' נחמן(ד).

א כו"א, לג. (ב) על"ת, רכד. (ג) כך משמע מנת"צ, קי. (ד) על"ת, רעג.

### קה. ר' ישראל מנעמירוב
מאנשי רז"ל. פעם נסע לאיזה מקום לאחר שביקש את עצת רז"ל על כך. והחזיר שם בתשובה אדם עשיר ששמו היה העכט ונזכר אח"כ שרז"ל רמז לו זאת לפני נסיעתו

באמרו: "עם דג קטן יכולים לדוג דג גדול [העכט = סוג דג גדול] (כו"א, נח, ע"ש כל המעשה כיצד ביקש את עצת רז"ל ומה ענה לו רז"ל).

## קו. ר' ישראל נכד רז"ל

נולד בקרימינטשאק בשנת תקס"ז לאביו ר' יצחק אייזיק ולאמו מרת שרה בת רז"ל(א). ברה"ש דשנת תקע"א, כשהיה כבן ג' אות ד' שנים, היה אצל רז"ל באומאן ורז"ל ביקש ממנו שיתפלל עליו שישוב לבריאותו(ב). בשנת תקע"ט נשא לאשה את בתו של הרה"ק ר' אהרן מטשערנוביל ומהרנ"ת וגדולי אנ"ש היו בחתונה(ג).

א חיי"מ, קנא. (ב) שם, תלט, ע"ש כל המעשה. (ג) ימ"ב, ו. ימה"ת, מו.

## קז. ר' ישראל

מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תר"ג. נראה שעסק יחד עם ר' נחמן מטולטשין בעסקי הדפסה (על"ת. תב. בהשמטות, יד).

## קח. ר' ישראל הכהן מטירהאוויצע

בנו של ר' חיים סטולר וחתנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. בנערותו היה בן בית אצל ר' נפתלי תלמיד רז"ל. פעם בא ביום שלג לציון רז"ל וכיון שמצאו נעול נשאר להתפלל בחוץ. אחד מאנ"ש שבא אף הוא לציון ראה גוש שלג מתנועע ולתמיהתו השיב לו ר' ישראל: "וכי כשאגיע לגן עדן ואמצאהו נעול, אלך לי?"(א). עובד ה' גדול ובקי נפלא בש"ס, בכל שנה היה מסיים ש"ס, זוהר, שו"ע, מדרשים ועוד, היה ידוע כבעל מופת. נפטר בשנת תרפ"ב או תרפ"ג בהיותו בן למעלה מפ' שנים. בנו: ר' נחמן [בח"ב] (ב).

א מבה"נ 19 עד. שם, 52-51 יג. (ב) השוה"ס. מוזכר גם במכתבי חותנו, נת"צ, ג, י. טז, לג ועוד.

## קט. ר' ישראל ב"ר יהודה הלוי היילפרין מקארדאן

התקרב לדעת רז"ל בשנת תרמ"ט בהיותו עול ימים ועברו עליו רדיפות ומניעות עצומות ממשפחתו ומאנשי עירו(א). נסע לאומאן להשתטח על ציון רז"ל ומשם לר' נחמן הרב דטשעהרין שקירבו מאד ודיבר עימו כמה ימים ואח"כ שלחו אל ר' משה ברסלבר, תלמיד מהרנ"ת, שהפך מאז לרבו המובהק(ב). יסד יחד עם ר' שמשון בארסקי את ישיבת "אנשי מעמד" באומאן(ג) והדפיס בשנות תרס"א-תרס"ג, בלעמבערג. רבים מספרי רז"ל ותלמידיו. אח"כ(ד) עלה לא"י והתגורר לסירוגין בירושלים, טבריה, צפת ומירון. גם בא"י המשיך ביתר שאת בהדפסת ספרי רז"ל ואנ"ש. יסד בירושלים בימ"ד ע"ש רז"ל ובצפת ומירון חברת "קימת חצות לילה" של אנ"ש. בכל מקום בואו קירב רבים לדעת רז"ל וכל שבורי גוף ונפש מצאו אצלו מקלט. מא"י נסע כמה פעמים לאומאן על רה"ש

ובדרכו ביקר בהרבה מקיבוצי אנ"ש. בקיץ דשנת תרע"ד חזר בפעם האחרונה לא"י ומאז לא יצא עוד עד לפטירתו בשנת תרע"ט. בא"י נולדו לו בן ובת אך נפטרו בילדותם ולא הניח אחריו בנים או בנות בני קיימא. מנו"כ בטבריה ועל מצבת ציון קבורתו נחקק: פ"נ ר' ישראל ברסלבר ב"ר יהודה ליב נ' ט' חשון ש' תרע"ט תנצב"ה.

א"א, לא. (ב) יקרא דחיי, קנח. (ג) נ"צ, רב. (ד) נראה שעלה להשתקע בא"י בתחילת תרס"ד כי בשנות תרס"א-תרס"ג הדפיס בלעמבערג ואילו בשנות תרס"ד-תרע"ג הדפיס בירושלים.

ראה עליו: יקרא דחיי, קנח. על עסקיו בהדפסה: ספר נוה צדיקים. מכתביו ומכתבי אנ"ש אליו:

א"א, כז-מא. שא"י, לב, לד. עיין גם השוה"ס.

## קי. ר' ישראל ב"ר יצחק פיטשעריר

מאנשי מהרנ"ת. מוזכר במכתביו משנת תקצ"ה (על"ת, קסח).

## קיא. ר' ישראל ב"ר נחמן

בנו של ר' נחמן מטולטשין ואחיו הצעיר של ר' אברהם ב"ר נחמן. היה מכונה: ר' ישראל בול. היה נוכח כשנרצח ר' אלטער מטעפליק בשנת תרע"ט. דר בטעפליק והתפרנס ממסחר. נרצח ע"י הבולשוויקים בסוף שנות המהפכה. הניח בנים יראים ושלמים (השוה"ס. מבה"נ, 71 קו).

## קיב. ר' ישראל שו"ב

מאנשי רז"ל. למדן גדול ומופלג(א). בגלל חומרות שהיו לו בדיני שחיטה, נסע להיוועץ עם כל גדולי הדור ובא גם אל רז"ל שאמר לו: "אלא מי יהיה שוחט? מי שאינו יראי?"(ב). רז"ל אמר עליו פעם כי החכמות שלו יטרדו אותו. היות שאף שהיה למדן גדול היה לפעמים לומד בפלפולים וסברות שאינם נכונות. היו לו חמישה בנים שכולם היו תלמידי רז"ל. מהם שניים הידועים לנו: ר' ראובן יוסף ור' אברהם אביו של ר' נחמן מטולטשין(ג).

א אבב"ר, פו. (ב) מבה"נ, 16 נג. הקדמת ביאור הליקוטים. (ג) השוה"ס. אי"ש, 7 סא.

## קיג. ר' ישראל הכהן

מוזכר במכתב מהרנ"ת משנת תקפ"ז: "נלקחו מאתנו שני מחמדי עין הנאהבים והנעימים וכו' ה"ה הותיק מוה"ר ישראל הכהן ז"ל וגיסו המופלג הותיק מוה"ר אשר זעליג ז"ל, אוי לנו על שברנו וכו' (על"ת בהשמטות, ב' עקב תקפ"ז. עיין גם סינ"פ, קמה. נראה כי הוא ר"י הכהן המוזכר בשנת תקפ"ב ביממ"ב עא).

### קיד. ר' ישראל מכפר סטאפאשיק
אחד מגדולי אנ"ש בזמנו של ר' נחמן מטולטשין. ר' פנחס מקיבליטש מצא אכסניא ומקלט בביתו לזמן מה ולימד את נכדיו. תפילתו היתה בדביקות והתעוררות (כו"פ, 208).

### קטו. ר' ישראל קיציס מטולטשין
מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ח (מרי"ש, ה' ראה תרכ"ח).

### קטז. ר' ישראל אריה ב"ר צבי מצפת
מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה משנת תרל"ט: "ב"ה אשר זה ד' שבועות שר' ישראל אברהם סופר התחיל לילך אצלי בכל מוצאי שבת ואני מדבר עמו הרבה מרז"ל וגם למדתי עמו כמה תורות מרז"ל וב"ה שיש עם מי לדבר מרבינו ז"ל (נת"צ, ל. מב).

### קיז. ר' ישראל אריה ב"ר צבי מצפת
אחיו של ר' נתן טרוביצער מצפת. מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה המכנהו: "אחד מאנ"ש היקרים"(א). בשנת תרמ"ב היה חולה מאוד(ב).

א שא"י, יח, יט. (ב) נת"צ, צו, יד, יח, קכו.

### קיח. ר' ישראל חיים
מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ה (על"ת, א' שופטים תקצ"ה).

### קיט. ר' ישראל לייב מבאהפוליע
מתלמידיו החשובים של מהרנ"ת. צדיק וישר ומתפלל בכוחות ובהתלהבות. רצה לעבור לגור באומאן אך ר' נחמן מטלטשין התנגד לכך ופעם נפגשו על ציון רז"ל ורצה ר' ישראל לייב שיטענו טענותיהם לפני רז"ל אך ר' נחמן יצא מיד החוצה ולא רצה לדבר מזה כלל. בנו: ר' אשר (השוה"ס. עיין גם אבב"ר פ. בגירסה אחרת קצת).

### קכ. ר' ישראל מנדל ב"ר שמשון
בנו של ר' שמשון תלמיד מהרנ"ת. חתנו של ר' אפרים נכד רז"ל. אביו של ר' שמשון בארסקי מאומאן [בח"ב] (מבה"נ. 43 כד. שם נאמר שלפי דברי נכדו ר' נתן ברסקי ז"ל. משמע שהיה מתלמידי מהרנ"ת המובהקים. יש לפקפק בדבר כיון שבשנת תקצ"ב עדיין לא היו בנים לאביו ר' שמשון [על"ת פא] ואף אם נאמר שנולד בשנת תקצ"ג הרי שבעת פטירת מהרנ"ת בשנת תר"ה עדיין לא היה בן י"ב שנה).

### קכא. ר' ישראל נחמן סופר
מוזכר אגב בנו שבא פעם לבית מהרנ"ת להגיה את המזוזות (אבב"ר, סג, משמע משם שר' ישראל נחמן ובנו היו מאנ"ש).

# אות ל

### א. ר' לוי יעקב
מוזכר במכתבי מהרנ"ת בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה: "ונא לכתוב לי מכל אחד ואחד מה עלתה בו וכו' וגם מר' לוי יעקב וכו' מי יתן שנזכה לחזור ולהתוועד יחד" (על"ת, קע).

### ב. ר' לוי יצחק ב"ר חיים הכהן
בנו של ר' חיים סטולר ואחיו הגדול של ר' ישראל טיהאוויצער. בצעירותו נתפס להשכלה וע"י מעשה פלאים שאירע לו, חזר בו. אנ"ש אמרו שזה הודות לדמעות הרבות ששפך אביו. דר בטעפליק והאריך ימים. נפטר בשנת תרפ"ב או תרפ"ג (השוה"ס, ע"ש).

### ג. ר' ליטמאן מברסלב
מוזכר במכתבי מהרנ"ת בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה: "ושלום וכו' ולר' ליטמאן ואחיו ר' יאקיל גם להם ראוי להתחרט על אשר עשו נגדי. אך קויתי לה' שהכל יהיה על נכון. וברית אהבתינו ושלומינו לא תופר לעולם" (על"ת, קסח).

### ד. ר' לייב מסיביטיב
אחיו של ר' אברהם מנאוושעליץ. מהרנ"ת היה בביתו בשנת תקפ"ב, התפלל שם שחרית וסעד שם ואח"כ נסע עימו ר' לייב לטשעהרין (יממ"ב, מד.)

### ה. ר' לייבלי מבראהליב
מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תר"א: "ר' לייבלי מבראהליב שהיה חתן ר' יעקב חתן יודיל. הוא עתה בביתי וזה סמוך בא לכאן. מה שלא היה פה ה' שנים. זכרו היטב מה שנעשה בעולם עם כל אחד ואחד וכו' (על"ת. ש. בשמה"צ: ר' אריה מבראיליוו).

### ו. ר' לייב ב"ר חייקיל
בנו של ר' חייקיל החזון תלמיד רז"ל. מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנים תקפ"ב ותר"א (יממ"ב, מד. על"ת. בהשמטות).

### ז. ר' לייבלי מטירהאוויצע
מזוכר ע"י מהרנ"ת בשנת תק"פ. נראה שהיה עוד מאנשי רז"ל (יממ"ב, יג).

### ח. ר' לייב מטיהאוויצע
אחיו של ר' סענדיר מטירהאוויצע (כנראה נתקרב יחד עימו בשנת תרי"ד או לאחר מכן). פעם אחת, בפורים, תפס בזקנו ואמר: "זקן זה כבר עשרים וחמש שנה נקי מהרהור" (מבה"נ, 3 נב).

### ט. ר' לייבלי
מחותנו של ר' נחמן חיה'לעס נכד רז"ל. בנו היה חתנו של ר' נחמן (מכתבים, יח. דשנת תר"ג. לא ידוע מי היה בנו ואפשר שהוא אחד מר' לייב האחרים הנזכרים כאן).

### י. ר' לייב מדאבראוונא
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). אביו של ר' יצחק אייזיק חתן רז"ל. היה דר בקרימינטשאק שרז"ל אמר עליה פעם: "ר' ד' אמותיו של המחותן הינן נקיות" (ב). רז"ל פורש בשלומו במכתביו(ג). וכן מוזכר כמה פעמים ע"י מהרנ"ת(ד).

א כו"א, לג. (ב) מבה"נ 35 סז. (ג) מכתבי רז"ל בתחילת על"ת (נראה ששמו היה ר' יהודה אריה כיון שפעם אחת קוראו רז"ל: ר' יהודה לייב, ופעם אחרת: ר' אריה לייב). (ד) חיי"מ, נט, רמו. יממ"ב, יג. נב.

### יא. ר' לייב אפטר
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). היה מלמד בביתו של ר' לייב מכפר וואשטעק(ב).

א כו"א, לג. (ב) שם, נט.

### יב. ר' לייב דיין
בחורף דשנת תקס"ז. כשנולד לרז"ל בנו ר' יעקב, הביא ר' לייב דיין דגים לצורך סעודת ברית המילה ורז"ל בא אז בשמחה (יממ"א, יד).

### יג. ר' לייב מכפר וואטשעק
תלמיד רז"ל. בביתו נערכה בשנת תקס"ז חופתו של רז"ל בזיווג שני. בסוף ימיו היה עני מרוד אך בכל זאת צמצם עצמו בעוצם דחקו ונתן ספר תורה לביהמ"ד באומאן. חתנו: ר' זלמן הרב (כו"א, נט, ע"ש המעשה באריכות. השוה"ס).

### יד. ר' לייבוש מנעמירוב
כשהמהרנ"ת ור' נפתלי נסעו בפעם הראשונה אל רז"ל, בחודש אלול דשנת תקס"ב, הצטרף אליהם גם ר' לייבוש (אבב"ר, ט).

### טו. ר' לייבוש אח מהרנ"ת
(אבב"ר, ע).

### טז. ר' לייב מקאסטאנטין
לא ידוע אם הכיר את מהרנ"ת ואיך נתקרב לאנ"ש. היה חזן בעירו בימים הנוראים ולא היה בא לאומאן על רה"ש עד שנת תרי"א שאז קירב את ר' אייזיק אייזינשטיין. מחשובי אנ"ש בזמנו וקירב רבים לדעת רז"ל. משנת תרי"א היה בעל מוסף באומאן ביום השני

של רה"ש ואחרי פטירת ר' נחמן מטולטשין בשנת תרמ"ד. היה בעל מוסף גם ביום השני. נפטר בשנת תרמ"ט ומנו"כ באומאן. לא הניח בנים (השוה"ס).
ר' לייב עיין גם ר' יהודה

### יז. ר' ליפא מנעמירוב
תלמיד רז"ל. התקרב לרז"ל קודם מהרנ"ת ועל ידו נתקרבו מהרנ"ת ור' נפתלי שראו את השינוי לטובה שחל אצלו(א). נתרחק למשך כמה שנים מרז"ל ואח"כ חזר שוב(ב). השיחה בחיי מוהר"ן (שטו) "הוכיח את אחד שהיה מקורב והתרחק"ץ היתה מכוונת אליו וכן השיחה (שם, רכ) "ראש השנה גדול מזה אין", נאמרה עליו כשלא בא לרה"ש כיון שנסע לאדעס לסחור באתרוגים(ג). לא ידוע אם אחר הסתלקות רז"ל שמר על קשר עם מהרנ"ת.

א אבב"ר, ה. כו"א, ל. (ב) שם. (ג) השוה"ס. עיין גם כו"א, יא. סינ"פ יג. אבב"ר, ט טו, כז, (ע"ע ר' יוסף ב"ר ליפא).

### יח. ר' ליפא מאנאליס
מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת. שהיה גם שאר בשרו, משנת תרכ"ט (מרי"ש, ג' עקב. ג' תבא)

## אות מ

### א. ר' מאיר מטעפליק
תלמיד רז"ל. הוא אשר שלחו רז"ל בסוף חודש ניסן דשנת תק"ע, לקבוע לו דירה באומאן (חיי"מ, קפה, קצו, יממ"א, מז).

### ב. ר' מאיר מטעפליק
מתלמידי מהרנ"ת המובהקים. נתקרב למהרנ"ת ע"י ר' שאול מטעפליק(א). רבים מאנ"ש קיבלו ממנו. עלה לא"י והיה מראשוני אנ"ש שהתיישבו בצפת ופעם בעשר שנים היה נוסע לאומאן על רה"ש(ב). מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת מצפת בשנת תרכ"ח(ג). במכתב ר' נחמן מטולטשין משנת תרל"ג(ד). ובמכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה משנות תרל"ח-תרמ"ג(ה). חתנו: ר' יעקב יוסף ב"ר אהרן.

א סינ"פ קמו. (ב) השוה"ס. (ג) מרי"ש, (ד) מכתבי הר"ן מטולטשין בסוף על"ת. (ה) נת"צ, יד, לז ועוד.

### ג. ר' מאיר מנאוושעליץ
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

ד. ר' מאיר ממעדווועדיווקע
תלמיד רז"ל. היה כבן בית אצל רז"ל ורז"ל היה מוסר לו כל מפתחות ביתו. בנו: ר' שמחה (כו"א. מו, ע"ש).

## ה. ר' מאיר בן מהרנ"ת
נולד בחודש חשון תקס"ו. נפטר בקיץ דשנת תקס"ט בהיותו כבן שלוש וחצי שנים (יממ"א, י. לו).

## ו. ר' מאיר יהודה (לייב) בלעכער מברסלב
מחשובי תלמידי מהרנ"ת. נתייתם בגיל צעיר וגדל בביתו של ר' נפתלי תלמיד רז"ל(א). היה סמוך למהרנ"ת בשעת הסתלקותו(ב). משנת תר"ו ועד לפטירתו היה בעל תוקע באומאן ברה"ש(ג). רבו בנגלה של ר' אברהם ב"ר נחמן(ד).
א אי"ש 5 קכט. השוה"ס. (ב) מכתב אנ"ש על הסתלקות מהרנ"ת. (ג) אבב"ר, צג. (ד) מבה"נ 3 נא. עיין גם סינ"פ. קמ. ימה"ת. ב, כט.

## ז. ר' מיכל
משמשו של רז"ל. מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקס"ח (יממ"א, כו)

## ח. ר' מיכל מיאס
תלמיד מהרנ"ת. פעם בא רגלי מאומאן לברסלב, אל מהרנ"ת, למרות שהיה חולה ברגליו ומהרנ"ת הוכיחו קשה על כך(א). בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה היה בברסלב וסיפר אח"כ על אודות אותם הימים לר' אברהם ב"ר נחמן(ב).
א על"ת בהשמטות, ב' עקב תקפ"ז. (ב) ימה"ת, כז.

## ט. ר' מיכל ב"ר יצחק מטולטשין
בנו של ר' יצחק בן מהרנ"ת. נולד בשנת תקצ"ט או ת"ר ועוד זכה להכיר בילדותו את סבו מהרנ"ת. כשאביו עלה בשנת תרכ"ח לא"י מסר לידיו ולידי אחיו ר' דוד צבי את הנהלת בית הדאר בטולטשין. מגדולי אנ"ש. דבוק בהשי"ת כחד מן קיימא. בקי בש"ס בבלי וירושלמי ובעל מנגון נפלא. אחרי היותו בן שבעים שנה ביקר בא"י וחזר אח"כ לאומאן. חתנו של ר' שמשון תלמיד מהרנ"ת. נפטר בשנת תרע"ז(א). בניו: ר' אהרן ור' נפתלי(ב).
א מבה"נ, 36 נה, 37 לח. 65-66 רצח. השוה"ס (ב) מרי"ש, ה' ראה תרכ"ח. ר' נפתלי נפטר כנראה צעיר לימים.

### י. ר' מיכל ב"ר יהודה
בנו של ר' לייבלי (יהודה) ראובנ'ס ואחיו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. מוזכר במכתביו בשנות תרל"ז-תרמ"א. בשנת תרמ"א ביקר אצלו אחיו ר' נתן בטייטרא בדרכו לאומאן. בנו: ר' קאפיל [בח"ב] (שא"י, ט. נת"צ, עו, עט)

### יא. ר' מנשה
אביו של ר' גדליה זאב חתן ר' נחמן מטולטשין. מגדולי וחשובי אנ"ש בזמן מהרנ"ת (השוה"ס).

### יב. ר' מענדיל מכפר הסמוך לטשעהרין
תלמיד רז"ל. איש עוסק במשא ומתן. יראתו ועבודתו היו נשגב ועצום כי היה מתפלל במסי"נ ודביקות נפלאה עד שנתבטל גשמיותו ופעם פרצה דליקה בביתו באמצע תפילתו ולא הרגיש(א). רז"ל אמר עליו: "הוא המֻנְדַל [=מדליה] שלי"(ב).

א כו"א, לב. (ב) השוה"ס.

### יג. ר' מענדיל מלאדיזין
תלמיד מהרנ"ת. גר בטולטשין ואח"כ עבר לדור בלאדיזין. היה מצד המתנגדים ונתקרב למהרנ"ת ע"י ר' יצחק חזן מברסלב. מהרנ"ת קירבו והשיב לו על כל מבוכותיו מספרי החקירות אשר נתעה בהם, עד שנהפך לאיש כשר כל ימי חייו(א). ידע את מלאכת הדפוס וסייע הרבה למהרנ"ת בהדפסה(ב). נלווה אל מהרנ"ת בנסיעותיו הרבות בחורף דשנת תקפ"ב(ג). על אף היותו עני ואביון נתן בשנת תקפ"ד את כל רושו לבניית בית המדרש באומאן. נפטר בכ' ניסן תקצ"א ממחלת החולירא(ד). אחיו: ר' שלמה.

א סינ"פ. קלט. (ב) יממ"א, צט. על"ת ח, ט. נ"צ, קיט. (ג) יממ"ב, כא, כו, לב, מו, נב, סד, סט, ע. (ד) סינ"פ. קמג, קמה.

### יד. ר' מענדיל ליטוואק
בזמנו של ר' נחמן הרב דטשעהרין. מוצאו מליטא וקודם התקרבותו היה מתלמידי הרה"ק בעל הצמח צדק. חברו וידידו של ר' ברוך אפרים (מבה"נ, 43 מה. השוה"ס).

### טו. ר' מרדכי אב"ד דטעפליק
מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל(א). נתמנה לאב"ד דטעפליק בשנת תק"ע כשרז"ל עבר שם בדרכו מברסלב לאומאן(ב). בער"ח שבט תקצ"ה היה יחד עם עוד אנ"ש על ציון רז"ל ומסרו את דינו של החולק הידוע לשמים(ג). בנו: ר' אברהם ציפרע'ס. גיסו: ר' דוד פאלי.

א כו"א, לג. (ב) יממ"ב, מח. השוה"ס. (ג) ימה"ת, כד.

### טז. ר' מרדכי מאומאן
מנגידי העיר אומאן. בשנת תקפ"ב כשהקלויז באומאן כבר לא הכיל את רוב אנ"ש, ביקש את אנ"ש בכבוד גדול שיכנסו להתפלל בביתו ופינה להם בית גדול והעמיד שלחנות. ספסלים, נרות ומים והתפללו שם אנ"ש במשך כמה שנים בימי רה"ש. נפטר בשנת תקפ"ז או תקפ"ח (יממ"א, קז. יממ"ב, כד)

### יז. ר' מרדכי סטולר
מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. בשנת תרל"ח היה בא"י (שא"י, כג).

### יח. ר' מרדכי ב"ר יצחק
מהרנ"ת התאכסן בביתו בפורים דשנת תקפ"ב. עודד את מהרנ"ת לנסוע לא"י וסיפר שאביו, ר' יצחק שוחט, דר בא"י. אח"כ ליווה את מהרנ"ת בנסיעתו לאדעס (יממ"ב, נג, נד, נה, נו).

### יט. ר' מרדכי רוטנזייס מברסלב
אחד מהנגידים וראשי הקהל בברסלב שתמכו ברז"ל בבואו לדור שם(א). מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ה ונראה שלא עמד אז בנסיון המחלוקת ונתרחק מאנ"ש(ב).

א איח"ש, 5 יח. מבה"נ, 3 נא. (ב) על"ת, קסח.

### כ. ר' מרדכי ב"ר יעקב מטולטשין
תלמיד מהרנ"ת וחברו וידידו הקרוב של ר' יצחק בן מהרנ"ת(א). בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה היכו אותו החולקים בעינויים קשים ברחוב העיר אך הוא צעק בניגון המגילה ובקול גדול: "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה"(ב). מוזכר במכתבי מהרנ"ת(ב). ובמכתבי ר' יצחק בנו(ד).

א מבה"נ, 37 לח. (ב) ימה"ת, כב. (ג) על"ת, לה, שנג. (ד) מרי"ש, א' פקודי תקצ"ב.

### כא. ר' מרדכי ב"ר ש"א
מוזכר במכתב מהרנ"ת משנת תר"ג: "שלחתי לך עוד אגרת ע"י אנ"ש שהיו פה על הציון הק' והם ר' מאטיל ב"ר ש"א וכו'" (מכתבים, טז).

### כב. ר' מרדכי ב"ר שמואל
בנו של ר' שמואל מטעפליק. תלמיד מהרנ"ת ומוזכר פעמים רבות במכתביו (על"ת, מג. מה, נא, סג. ו' מצורע תקצ"ה. תכח).

### כג. ר' מרדכי

מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ט: "נא להודיעני משלום ידידינו ר' מאטיל נכד המנוח ר' משה חיים ז"ל" (מהרי"ש, ה' ויצא תרכ"ט. אפשר וסבו ר' משה חיים הוא ר' משה חיים דיינא, ע"י ר' יעקב מטולטשין).

### כד. ר' מרדכי נ"ש

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ד (על"ת, קטו).

### כה. ר' מרדכי ב"ר משה שוחט

מאנ"ש בעיר ברסלב. חתנו של ר' נחמן בן מהרנ"ת. נרצח בברסלב בעת הפרעות שעשו מתנגדי הקומוניסטים בחורף דשנת תרע"ט. חתנו: ר' נתן ב"ר אברהם שטרהארץ [בח"ב] (מבה"נ. 71 קז).

### כו. מרת מרים בת רז"ל

נולדה בשנת תקנ"ב(א). כשביקר רז"לב א"י בשנת תקנ"ט, גמר שידוך לבתו מרים עם בנו של הרב ר' משה בן הרה"ק ר' מנחם מענדיל מוויטעבסק וערכו סעודה גדולה. אולם החתן נפטר מיד לאחר מכן(ב). באלול דשנת תק"ס נשתדך עמה רז"ל עם ר' פנחס בן הרה"ק מוהר"ר אריה לייב אב"ד דוואלטשיסק, תלמיד הרב המגיד. ובשבוע הראשון של חשון דשנת תקס"ה נערכה חופתם(ג). בקיץ תקס"ה עלה ר' פנחס יחד עם אביו לא"י ורז"ל לא רצה שתעלה עמו והיה קרוב שתקבל ממנו גט פיטורין. אך אח"כסיבב השי"ת שהיא עצמה רצתה לנסוע. בשנת תקס"ט, בין המצרים, עלתה לא"י יחד עם גיסיה, בני הרב מוואלטשיסק. רז"ל ליווה אותה ברגליו עד הרבה מהעיר(ד). מהרנ"ת היה האפוטרופוס על כספה שנשאר בחו"ל ועשה פירות והיה שולח לה ולבעלה סך גדול בכל שנה כל ימי חייהם(ה). לא היו לה בנים בני קיימא(ו). לאחר פטירת בעלה, ר' פנחס, נתייבמה ע"י אחד מאחיו(ז). נפטרה לפני קיץ דשנת תקפ"ב. כשמהרנ"ת ביקר בצפת. בקיץ דשנת תקפ"ב, היה על ציונה במערת הרב מוואלטשיסק ששם נטמנה יחד עם בעלה ובנה(ח).

א אי"ש, 2 נז. (ב) שבחי הר"ן, נסיעתו לא"י, לב. (ג) חיי"מ, נט, קיד. קיז ימ"א, ה. (ד) ימ"א, לו. חיי"מ, תנו (ה) ימ"א, סט. (ו) אבב"ר, לג ע"ש. (ז) חיי"מ, טז. (ח) ימ"ב, קמ"ב עיין גם אבב"ר, כד.

### כז. ר' משה מאוסטראה
גיסו של בעל הדפוס שהדפיס בשנת תקס"ח את החלק הראשון של ספר ליקוטי מוהר"ן. עזר וסייע לר' יעקב שהיה שליח רז"ל להדפסת הספר. רז"ל כותב עליו: "הרבני המופלא וכו'... בעזה"י אשלם לו חטיבה מול חטיבה" (מכתבי רז"ל בעל"ת).

### כח. ר' משה מדאשיב
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

### כט. ר' משה מלאדיזין
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

### ל. ר' משה פאליע
תלמיד מהרנ"ת. מזוכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב (יממ"ב. כא, כו).

### לא. ר' משה דיין ומו"צ דטעפליק
תלמיד רז"ל. היה נכח בשעת המעשה משני המצבות בטעפליק(א). מוזכר במכתב אנ"ש דטעפליק משנת תרכ"ה: "דיין שלנו זקן וישיש, שמו ר' משה" וכו'(ב).

א כו"א, נא, ע"ש המעשה. (ב) נ"א, ח.

### לב. ר' משה העניע'ס קראסינשטיין
מחשובי תלמידי רז"ל ומנגידי העיר ברסלב. מוזכר במכתבי רז"ל המכנהו: "שותפי וידידי מהו' משה בן העני"(א). מחבורתו של ר' שמואל אייזיק. לא היו לו בנים ור' שמואל אייזיק הבטיח לו שאם יביא לו בגדים ליו"ט יפקד בבן זכר ואכן נולד לו בן. ר' נחמן(ב). היה ידוע במיוחד במדת הכנסת האורחים שלו ופעם רמז לו רז"ל שאחד מאורחיו היה אליהו הנביא(ג).

א מכתבי רז"ל בעל"ת. (ב) אי"ש, 2 קסט, ע"ש (ג) השוה"ס. מבה"נ, 36 נז.

### לג. ר' משה ליריסמאן
בנו של ר' חיים ליריסמאן הזקן וחתנו של ר' אהרן ליפאוועצקי. נפטר אחר סוכות בשנת תרע"ה. בנו: ר' חיים לייב (השוה"ס).

### לד. ר' משה שוחט מברסלב
מחשובי אנ"ש בתקופתו של ר' נחמן מטולטשין. כשר' נחמן מטולטשין עבר בשנת תרכ"ו מברסלב לאומאן, ירש הוא את מקומו בלימוד ליקוטי מוהר"ן בסעודה שלישית. בנו: ר' מרדכי שוחט (מבה"נ, 38 לד).

### לה. ר' משה
אחיו של ר' צבי גיס רז"ל. רז"ל אמר פעם לאחיו ר' צבי: "אחיך משה יהיה עני מרוד" וכן נתקיים בו כל ימי חייו (כו"א, לח, ע"ש. ע"ע ר' צבי גיס רז"ל. משם משמע שגם ר' משה היה גיס רז"ל).

### לו. ר' משה ב"ר אברהם חיים מאומאן.
מתלמידי מהרנ"ת החשובים. שמע הרבה עובדות ומעשים על רז"ל מתלמידיו וסיפרם לר' אברהם ב"ר נחמן (כו"א, נ. נג. אבב"ר סג).

### לז. ר' משה ב"ר יוסף ברסלבר
מגדולי וחשובי תלמידי מהרנ"ת. נתגדל יחד עם אחיו ר' זיינוול בבית מהרנ"ת והיה גם משמשו(א). גר בטשעהרין והיה נקרא "ברסלבר" על שהיה דבוק מאד בכל עניני רז"ל(ב). רבים מאנ"ש קיבלו ממנו והיו תלמידיו. רבו המובהק של ר' ישראל מקארדאן. מכונה גם: "ר' משה מלמד". ביקר פעם אחת בא"י(ג).

א טז, קמח. מבה"נ, 41 נב. 44-45 נו. (ב) אי"ש, ב קפד (ג) השוה"ס (בנת"צ, עה. מוזכר ר' משה שבשנת תרמ"א היה בביירות בדרכו לא"י, מסתבר מאד שהכוונה שם לר' משה ברסלבר). עיין גם: כו"א, כה. סינ"פ, קלב. אבב"ר, סב, עא. ימה"ת, ג. על"ת, שעב. תכב, תלו, מכתבים י'.

### לח. ר' משה ב"ר שמואל ווינבערג מברסלב
הוא, אשתו ואביו היו מלומדים בשפה הרוסית והיו כל העוסקים והיועצים והכותבים בעת המחלוקת דשנות תקצ"ה-תקצ"ט (ימה"ת, לד)

### לט. ר' משה ב"ר שמואל ד"ר לנדוי
נכדו של בעל ה"נודע ביהודה" ורופא במקצועו. אחד משלושת המשכילים והאפיקורסים הגדולים שהיו באומאן. רז"ל קירבם ודיבר עמם הרבה וסוף דבר היה שברה"ש האחרון לחיי רז"ל. בשנת תקע"א. התפללו יחד עם מנין רז"ל ואנ"ש. אחרי פטירת רז"ל אמרו למהרנ"ת: "לך חסר הרבי? לנו חסר הרבי! אילו היה חי היינו הופכים לבעלי תשובה וצדיקים גמורים"(א). בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה סייע הרבה למהרנ"ת ואנ"ש ומהרנ"ת מזכיר זאת במכתביו: "הנגיד ר' משה לנדוי וכו' בא ג"כ לפה ועדיין הוא פה והוא דורש טובתינו ורוצה להתראות פנים עמי ולילך לביתי"(ב). "היום היה בביתי הנגיד ר' משה לנדוי מאומאן ומאילך תבין שהוא לטובתינו והוא לקוץ מכאוב למתנגדים"(ג).

א סינ"פ, ג-י. עיין גם ר' צבי דב הורוויץ. (ב) על"ת, א' קדושים תקצ"ה. (ב) שם.

### מ. ר' משה ב"ר שמואל מצפת
מאנ"ש בצפת. גיסו של ר' נתן טרוביצער. מוזכר בשנות התר"מ (נת"צ, ב, ג, ז, מו ועוד).

### מא. ר' משה אפרים ב"ר נתן
בנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. דר בטשעהרין, מוזכר במכתבי אביו משנת תרל"ו (נת"צ, ו).

### מב. ר' משה יונה מצפת
מוזכר ע"י מהרנ"ת בהיותו בשנת תקפ"ב בליל שבת פר' פנחס בצפת "רקדתי בשמחה עם ר' אבא שו"ב ור' משה יונה" (יממ"ב, קנה. שמה"צ).

### מג. ר' משה יצחק מטירהאוויצע
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

### מד. ר' משה לייב קארסינקע
מחשובי אנ"ש ומסתבר שעוד זכה לקבל פני מהרנ"ת. היה יושב כל היום על התורה ועל העבודה ואשתו היתה מנהלת את החנות שהיתה להם. בנו: ר' יחזקאל העשיל [בח"ב] (השוה"ס).

### מה. ר' משה מרדכי מטולטשין
מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תר"ב (על"ת, שנה).

### מו. ר' משה פישל מאומאן
מנגידי אומאן. בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה "שלח לביהמ"ד דשם לבל יוסיפו לעוות מכ"ש שלא יזיקו להקלויז ח"ו כי לא יהיה אחריתם טוב מזה וכו' וגער עליהם להוציא הסאלדאט [=איש צבא] שהעמיד הממונה אצל ר' אברהם יצחק מאנ"ש" (על"ת, קעב).

### מז. ר' מתתיהו מלאדיזין
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). גיסו של מהרנ"ת ומוזכר במכתביו משנת תקצ"ו(ב)

א כו"א, לג. (ב) על"ת, קצז.

### מח. ר' מתתיהו לייב מבאהפאליע
תלמיד רז"ל. רז"ל קירב אותו יותר מאשר את אחיו ר' יעקב בעל מגיה כי היה יותר ירא שמים(א). בעת המחלוקת בשנת תקצ"ה נאלץ לברוח מביתו לאומאן(ב).

א אבב"ר, לח. (ב) על"ת, קסז.

# אות נ'

## א. ר' נחום

מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תקצ"ה: "וגם ר' נחום עדיין אחוז בחבלי עבותות אהבתינו, מי יתן שנזכה לחזור ולהתוועד יחד וכו' (על"ת, קע).

## ב. ר' נחום כאהן

בן למשפחה של תלמידי רז"ל. דר בטעפליק. בעת התפשטות ההשכלה ברוסיה נתפס גם הוא להשכלה ור' אברהם ב"ר נחמן עמל עליו קשה עד שהחזירו למוטב והפך לבעל תשובה גמור. בניו היו מאנ"ש והיו באים בכל שנה על רה"ש לקיבוץ באומאן (השוה"ס. מבה"נ, 37 כח).

## ג. ר' נחום זלמן מצפת

מחשובי אנ"ש בצפת. מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה: "החסיד המופלג וכו' הצדיק העניו, ואנו רואים איך זכה ז"ל שאחז עצמו אצל רבינו ז"ל". נפטר בצפת בחורף דשנת תרל"ו (נת"צ. ג' ח. י).

## ד. ר' נחום יהודה ב"ר אהרן שלמה

בשנת תרס"ג הדפיס בלעמבערג יחד עם ר' ישראל מקארדאן את הספר ימי מהרנ"ת (נ"צ, קלח).

## ה. ר' נחום יוסף

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ה. השתדל בהשגת הרשיון להמשך בניית ביהמ"ד והדירה הצמודה לו באומאן (על"ת, קלה).

## ו. ר' נחום יצחק מאומאן

בשנת תקפ"ז בא רגלי, יחד עם חברו ר' מיכל, מאומאן לברסלב אל מהרנ"ת. מהרנ"ת הקפיד על כך והוכיחם קשו"ת על שבאו רגלי ועל שלא נטלו רשו"ת מר' נפתלי (על"ת בהשמטות, ב' עקב תקפ"ז).
אמוד"ר זיע"א – עיין בתחילת הספר

## ז. ר' נחמן הב דטשעהרין

נולד בשנת תקפ"ה לאביו הר"ר צבי אריה בן הר"ר אהרן ששימשו שניהם כרבני העיר ברסלב. קיבל ולמד בעיקר מפיו אביו, סבו ומהרנ"ת וכן מזקני אנ"ש שהיו עוד מתלמידיו של רז"ל. בחייו של מהרנ"ת עדיין לא נכנע ונתבטל אליו אולם לאחר הסתלקותו הכיר בגדולתו ודבק לחלוטין בספריו, הנהגותיו ודרכיו. בזיווג ראשון היה

חתנו של ר' יצחק מטשערוויץ תלמיד רז"ל ובזיווג שניהיה חתנו של ר' יואל לאדיזינסקי מקרימינטשאק (אולי הוא ר' יואל חנא מלאדיזין תלמיד רז"ל). אחר פטירת ר' שמואל יצחק הרב דטשעהרין (בין השנים תר"ח-תרי"ג). נתמנה למרות סירובו, לאחר ששוכנע ע"י ר' נפתלי, לרב דקהילת טשעהרין. בשנת תרכ"ט ביקר בא"י ושהה בה כחודש ימים. בשנת תרמ"ד, בערך, רצה לעלות ולקבוע משכנו בא"י אך נפל למשכב ושכב על ערש דוי עד ליום פטירתו בי"ג אדר שני דשנת תרנ"ד. חיבר ספרים רבים ע"פ הקדמות רז"ל ומהרנ"ת: פרפראות לחכמה, ירח האיתנים, זמרת הארץ, נחת השלחן, לקוטי עצות בתרא, לקוטי עצות חדש, לקוטי תפילות ותחנונים, קיצור לקוטי הלכות, רמזי המעשיות, מראה מקומות לספר המידות, מכניע זדים וצוואה מפורטת. כן חיבר ספר לשון חסידים וספר דרך חסידים אשר לוקטו מספרי הבעש"ט ותלמידיו. חיבר עוד ספרים אשר נעלמו מאתנו ואינם ידועים כיום. בניו: ר' חיים, ממלא מקומו בטשעהרין ור' ישראל מטשעהרקאס [בח"ב]. חתנו: ר' נפתלי הירץ ב"ר שכנא בן מהרנ"ת. כינוי משפחתו: גאלדשטיין.

(צוואת הרב מטשעהרין. הקדמותיו לספריו. יקרא דחיי, קנד. נ"צ, קסא-קעג. השוה"ס. מבה"נ, 3 נה. 35 לב. 63 רכא. ראה סדרת מאמרים עליו במבה"נ 51-57).

## ח. ר' נחמן הלוי חזן מטולטשין

נולד בשנת תקע"ד(א). לאביו ר' אברהם ב"ר ישראל הלוי. בהיותו בן שמונה שנים נתייתם מאביו ומאמו ונתגדל בבית דודו. אח אביו, ר' ראובן יוסף מהייסין, שם נתוודע אל מהרנ"ת שהיה מתאכסן שם לפרקים ומאז דבק בו והיה לתלמידו המובהק(ב). נשא אשה בברסלב ואחר פטירתה נישא בשנית, בשנת תק"צ, ועבר לגור בטולטשין. בשנים תר"ח-תרכ"ו דר בברסלב ואח"כ עבר לאומן, שם דר וניהל את ביהמ"ד של אנ"ש עד לפטירתו(ג). עבר לאומאן, שם דר וניהל את ביהמ"ד של אנ"ש עד לפטירתו(ג). משנת תר"ח היה בעל מוסף ברה"ש בקיבוץ באומאן. תלמידו המובהק, משמשו ונאמן ביתו של מהרנ"ת ומוזכר עשרות פעמים במכתביו. סבל ונרדף והיה נע ונד בשנות המחלוקת תרצ"ה-תקצ"ט(ד). התעסק במסירות נפש בהדפסת ספר ליקוטי הלכות ושאר ספרי מהרנ"ת(ה). מהרנ"ת אמר עליו: "אני מכין הכל עם העט, אח"כ יוכל גם ר' נחמן להנהיג הגלגל"(ו). לא ידוע לאנ"ש אם ביקר בא"י. בניו: ר' אברהם (הידוע בין אנ"ש כר' אברהם ב"ר נחמן) ור' ישראל בול. חתניו: ר' יודל ב"ר יצחק בער, ר' גדליה זאב ב"ר מנשה, ר' נתן בייטלמאכר [בח"ב], ר' אלטער מטעפליק (נשא את אשת ר' נתן בייטלמאכר לאחר שנתגרשה) ור' יחיאל ב"ר צבי פסח. לזוגתו השניה היה בן בשם ר' שמואל שמעלקע.

נפטר בכ"ו ניסן דשנת תרמ"ד ומנו"כ באומאן, על מצבת קבורתו נחקק: פ"נ איש תם ר' נחמן ב"ר אברהם הלוי(ז).

א הושה"ס. מבה"נ, 16 נה. (ב) אבב"ר, פו. (ג) השוה"ס. (ד) ימה"ת. (ה) נ"צ, צח-קיח. (ו) סינ"פ, קלא. (ז) השוה"ס, עיין עליו: אבב"ר, כא, לז, נב-ס, סו, צג. יקרא דחיי, קנ. מבה"נ, 16 נב, 28 לה.

## ט. ר' נחמן ב"ר אברהם ייבין

נכדו של ר' אבא'לע מטשעהרין (אביו היה חתנו של אבא). מכונה בפי אנ"ש: ר' נייחא אבא'לעס. בצעירותו נתפס להשכלה ואנ"ש ובמיוחד ר' נחמן הרב דטשעהרין עמלו קשו"ת עד שהחזירוהו בתשובה שלימה(א). הרב דטשעהרין אף חיבר ספר "בירורים ותשובות" ובו בירור תשובות עמוקות בעניני אמונה שהשיב להחסיד ר' נחמן ייבין(ב).

א השוה"ס. (ב) נ"צ, קעב. עיין גם מבה"נ, 63 רכא.

## י. ר' נחמן ב"ר אהרן

בנו של ר' אהרן הרב דברסלב. נשא לאשה את חנה צירל בת מהרנ"ת. התנהג בקדושה ובטהרה כמלאך וזיווגו עם בת מהרנ"ת לא עלה יפה והתגרשו. נפטר צעיר לימים (אי"ש, 7 מז. בת מהרנ"ת נישאה אח"כ לר' ברוך ב"ר שלמה).

## יא. ר' נחמן ב"ר אפרים

בנו של ר' אפרים בן שרה בת רז"ל. מכונה בפי אנ"ש: ר' נחמן הזקן. חותנו של ר' געצע ליבאוונע (מבה"נ, 41 יא).

## יב. ר' נחמן ב"ר ברוך אפרים

בנו של בעהמ"ח "באיבי הנחל". חיבר קונטרס "תוספות ומילואים". דברים עמוקים בביאור דברי אדמו"ר. נדפס בסוף "קיצור לקוטי מוהר"ן" בשנת תרע"ג בירושלים. שם המחבר לא מופיע על הקונטרס. בסוף ימיו עלה לירושלים ושם מנו"כ (נ"צ, קלה).

## יג. ר' נחמן ב"ר דוד צבי מנעמירוב

נולד בשנת תרט"ו לאביו ר' דוד צבי ב"ר שכנא בן מהרנ"ת. משנת תרמ"ט, אחר פטירתו של ר' לייב מקאסטאנטין, היה לבעל מוסף בימי רה"ש באומאן. מכונה: ר' נחמן חזן. נפטר בקיץ דשנת תרע"ט (השוה"ס).

## יד. ר' נחמן ב"ר זלמן ליובארסקי

נכד רז"ל. מכונה: ר' נחמן חיה'לעס. בנם של מרת חיה בת רז"ל ור' זלמן ב"ר יעקב יוסף. חתנו של ר' דב בן הרה"ק ר' שלמה מקרלין. נולד בין השנים תקע"ה-תקע"ט. דר בטולטשין ולעת זקנתו עבר לדור באומאן(א). היה בקשר הדוק עם מהרנ"ת ומוזכר

פעמים רבות במכתביו(ב). מוזכר בשנת תרכ"א שהיה "מחוסר שפע עד מאד ואין ממי לקבל"(ג). בניו: ר' זלמן (ע"ע) ור' יעקב יוסף (בח"ב). חתנו: ר' שמחה דוד ב"ר אפרים, כן היתה לו עוד בת(ד). נפטר בשנת תרמ"ט(ה).

א אי"ש, 2 עג. (ב) על"ת, ד' שמות תקצ"ב, סב, ק, קג, קד, קטז, קיח, קמד, ועוד. (ג) מרי"ש, ד' תולדות תרכ"א. (ד) מכתבים, יח, וע"ע ר' לייב (אות ט). (ה) השוה"ס.

## טו. ר' נחמן ב"ר זלמן מריווצק

מחשובי אנ"ש ומסתבר שעוד זכה לקבל פני מהרנ"ת. בנו של ר' זלמן הקטן(א). תלמיד רז"ל. עלה לא"י והיה מראשוני אנ"ש שהתיישבו בצפת. בשנת תר"ל סמך את ר' יצחק בן מהרנ"ת בחליו ולא מש ממנו במשך כמה ימים(ב). מוזכר כמעט בכל מכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ה-תרמ"ד: "ידידינו אהובינו באמת וותיק וחסיד המופלא ומופלג י"א וכו' וכו'"(ג). גם בניו היו מאנ"ש וידוע שברה"ש תרמ"ב היו כולם באומאן(ד). מוזכר גם במכתבי ר' נחמן מטולטשין(ה).

א נ"א, ג. (ב) מרי"ש, ה' נח תר"ל. עיין גם מכתבו מג' עקב תרכ"ח. (ג) נת"צ, א. (ד) שם, פב. (ה) שא"י, ב, ג.

## יז. ר' נחמן ב"ר יצחק לייב

תלמיד מהרנ"ת, בנו של ר' יצחק לייב מטעפליק תלמיד רז"ל. היה בעל תפילה במנחה של ערב רה"ש ומהרנ"ת הפליג בשבח גודל דביקותו והתלהבותו בתפילה. נסתלק בעיר יאס שברומניה (מבה"נ, 34 לז).

## יח. ר' נחמן ב"ר ישראל מליפאוויץ

מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת ת"ר יחד עם אחיו ר' יצחק אייזיק (על"ת, רעג).

## יט. ר' נחמן ב"ר י"צ

מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ט (מרי"ש, כט לעומר תרכ"ט).

## כ. ר' נחמן ב"ר מאיר

בנו של תלמיד רז"ל ר' מאיר ממעדווועדיווקע. לר' מאיר לא היו בנים ורז"ל הבטיחו בן זכר שיקראנו נחמן ויהיה שמו כשם רז"ל נחמן בן פייגא (כו"א. מו. ע"ש כל המעשה באריכות).

## כא. ר' נחמן ב"ר משה קראסינשטיין

בנו של ר' משה העניע'ס תלמיד רז"ל וחתנו של ר' אהרן הרב דברסלב. עובד ה' גדול ובעל השגה. נולד מברכתו של ר' שמואל אייזיק לאחר שלאביו לא היו בנים. בנו: ר'

אייזיק קראסינשטיין [בח"ב] אי"ש, 2 קסט. יש עוררין על כך שהיה חתנו של ר' אהרן. אם כי ידוע שר' אהרן ור' משה היו מחותנים. (עיין השוה"ס).

## כב. ר' נחמן בן מהרנ"ת

בנו של מהרנ"ת מזוו"ש. הרביעי בבניו של מהרנ"ת. נולד בה' אלול תקפ"ז(א). נשא אשה בשנת תר"ד(ב). עובד ה' נלהב(ג). מוזכר כמה פעמים במכתבי אביו(ד). בנו: ר' נתן מדימטריווקא. חתנו: ר' מרדכי ב"ר משה שוחט.

א ימ"א, קה. (ב) מכתבים, ט. (ג) מבה"נ, 2 לה. (ד) על"ת, שי"ד, שצט ועוד.

## כג. ר' נחמן בר"מ הכהן

מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תר"ג (על"ת, שצה. תיב)

## כד. ר' נחמן ב"ר עוזר

בנו של ר' עוזר מאומאן תלמיד מהרנ"ת. התייתם בהיותו נער וגדל בית מהרנ"ת שבחר בו לעת זקנתו ללון עמו(א). היה סמוך למהרנ"ת בשעת הסתלקותו(ב). פעם אמרו למהרנ"ת על אחד שיש לו "הדרת פנים" והשיב להם: "השחור שלי, יש לו הדרת פנים יותר יפה", כשכוונתו על ר' נחמן ב"ר עוזר שהיה איש שחור ללא הדרת פנים(ג). מנו"כ בטעפליק.

א מבה"נ, 50 לב. אבב"ר, פח. ע"ש (ב) מכתב אנ"ש על הסתלקות מהרנ"ת. (ג) השוה"ס.

## כה. ר' נחמן ב"ר פסח הכהן

מכונה: ר' נחמן פסח'לעס. מהמקורבים הדבוקים מאד למהרנ"ת(א). אחרי פטירת מהרנ"ת ראה את עצמו כראוי להיות מנהיג לאנ"ש והתחיל להתנהג כדרך המפורסמים. הנהגותיו היו למורת רוח כמעט לכל אנ"ש ועם הזמן נעשה בטל ומבוטל מאליו. אך לבד זה היה באמת חסיד וירא שמים(ב). ר' אברהם סופר [בח"ב] שהכירו ושהה אצלו זמן ניכר היה מספר על יראתו הגדולה וכל דבריו היו ברתת וזיע(ג). ביקר בא"י.

א טו"ז, קמ. (ב) אבב"ר, צא. (ג) מבה"נ, 35 לד.

## כו. ר' נחמן ב"ר צבי ממארייאניווקע

אחיו של ר' נתן טרוביצער מצפת. בתרל"ה שלח מכתב לאביו בצפת בו מביא חידושים ששמע על דברי רז"ל מפי ר' זלמן הרב (שא"י, לא).

## כז. ר' נחמן ב"ר צבי מאומאן

בנו של ר' צבי המכונה "הדוד הלבן". היה השמש בקלויז של אנ"ש באומאן ונרצח ע"י הבולשוויקים בשנות המהפכה ברוסיה (השוה"ס).

### כח. ר' נחמן ב"ר שכנא שטרנהארץ
בנו של ר' שכנא בן מהרנ"ת. מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תר"א(א). ר' אברהם ב"ר נחמן שמע מפיו ששמע ממהרנ"ת שכל נסיעה ונסיעה של כל אחד ואחד לאומאן על רה"ש יהיה לה חלק בקץ הגאולה(ב).

א על"ת, שיא. (ב) כו"א, סט. (יש להבדילו מר' נחמן ב"ר שכנא המכונה "ר' נשקה טולטשינער" שנהרג בשנות תש"א-תש"ב ויובא אי"ה בח"ב).

### כט. ר' נחמן ב"ר שמואל שפילבאנד
תלמיד מובהק של מהרנ"ת. בנו של ר' שמואל מטעפליק וחתנו של ר' נתנאל הכהן מטעפליק. שניהם מחשובי תלמידי רז"ל. מוזכר כמה פעמים במכתבי מהרנ"ת(א). בשנת תרכ"ה חתם יחד עם אנ"ש דטעפליק על מכתב לגאון ר' שלמה קלוגער בעניין ר' דב שו"ב(ב). בנו: ר' נתן, חתן ר' דוד צבי ב"ר יצחק [בח"ב]

א על"ת, קסה, שלב, א' קדושים תקצ"ה. (ב) נ"א, ח. עיין גם השוה"ס, מעשה שקנה לעצמו מעיל מהודר ומה שאמר לו מהרנ"ת על כך.

### ל. ר' נחמן ב"ר שמואל יצחק.
בנו של ר' שמואל יצחק הרב דטשעהרין. מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ט (על"ת, רנט).

### לא. ר' נחמן ב"ר שמואל מצפת
גיסו (אח זוגתו) של ר' נתן טרוביצער מצפת. עלה לא"י בשנת תרל"ט יחד עם אביו והתיישב בצפת, באותה שנה גם נשא אשה בצפת (נת"צ, כד, לו).

### לב. ר' נחמן מברסלב
מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תקצ"ז (על"ת, ריח).

### לג. ר' נחמן מכפר הסמוך לאומאן
רז"ל הבטיח להוריו, שהיו חשוכי בנים, שיוושעו על ידו בזש"ק. אחרי הסתלקות רז"ל התפללו על ציונו ונולד להם בנם זה שקראוהו ע"ש רז"ל. כשגדל נקרא להתייצב לעבודת הצבא והלך ובכה הרבה על ציון רז"ל ונעשה לו נס ויצא חפשי מעבודת הצבא (סינ"פ, יא, ע"ש המעשה באריכות).

### לד. ר' נחמן מדזירין
מזירין

מאנ"ש בתקופה שלאחר מהרנ"ת. אף שהיה מנגידי וחשובי העיר, היה איש תמיד ועובד ה' בתמימות ופשיטות (השוה"ס, ע"ש מעשה שהיה בינו ובין ר' נתן ב"ר נחמן בן מהרנ"ת).

### לה. ר' נחמן פיטיל

היה בעלה בזיווג ראשון של אשת ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. בניו: ר' אברהם בער ור' אהרן. אחיו: ר' צבי גרשון ור' שמשון. בשנת תרל"ח מוזכר בברכת ז"ל (נת"צ, טו).

### לו. ר' נחמן מאומאן

בשנת תרמ"ג היה דר בצפת ומוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה שהיה חולה ושהה בבית חולים. מכונה "הזקן מאומאן" (נת"צ, קלז, קלח, קלט, קנא).

### לז. ר' ניסן ב"ר קלמן מברסלב

תלמיד מהרנ"ת. בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה ישב מעת לעת בתפיסה (על"ת, קעה).

### לח. ר' ניסן קרובו של הרב

מאנ"ש בזמן מהרנ"ת. מזוכר במכתביו משנת תר"ג שהיה על ציון רז"ל יחד עם עוד מאנ"ש (מכתבים, טז, אפשר והוא ר' ניסן הנז' לעיל).

### לט. ר' נפתלי מנעמירוב

ר' נפתלי הערץ ב"ר יהודה(א) ויינברג. מבחירי תלמידי רז"ל המובהקים. ידידו, בן גילו ובן עירו של מהרנ"ת ונתקרב יחד עימו לרז"ל בחודש אלול דשנת תקס"ב ומאז לא מש מתוך אהלו של רז"ל. שיחות ותורות רבות מאד של רז"ל מובאות ע"י מהרנ"ת בשמו של ר' נפתלי המוזכר מאות פעמים בספריו, מכתביו ותולדותיו של מהרנ"ת. היה אחד משני העדים שייחד רז"ל לעניין אמירת עשרת מזמורי התהלים על ציונו(ב). רז"ל הפליג בשבחו ואמר עליו ועל מהרנ"ת: "הם הנם בהחלט יהלומים"(ג). כן אמר: "לדעת ממני יודעים רק נתן ונפתלי מעט". קיבל מרז"ל את מגילת הסתרים ומסרה לפני פטירתו לר' אהרן מליפאוויץ(ד). הוא ומהרנ"ת נחשבים כשני תלמידיו המובהקים ביותר של רז"ל. בשנת תק"פ(ה). ואח"כ בשנת תר"ד(ו) היה בדעתו לנסוע ולהשתקע בא"י אך הדבר לא יצא לפועל. יש גירסא כי ביקר פעם אחת בא"י(ז). אחד הסתלקות רז"ל עקר דירתו מנעמירוב לאומאן ודר שם, סמוך לציון רז"ל, קרוב למישים שנה, עד לפטירתו. נפטר בי"ט לחודש מנחם אב שדנת תר"כ ומנו"כ באומאן. על מצבתו נחקקו המילים הללו בלבד: פ"נ הרב ר' נפתלי(ח). בנו: ר' אפרים.

א כו"א, קי. (ב) שיח', קמא. חיי"מ, רכ"ה (ג) שם, שלג. (ד) מבה"נ, 56 יז. (ה) יממ"ב, יג. (ו) מכתבים, ח. (ז) השוה"ס. (ח) שם, ראה סדרת מאמרים עליו במבה"נ, 7-56 טז, 58 יז.

## מ. ר' נפתלי הישיש

מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ט: "הקוויטיל של ידידינו הישיש הנעלה ר' נפתלי נ"י קיבלתי לנכון והי לי לנחת" (מרי"ש, ד' לך לך תרכ"ט, בסוף המכתב. לא מצאתי מי שידע מי הוא ר' נפתלי הנזכר).

## מא. ר' נפתלי מברסלב

בשנת תרע"ה, בערך, נפטר אחד מדייני העיר ברסלב שהיה מתנגד גדול לאנ"ש ורצו אנשי הח"ק להניחו סמוך למהרנ"ת וכבר חפרו הקבר ויצאה הלויה, אז קפץ ר' נפתלי, שהיה ירא וחרד אך גם גבר בגוברין אלים ותקיף, לתוך הקבר ולא נתן לקבור את הדיין המתנגד והוכרחו לחפור קבר אחר הרחק משם. באותו מקום טמנו אח"כ את ר' דוד צבי ב"ר שכנא בן מהרנ"ת שנפטר בסמוך (יקרא דחיי, קנד).

## מב. ר' נפתלי מצפת

נכדו של ר' אפרים ב"ר נפתלי. מוזכר במכתבי אנ"ש מא"י בשנים תרל"ז-תרל"ט. התנהג שלא כראוי ולא היה שלום בית בביתו. אנ"ש בצפת קירבו אותו ונראה מהמכתבים שלבסוף חזר לדרך הישר והשלים עם זוגתו (נת"צ, לד, לז, שא"י, ו, ז, נ"א ה. שמעתי בשם זקני אנ"ש שמסתבר שהוא בנו של ר' שמחה דוד ב"ר אפרים).

## מג. ר' נפתלי הירץ ב"ר שכנא

בנו של ר' שכנא בן מהרנ"ת. נולד בשנת תר"ג. חתנו של ר' נחמן הרב דטשעהרין. אחרי שנפטרה זוגתו בשנת תרכ"ג נשא את בת ר' שמשון תלמיד מהרנ"ת. ביקר בא"י והיה בירושלים, טבריה וצפת (ביקורו בא"י היה בין השנים תרל"ה-תרמ"ד, כנראה) דר בברסלב. נפטר בשנת תרע"ג. בנו: ר' אברהם סופר שטרנהארץ [בח"ב] (השוה"ס. מבה"נ 35 ל, 53 טז, 54).

## מד. מורינו ר' נתן ב"ר נפתלי הערץ שטרנהארץ [מהרנ"ת]

נולד בנעמירוב בט"ו בשבט דשנת תק"מ לאביו ר' נפתלי הערץ ולאמו מרת חיה לאניע, והורתו ולידתו היו בקדושה גדולה כגדולי הצדיקים(א). בשבת נחמו דשנת תקנ"ג נשא לאשה את מרת אסתר שיינדיל(ב). בת הגאון הצדיק מוהר"ר דוד צבי אויערבאך גאב"ד שאריגראד קרעמניץ ומהאלוב והיה סמוך על שלחן חותנו בשאריגראד עד סכות תקנ"ו ואז חזר להיות סמוך על שלחן אביו בנעמירוב עד אחר יוה"כ דשנת תקס"ז.

בחודש אלול דשנת תקס"ב התקרב לרז"ל. בשנים תקס"ז-תקס"ח דר במאהלוב. בשנים תקס"ט-תקע"א חזר לדור בנעמירוב. בקיץ דשנת תקע"א, אחר הסתלקות רז"ל, עבר לגור בברסלב. בשנות המחלוקת תקצ"ו-תקצ"ח, הוגלה ע"י הממשלה לנעמירוב ואח"כ חזר לברסלב שם גר עד יום הסתלקותו לגנזי מרומים בעשרה בטבת דשנת תר"ה. בקיץ דשנת תקפ"ב נסע במסי"נ לא"י ושהה שם כחמישה שבועות. בר"ח אלול תקפ"ו נפטרה זוגתו הראשונה ובחשון תקפ"ז נשא את זוגתו השניה מרת דישעל. בשנת תקפ"ה חלה בחולי מעיים שסבל ממנו עד אחרית ימיו(ג). בניו: ר' שכנא, ר' יצחק, ר' דוד צבי, ר' נחמן, ר' יוסף יונה ור' מאיר (נפטר בקיץ תקס"ט בן פחות מארבע שנים). בתו: חנה ציריל אשת ר' ברוך ב"ר שלמה. כן היו לו בן ובת חורגים, בני זוגתו השניה, ר' שמואל שמעלקע וחיה שנישאה לבנו ר' דוד צבי. ספריו אשר חיבר: ליקוטי הלכות, ליקוטי תפילות, שמות הצדיקים, קיצור ליקוטי מוהר"ן, ליקוטי עצות, ימי מהרנ"ת, עלים לתרופה ומכתבי מהרנ"ת(ד). וכל מעשה תקפו וגבורתו וכל אשר עבר עליו בהפצת דעת רבינו הק' הלא המה כתובים בספריו ובמכתביו ובספרי תלמידיו ותלמידי תלמידיו(ה). כי ממש נתקיים בו לא מש מתוך האהל, אהלה של תורה של רבינו אור האורות והיה ממש דבוק ומקושר אליו במסירות נפש ובביטול הרגשו"ת וכל שיחותיו וסיפוריו ועניניו הכל היה סובב והולך רק על קוטב זה להודיע ולפרסם גדולת קדושת מעלת רבינו זצ"ל, להודיע לבני אדם מעלותיו ולהפיץ מעינותיו חוצה ורז"ל עצמו העיד עליו שהוא יודע ומשיג קצת מגדולת מעלתו(ו) ושאילולא הוא לא היה נשאר מרבינו אפילו עלה אחד של גניזה(ז). מנו"כ בברסלב

א נעימות נצח, ב. ע"ש שאמו היתה בת י"ד שנה בלדתה אותו ואביו בן י"ג שנה ומחצה ולפי זה נראה שהיה בנם הבכור. יתר אחיו הידועים לנו: ר' יוסף, ר' יודל, ר' לייבוש וכן היו לו כמה אחיות. (ב) קונטרס היחס של צאצאי ר' דוד צבי "גדולת דוד", הובא במבה"נ, 29-30 פא. (ג) יממ"א, יממ"ב, ימה"ת. (ד) נ"צ, פה. (ה) ראה: ימי מהרנ"ת, חיי מוהר"ן, על"ת ימה"ת, כו"א אבב"ר ועוד. (ו) מלוקט מההקדמות לספר ימי מהרנ"ת ועל"ת. (ז) חיי"מ, שע.

## מה. ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה

בנו של ר' לייבלי ראובנ'ס מתלמידי מהרנ"ת המובהקים. תלמיד מבוהק של מהרנ"ת והיה רגיל להכנס אליו בכל יום. מפחד גיוסו לצבא ברח לרומניה ובשנת תר"ג פגשו שם ר' נחמן מטולטשין והשיאו אשה. היה סמוך למהרנ"ת בשעת הסתלקותו. חיבר ספר "קונטרס הצירופים" בו ציין על סדר הא"ב כל צירופי האותיות מספרי אדמו"ר.

בשנת תרל"ה בערך עלה לא"י והתיישב בטבריה. על רה"ש תרל"ז ותרמ"ב נסעלאומאן. מטבריה כתב מאות מכתבים לאנ"ש בצפת ובהם התעוררות והתחזקות לאמץ נפשו"ת בדרכי אדמו"ר ותלמידיו. מכתביו כונסו בספר נתיב צדיק. נפטר, כנראה, בסוף שנת תרמ"ד ומנו"כ בטבריה. בנו: ר' דוד, ר' משה אפרים ור' יצחק. חתניו: ר' ישראל ב"ר חיים סטולר, ר' יהושע זיידיל, ר' ברוך, ר' יחיאל, ר' שמואל ור' יצחק.
(ראה עליו: הקדמת המו"ל לספר נתיב צדיק. יקרא דחיי, קנג. מבה"נ 52-51 ז, 53 יב, 54 יג. מכתביו בספר נת"צ ובספר שא"י, ג-כז. עיין גם אבב"ר, עא. על"ת בהשמטות על"ת, שיג).

## מו. ר' נתן ב"ר יוסף מירושלים

שאר בשרו של ר' נתן טרוביצער מצפת. מוזכר במכתבי ר' אפרים מירושלים ובמכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ח-תרל"ט(א). חתנו של ר' סענדיר בוכוולד(ב). מנו"כ בהר הזיתים וזה נוסח מצבת קבורתו: פ"נ הרבני החסיד מו"ה נתן ב"הר יוסף ז"ל מבראסלב נ' זיין אדר שני תרנ"ז תנצב"ה.

א נ"א, ז. נת"צ, לד. (ב) מנוסח מצבת זוגתו.

## מז. ר' נתן ב"ר יצחק מצפת

בן אחיו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה מוזכר במכתביו משנת תר"מ (נת"צ, מג).

## מח. ר' נתן חנה'לעס (ב"ר יצחק) מצפת

מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ו-תרמ"ג. אחיו של ר' יואל צבי (נת"צ, ז, י, יא, יז, לז ועוד).

## מט. ר' נתן ב"ר יקותיאל

בנו של ר' יקותיאל תלמיד מהרנ"ת (אחיו של ר' יצחק בער). מזוכר במכתבי ר' נחמן מטולטשין משנות תרל"ב-תרל"ג(א). חתנו של בן דודו, ר' יודל ב"ר יצחק בער. דר בבאבריניץ ונרצח בשנות המהפכה ברוסיה. חתנו: ר' ישראל כהן [בח"ב](ב).

א מכתבי הר"נ מטולטשין בסוף על"ת, ד' בשלח תרל"ב, ג' עקב תרל"ג. (ב) השוה"ס

## נ. ר' נתן ב"ר נחמן מדימיטריווקע

בנו של ר' נחמן בן מהרנ"ת וחתנו של ר' שמואל פיקסלער. למדן עצום ות"ח מופלג. בחודש אלול דשנת תרע"ב, בהיותו כבן שבעים שנה, עלה לא"י ונפטר בסמוך לאחר מכן בחוה"מ סכות תרע"ג ומנו"כ בהר הזיתים. בניו: ר' דוד ר' משה, ר' אהרן, ר' יצחק מבאבריניץ ועוד בן [בח"ב] (השוה"ס)

### נא. ר' נתן ב"ר צבי טרוביצער מצפת
בנו של ר' צבי הירש ממאריאניווקע. חתנו של ר' שמואל מצפת מחשובי אנ"ש בצפת. אליו נכתבו כמעט כל מכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה המכונסים בספר נתיב צדיק. בשנת תרס"ט ייסד יחד עם ר' ישראל מקארדאן בימ"ד וחברת "קימת חצות לילה" לאנ"ש בצפת. ברשותו היו כתבי יד רבים של חשובי אנ"ש. נפטר בשנת תרע"ט ומנו"כ בצפת. על מצבת קבורתו נחקק: פ"נ ר' נתן ב"ר צבי ז"ל מטרוויץ המקושר בדרכי החסידות להארדמו"ר הק' הר' נחמן מבראסליב נכד הבעש"ט זיע"א נ' ט' כסלו תרע"ט תנצב"ה. בנו: ר' סנדיר [בח"ב] (נת"צ. נא, ב. שא"י, לב. א"א, כז).

### נב. ר' נתן מצפת
חתנו של ר' יקותיאל המכונה: ר' יקותיאל הצדיק. מוזכר במכתב ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה משנת תרל"ו (נת"צ. ט).

### נג. ר' נתן מטירהאוויצע
גיסו של ר' נתן טרוביצער מצפת (שניהם היו חתניו של ר' שמואל מצפת) מוזכר בשנות תר"לו-תרל"ח (נת"צ, ז, יד).

### נד. ר' נתן טעטעווסקי
חותנו של ר' אברהם ב"ר נחמן בזוו"ר(א). בשנת תרע"א הדפיס בבארדיטשב יחד עם ר' יודל דאשווסקי את החלק הראשון מספר ליקוטי הלכות או"ח(ב). מוזכר במכתב ר' ישראל מקארדאן בשנת תרע"ד בקשר לעסקי הדפסה(ג).

א השוה"ס. (ב) נ"צ, קטו. (ג) א"א, לו.

### נה. ר' נתן ליריסמאן
מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תר"מ ותרמ"א. דר באומאן (נת"צ, לט, עט. נראה שהיה ממשפחתו של ר' חיים ליריסמאן).

### נו. ר' נתנן הכהן מטעפליק
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). כשמהרנ"ת היה בא לטעפליק היה מתאכסן בביתו בכבוד גדול ואף בשנות המחלוקת תקצ"ה-תקצ"ט עמד בנסיון וקיבל את מהרנ"ת בביתו למרות איומי המתנגדים(ב). בשנת תרכ"ה כבר מוזכר בברכת ז"ל(ג). בנו: ר' צבי מטעפליק. חתנו: ר' נחמן ב"ר שמואל שפילבאנד.

א כו"א, לג. (ב) ימה"ת, מו. אבב"ר, עב, ע"ש עליו באריכות. (ג) נ"א, ח. עיין אבב"ר, עג. משם נראה שנפטר עוד בחיי מהרנ"ת.

### נז. ר' נתנאל ויינבערג
בנו של ר' ישראל ב"ר שמחה דוד ב"ר אפרים ב"ר נפתלי תלמיד רז"ל. מצד אמו היה נכדו של ר' אייזיק אייזינשטיין.נרצח ע"י הקומוניסטים בשנת תרע"ז (השוה"ס).

## אות ס'

### א. מרת סאשיא אשת רז"ל
זוגתו הראשונה של רז"ל ואם כל ילדיו. בתו של ר' אפרים מהוסיאטין. נישאה לרז"ל בשנת תקמ"ה, בערך בשנת תקנ"ט. כששמעה שרז"ל מתכונן לנסוע לא"י, שלחה את בתם אליו לשאול מי יפרנסם והשיב להם: "את תלכי למחותניך, אחותך הגדולה יקח אחד להיות בביתו משרתת, אחותך הקטנה יקח אחד לביתו מצד רחמנות ואמך תהיה מבשלת" וכששמעו זאת געו בבכי(א). פעם התלוננה בפני מהרנ"ת ור' נפתלי על שרז"ל איננו מסתכל על עצמו. מטלטל עצמו בדרכים והניח שיסתלק בנם, הילד שלמה אפרים(ב). קודם פורים דשנת תקס"ז נסע רז"ל לאוסטרהא ושלח משם להביא את אשתו לד"ר גארדון כי היה לה חולי השחפת אולם היא לא רצתה לקבל רפואות מד"ר גארדון אלא לנסוע לרופאים בזאסלאב ובאו לשם ונפטרה שם בערב חג השבועות דשנת תקס"ז ונקברה שם בו ביום. רז"ל עמד לידה בשעת יציאת נשמתה וסיפר אח"כ למהרנ"ת כי למרות הצער הגדול והבלבול, פעם ועשה לטובתה מה שצריך(ג).

א שבחי הר"ן, סדר נסיעתו לא"י, ו. (ב) אבב"ר, ל. (ג) חיי"מ, קנג. יממ"א, כא.

### ב. ר' סענדיר מטירהאוויצע
נתקרב בשנת תרי"ד ע"י ר' נחמן מטולטשין. קודם התקרבותו היה סוחר בדים בין הקרירים וחומדי הלשון ואח"כ נהיה לאחד המיוחדים שבקרב אנ"ש, ראש חבורת העובדים בטירהאוויצע. בשנת תרכ"ה בנה מחדש את ביהמ"ד באומאן היות והבנין שבנה מהרנ"ת בשנת תקצ"ב היה כבר חלש ורעוע. החזיק במשך זמן רב את הוצאות ביהמ"ד וכלכלת ר' נחמן מטולטשין(א). תמך ביד רחבה בעניי אנ"ש ובאנ"ש יושבי א"י(ב). בעל מנגן נפלא וכמה מניגוניו נפוצים עד היום בין אנ"ש(ג). נפטר בשנת תרל"ח(ד).

א מבה"נ, 28 לח. השוה"ס. (ב) מרי"ש, ג' עקב תרכ"ח. שא"י, כ. (ג) השוה"ס. (ד) שא"י, כ.

### ג. ר' סענדיר ב"ר צבי טרוביצער מצפת
אחיו של ר' נתן טרוביצער מצפת. מכונה: ר' סענדיר הקטן(א). מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ה-תרמ"ד(ב). נפטר בב' חשון תרנ"ב ומנו"כ בצפת(ג).

א נ"א, ב. (ב) נת"צ. (ג) סמוך לציון ר' יצחק בן מהרנ"ת ולציון הרב בעל הבית יוסף. (יש להבדילו מבן אחיו, ר' נתן, שנקרא אף הוא ר' סענדיר טרוביצער ויוזכר אי"ה בחלק ב).

### ד. ר' סענדיר
מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ה (על"ת, קעג).

## אות ע'

### א. ר' עוזר מאומאן
ממקורביו הראשונים והחשובים ביותר של מהרנ"ת. עובד ה' נלהב וסבל מרדיפות קשו"ת בגלל התקרבותו(א). בעל בטחון ממדריגה עצומה מאד(ב). מסירותו והתלהבותו למהרנ"ת עברו כל גבול ור' אברהם ב"ר נחמן אמר שהיו בחי' הריסה. בחי' הציץ ומת. נפטר, כנראה, בשנת תקפ"ז(ג). מנו"כ באומאן(ד). בנו: ר' נחמן.

א כו"א, לג, לד. סינ"פ, קלט. (ב) מבה"נ, 58 לו. (ג) ימה"ת, מז. על"ת, ב' עקב תקפ"ז בהשמטות. (ד) השוה"ס. עיין גם אבב"ר, סב, צ.

### ב. ר' עוזר מלאדיזין
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). ר' אברהם ב"ר נחמן שמע מאביו ששמע מר' עוזר שאנשי רז"ל חברו יחד את אזהרותיו ללמוד שו"ע ולהניח תפילין דר"ת ונהגו להניח תפילין דר"ת וללמוד בהם שו"ע(ב).

א כו"א, לג. (ב) שם, פ.

### ג. ר' עוזר מאדעס
בנו של ר' יעקב דוד מצפת. מצבו של אביו בצפת היה דחוק מאד ור' יצחק בן מהרנ"ת במכתביו משנת תרכ"ט מבקש את אנ"ש לעורר את לב בנו, ר' עוזר, לתמוך באביו כי אין לשער גודל דחקו (מרי"ש, כ"ט לעומר, ג' תבוא).

### ד. ר' עזריה בן פעריל מטבריה
גר צדק שהיה מקורב לאנ"ש בטבריה. בשנת תרל"ו חלה במחלה קשה והתגורר אצל ר' קלמן בטבריה שפירנסו ודאג לכל מחסורו למרות דלותו המחרידה. ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה סייע ועזר גם הוא לר' קלמן בטיפולו בגר. (נת"צ, י.)

ר' עירא ע"ע ר' אורי

### ה. ר' עקיבא מלמד מטולטשין
בקי בש"ס ופוסקים, קבלה וחסידות, אך היה מעיין גם בספרי חקירה ופילוסופיה. מהרנ"ת קירבו והחזירו למוטב. מחסרון פרנסה נתקרב לר' דוד טאלנער שנתן לו משרת רבנות בעיר דאבעווע ליד אומאן (אבב"ר, פב).

### ו. ר' עקיבא זאב מנעמירוב
תלמיד מהרנ"ת. למדן גדול ומופלג. התקרב מהדיבורים ששמע ממהרנ"ת בסעודת ערב יום כפור שמהרנ"ת היה מאריך בה הרבה ורבים מתלמידיו נתקרבו מסעודה זו(א). היה אצל מהרנ"ת בשבת האחרונה שקודם הסתלקותו(ב).

א ימה"ת, א-ב. (ב) מבה"נ, 34 לז. השוה"ס.

## אות פ'

### א. מרת פייגא אם רז"ל
בתם של ר' יחיאל אשכנזי ומרת אודל בת הבעש"ט. אשת ר' שמחה ב"ר נחמן מהאראדענקא. היתה בעלת רוח הקודש וכל הצדיקים החזיקו אותה לבעלת השגה גדולה ובפרט אחיה המפורסמים הרה"ק ר' אפרים מסאדיקלאב והרה"ק ר' ברוך מעמזיבוז(א). נפטרה בי"ט אדר דשנת תקס"א.(ב).

א חיי"מ, יד, קי"ד. (ב) מבה"נ, 61 קמה. עיין גם אי"ש (בלה"ק) כרך א'.

### ב. מרת פייגא בת רז"ל
נולדה בברסלב בשנת תקס"ג(א). נפטרה בין שבועות לשבת נחמו תקס"ד(ב).

א אי"ש, 2 כו. (ב) חיי"מ, יב. עיין גם חיי"מ, יג, יד

### ג. ר' פייוויל
מוזכר ע"י מהרנ"ת בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה: "ובוודאי ר' פייוויל צדק בהתפארו אשרינו בכל פעם וכו'. (על"ת, א' ואתחנן תקצ"ה).

### ד. ר' פנחס חתן רז"ל
בן הרה"ק מוהר"ר אריה לייב אב"ד דק"ק וואלטשיסק. בחשון דשנת תקס"ה נשא לאשה את מרת מרים בת רז"ל(א). בקיץ דאותה שנה נסע יחד עם אביו לא"י ורז"ל לא רצה לשלוח את בתו עמו והיה קרוב שתקבל ממנו גט, אך אח"כ סיבב השי"ת שהיא עצמה רצתה לנסע ונסעה לא"י בשנת תקס"ט, בין המצרים, יחד עם אביו בני הרב

מוואלטשיסק(ב). נפטר בשנות התק"ע וזוגתו, בת רז"ל, נתייבמה ע"י אחד מאחיו(ג). לא הניח בנים בני קיימא(ד). מנו"כ במערת הרב מוואלטשיסק בביה"ח בצפת(ה).

א חיי"מ, נט, קיד. קיז. (ב) ימ"א, ה. (ג) חיי"מ, טז. (ד) אבב"ר, לג. (ה) ימ"ב, קמ"ב

## ה. ר' פנחס העניע'ס

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ד (על"ת, קלח).

## ו. ר' פנחס מקיבליטש

בהיותו אברך בא לגור באומאן, מקום מגורי חותנו, ושם נתוודע לר' נחמן מטולטשין ולר' אברהם בנו שקירבוהו לדעת רז"ל. בגלל התנגדות חותנו עבר לגור בקיבליטש שם היה למלמד וקירב עשרות נערים. המתנגדים רדפו אותו עד חרמה ואף שכרו אדם שירצחנו, אך בגודל תומתו ובטחונו נתסבב הדבר לבסוף שישב שם עם תלמידיו על התורה ועל העבודה באין מפריע(א). נפטר בהיותו כבן מ' שנה בשנות תר"ל-תר"מ(ב).

א כו"פ, 207. (ב) השוה"ס.

## ז. ר' פנחס יהושע

תלמיד מהרנ"ת. בנו של ר' יצחק אייזיק יוסף סופר תלמיד מהרנ"ת. על אף דלותו המחרידה היה בעל צדקה גדול(א). עובד ה' במסי"נ ובשכל גדול וכל דבריו היו בפלס ובמשקל בלי שום צד נדנוד ספק ח"ו וידע כל הגלגולים שעברו עליו(ב). בניו: ר' נתן בייטלמאכר ור' נחמן מקרימינטשוק [בח"ב] חתנו: ר' אברהם אביו של ר' געצע ליבאוונע. נפטר בשנות התר"מ(ג).

א מבה"נ, 37 לח. (ב) טו"ז, קנא. (ג) השוה"ס. עיין גם אבב"ר, עא.

## ח. ר' פנחס יוסף

מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה משנת תרמ"ג (נת"צ, קי. קיא).

## ט. ר' פסח זסלבסקי

תלמיד מהרנ"ת. מנגידי אנ"ש בטשעהרין וגבאי ביהמד באומאן ברה"ש(א). בשנת תרל"ד הדפיס בירושלים את הספר ליקוטי מוהר"ן(ב). מוזכר במכתב ר' אפרים ב"ר נפתלי משנת תרל"ד(ג). ובמכתב ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה משנת תרמ"א שבא אז לביקור בא"י(ד).

א טו"ז, קלה. מבה"נ, 35 לז. 56 מד. (ב) נ"צ, מא. (ג) נ"א, ד. (ד) נת"צ, עה, מוזכר שם בכינוי ר' פעסי ונראה שהכוונה לר' פסח זה.

### י. מרת פעריל אחות רז"ל

בתם של ר' שמחה ומרת פייגא. דודה, ר' ברוך ממעזיבוז, היה תמיד שואל אותה לשלום רז"ל בוריאותו. ניסתה להשכין שלום בין רז"ל לבין דודו ר' ברוך אך הדבר לא יצא לפועל(א). היתה נשואה לאחד שלא היה כל כך בר דעת ורז"ל אמר לה שאם היתה שומעת בקולו היה מצווה עליה להתגרש מיד(ב). עלתה לא"י ודרה בצפת. בשנת תקפ"ב בהיות מהרנ"ת בא"י, פגש אותה בצפת ומזכיר אותה כאלמת ר' פנחס מאיר(ג).

א אבב"ר, יח. יממ"א, לג בהשמטות. (ב) השוה"ס. ג' יממ"ב, קלה, קלז. (נראה כי אכן נתגרשה מבעלה הראשון ור' פנחס מאיר היה בעלה בזיווג שני).

### יא. ר' פרץ

בנו, ר' אברהם לייב, היה חתנו של ר' שכנא בן מהרנ"ת(א). במכתב אליו משנת תר"ב מעודדו מהרנ"ת לחדש ימיו כקדם ולבא אליו על שבת חנוכה(ב). מוזכר גם במכתב משנת תר"ד(ג).

א על"ת, שכב, שכו. (ב) שם, שמא. (ג) מכתבים, י' בסוף.

## אות צ'

### א. ר' צבי טרוביצער מצפת

נקרא גם: ר' צבי ממאריאניווקע. אביו של ר' נתן טרוביצער מצפת. מוזכר ברוב מכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ה-תרמ"ד. בשנת תרמ"א היה בחו"ל (כנראה באומאן). מנו"כ בצפת על מצבת קבורתו נחקק: פ"נ ר' צבי הירש ב"ר אליעזר נכד הרב אב"ד דק"ק טיראוויצע נ' כ"ו מנחם אב תר"ן. בניו: ר' נתן, ר' נחמן ר' סענדיר ור' ישראל אריה. (נת"צ, סט וברוב המכתבים).

### ב. ר' צבי הירש גיס רז"ל

מאנשעי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). בנו של ר' אפרים חותן רז"ל ואחיה של מרת סאשיא אשת רז"ל(ב). פעם בא אל רז"ל בענין פרנסה ורז"ל אמר לו: "לך כבר דאגתי" ואכן נתעשר והיה מעשירי ומנגידי אנ"ש שבטשעהרין כל ימי חייו(ג). מוזכר פעמים רבות במכתבי מהרנ"ת בשנים תקפ"ו-תר"א(ד). בנו: ר' יעקב מטשעהרין. אחיו: ר' משה ור' חיים.

א כו"א, לג. (ב) באי"ש, 6 יג. נאמר שהיה גיסו של רז"ל ע"י שהיה בעלה של מרת פעריל אחות רז"ל, אין זה נראה כיון שבשנת תקפ"ב מוזכרת מרת פעריל כאלמנתו של ר' פנחס מאיר (ע"ע מרת פעריל) וכן מוזכר במפורש במכתבי מהרנ"ת (על"ת, רנט) "הנגיד ר'

הירש ב"ר אפרים מטשעהרין" (ג) כו"א, לז, לח, ע"ש עליו באריכות. (ד) על"ת, יז, ו' מצורע תקצ"ה, ריג, רנט, שכב.

### ג. ר' צבי ב"ר נתנאל הכהן מטעפליק

תלמיד מהרנ"ת. מהרנ"ת, בהיותו בא לטעפליק, היה מתאכסן בביתו. מכונה: ר' הערשקע נתנאל'ס(א). מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תר"ג(ב). היה סמוך למהרנ"ת בשעת הסתלקותו ומהרנ"ת אמר לו אז: תן לי המעות שלך ואשמור לך אותם עד לעוה"ב(ג). בשנת תרכ"ה חתם יחד עם אנ"ש דטעפליק על מכתב לגאון ר' שלמה קלוגער בעניין ר' דב שו"ב(ד).

א מבה"נ, 50. (ב) על"ת, דעד. (ג) מכתב אנ"ש על הסתלקות מהרנ"ת. (ד) נ"א, ח.

### ד. ר' צבי

אחיו של ר' מאיר לייב בלעכער. היה מקפיד על האומרים ברכות בקול רם על ציון רז"ל כיון שלא רצה להפסיק באמצע אמירת תיקון הכללי (השוה"ס).

### ה. ר' צבי מ"ז

מנגידי אנ"ש. היה שולח בכל שנה מעות לאנ"ש שבא"י. מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת בשנים תרכ"ח ותרכ"ט (מרי"ש, ג' עקב. ה' ראה תרכ"ח. ד' לך, יט אייר תרכ"ט).

### ו. ר' צבי הירש ממעדוועדיווקע

איש נכד מאד מאנשי רז"ל. רז"ל אמר לו שישבע בנקיטת חפץ שיבוא אליו לאחר מותו ואכן בא אל רז"ל מיד אחר סתימת הגולל(א). נפטר בין השנים תקס"ג-תק"ע(א).

א ימה"ת, נב, ע"ש כל פרטי המעשה באריכות. (ב) המעשה הנ"ל אירע בשנים שרז"ל דר בברסלב.

### ז. ר' צבי (הערשיל) חאמעלא'ס מברסלב

מגדולי הלומדים שבין אנ"ש בתקופה שאחרי מהרנ"ת. בקי וחריף בכל התורה כולה. מעוצם עניותו לא היה מאור בביתו בלילה והיה יושב ושונה גמרא ושו"ע בע"פ עד אור היום. מעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה. רבים מאנ"ש היו שולחין אליו את בניהם החריפים ללמוד אצלו בתורה (מבה"נ, 35 לג).

### ח. ר' צבי הירש ברי"ט מקראקא

מוזכר מספר פעמים במכתבי מהרנ"ת משנת תר"ד. עזר למהרנ"ת בבנין ביהמ"ד באומאן. בנו: ר' יחיאל. (מכתבים, ה, ז, ח, ט, י, יא).

### ט. ר' צבי מנעמירוב
תלמיד מהרנ"ת. ליווה את מהרנ"ת אל הספינה כשנסע לא"י בשנת תקפ"ב(א). מוזכר גם במכתבי מהרנ"ת משנת תקצ"ד(ב).

א יממ"ב, נז, סה, עא, עו, עט. (ב) על"ת, קכז.

### י. ר' צבי הירש מקאליבלאד
חותנו של ר' ישראל אריה ב"ר צבי מצפת. מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. בשנים תרל"ח ותרמ"ב ביקר בא"י(א). ר' נחמן מטולטשין כותב בשנת תרמ"א ששמע "שידידנו ר' הירש מקאליבלאד" יבוא עם עוד מאנ"ש לחוג את חג השבועות באומאן(ב).

א נת"צ, ג, ז, ח, יד, טז, יח, לה, מא, מד, נ, סח, סט, פד, פו, פז, צא ועוד (ב) נ"א, א.

### יא. ר' צבי טאבאטשניק
מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ט (מרי"ש, יט אייר).

### יב. ר' צבי הויזנר
מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"ט (ו' צו תרכ"ט, בסוף המכתב).

### יג. ר' צבי בר"מ ברעגער
מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת תר"א (על"ת בהשמטות, ד"ה גם אנכי, המכתב ללא תאריך את מתכנו נראה ברור שנכתב בין פסח לשבועות תר"א).

### יד. ר' צבי "הדוד הלבן"
בבחרותו היה שובב מאד וגרם נזקים לאנשים, אביו בא לשאול בעצת מהרנ"ת ומהרנ"ת אמר לו שישיאנו אשה ואכן מיד לאחר נישואיו נשתנה שינוי עצום ונעשה לעובד ה' וצדיק גדול. היה מכונה: דער וויסער פעטער. היה חביב מאוד על ר' נחמן מטולטשין. בנו: ר' נחמן (השוה"ס).

### טו. ר' צבי הירש מקיבליטש
עני מרוד מאד ומוכר זפת במקצועו. עובד ה' נלהב בקימת חצות, התבודדות, תורה ותפילה. נפטר בן פחות משבעים שנה בסוף שנות התר"ע. לא הניח בנים (השוה"ס).

### טז. ר' צבי הירש הכהן מברסלב
מאנ"ש באומאן לשם עבר לדור בשנותיו האחרונות. קודם לכן דר בברסלב. נפטר בשנות תר"פ-תרפ"א (השוה"ס).

## יז. ר' צבי אריה ב"ר אהרן

בנו של ר' אהרן הרב דברסלב. נולד בשנת תקנ"ט וזכה בנעוריו לקבל פני רז"ל. בשנת תקע"ה נשא לאשה את בתו של ר' חיים שרה'ס תלמיד רז"ל. בשנת תר"ה, אחרי פטירת אביו, נתמנה על מקומו כרבה של ברסלב. נפטר בי"א אדר תרכ"ח ומנו"כ בברסלב(א). קיים כמה פעמים את תשובת הקנה(ב). בניו: ר' חיים ור' נחמן הרב דטשעהרין.

א מבה"נ, 2 לד (מאמר עליו) 35 לג, 51-52 מה, 59 לז. (ב) השוה"ס. עיין גם: כו"א, כט, ס, סינ"פ, קסז. צוואת הרב מטשעהרין.

## יח. ר' צבי אריה

מוזכר במכתבי ר' יצחק בן מהרנ"ת מצפת בשנת תרכ"ט: "מה זאת שאין לי שום קול מידידינו ר' הירש לייב"(א). "ונפלאתי אשר לא הזכירו בשמחתם את ידידינו וכו' וידידנו ר' צבי אריה אשר מסתמא היו עמם בצוותא חדא ונא להודיענו מזה"(ב).

א מרי"ש, ה' ויצא תרכ"ט (ב) שם, כ"ט לעומר תרכ"ט. מסתבר מאד שכוונתו לר' צבי אריה הרב דברסלב שנפטר בי"א אדר תרכ"ח כנזכר באות הקודמת. ר' יצחק היה כבר אז בדרכו לא"י וכנראה שלא ידע עדיין מפטירתו.

## יט. ר' צבי גרשון פיטיל

מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנת תרל"ח בברכת ז"ל. אחיהם של ר' נחמן פיטיל ור' שמשון פיטל (נת"צ, טו).

## כ. ר' צבי דב (הירש בער) הורוויץ

האפיקורס הגדול ביותר שבימיו, מצח הנחש ממש. הוא ושני חבריו המשכילים, חותנו ר' חייקיל הורוויץ וגיסו ר' משה ד"ר לנדוי, דרו באומאן ונתוודעו לרז"ל כששבת באומאן בשנת תקס"ב בדרכו מזלאטיפאליע לברסלב. רז"ל נשא חן בעינים ובשנת תק"ע כשקבע את משכנו באומאן, קירבם ודיבר עימם הרבה. סוף דבר היה שברה"ש האחרון לחיי רז"ל, בשנת תקע"א, התפללו יחד עם רז"ל ואנ"ש בקיבוץ באומאן ואחרי הסתלקות רז"ל אמרו למהרנ"ת: "לך חסר הרבי? לנו חסר הרבי! אילו היה חי היינו הופכים לבעלי תשובה וצדיקים גמורים". אחרי פטירת רז"ל שמרו על קשר עם מהרנ"ת ואף סייעו לו בעת המחלוקת דשנות תקצ"ה-תקצ"ט. אחרי פטירת מהרנ"ת נסע ר' צבי דב לאמריקה והיה כותב משם מכתבים לר' נחמן מטולטשין וכשנפטר כתבו בניו לר"נ מטולטשין כי נפטר בתשובה ולא פסק מפיו: "אוי דער רבי, דער רבי".

(סינ"פ ג-י. ע"ש באריכות. עיין גם: כו"א, נג, עט).

### כא. ר' צבי פסח ווייסלאב מטולטשין
תלמידו של ר' עקיבא מלמד ונתקרב על ידו לדעת רז"ל(א). בשנת תרמ"ג ביקר בא"י וחזר לחו"ל(ב). בשנת תרס"ב הדפיס בלעמבערג, יחד עם ר' ישראל מקארדאן, כמה מספרי רז"ל ותלמידיו(ב). בסוף ימיו עלה לא"י והתיישב בירושלים. נפטר בי"ג ניסן תר"ע ומנו"כ בהר הזיתים(ג). בניו: ר' יחיאל חתן ר' נחמן מטולטשין. ר' עזריאל [בח"ב] ור' נפתלי [בח"ב].

א אבב"ר, פה. (ב) שם. נ"צ, מו, סח, קסט, קצז. (ג) אבב"ר, פה. השוה"ס

## אות ק'

### א. ר' קהת מירהאוויצע
מאנשי עבודת ה' שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

### ב. ר' קלמן מטבריה
מוזכר פעמים רבות במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה החל משנת תרל"ה(א): "עני ואביון גדול אשר אין להעלות על הכתב, מיום בואו לא אכל... רק לחם צר ומים לחץ והוא יושב יומם ולילה סגור ומסוגר על תורה ותפילה"(ב). טיפל במסירות נפש בכמה גרי צדק שהיו בטבריה(ג). בשנת תרל"ז עבר לגור בצפת(ד) ובשנת תרל"ט היה לו סכסוך עם אנ"ש שם(ה). בשנת תרמ"ג היה בוילנא ונמצא שם בסכנת נפשו"ת וכתב לאנ"ש בצפת שישלחו לו מכתבי המלצה מהרב מוהר"ר שמואל העליר אל הרב מוהר"ר חיים אליעזר וואקס(ו).

א נת"צ, ג, ה, ז, ט, יא, יב ועוד. (ב) שם, ז. (ג) שם, י. שא"י, ה. (ד) שם, ו. (ה) נת"צ, לא. (ו) שם, קלו, קלז.

## אות ר'

### א. ר' ראובן יוסף ב"ר ישראל מהייסין
דודו של ר' נחמן מטולטשין (אח אביו ר' אברהם). מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). עובד ה', גאון ולמדן מופלג במעלה. מתלמידיו המובהקים של ר' שמואל אייזיק(ב). פעם ישב אצל רז"ל שנה תמימה ולא יכל לשוב אל ביתו מחמת רדיפות המתנגדים(ג). מהרנ"ת בשהותלו בהייסין וכן אנ"ש בדרכם מברסלב לאומאן היו מתאכסנים ולנים בביתו. גידל בביתו את ר' נחמן מטולטשין כשנתייתם מהוריו ובביתו נתוודע ר' נחמן הנ"ל אל מהרנ"ת. נפטר בשנת תקצ"ה או תקצ"ו(ד).

א כו"א, לג. (ב) השוה"ס. (ג) כו"א, נ, ע"ש עליו. (ד) ימה"ת, כו, ע"ש באריכות. אבב"ר, פז ע"ש (יש גירסא שנסע לסאוואראן בנסיון להשכין שלום ואחד מהחולקים זרק פמוט על ראשו ועי"ז נפל למשכב ונפטר, השוה"ס).

### ב. ר' רפאל
מוזכר במכתב ר' נחמן מטולטשין משנת תרל"ב. גיסו של אחד מחשובי אנ"ש, ר' יחזקאל העשיל שיוזכר אי"ה בחלק ב' (מכתבי ר' נחמן מטולטשין בסוף על"ת, ד' בשלח תרל"ב)

## אות ש'

### א. ר' שאול מטעפליק
תלמיד מהרנ"ת. על ידו נתקרב למהרנ"ת ר' מאיר מטעפליק. חידוש נפלא בתבערת לבבו וכל תפלתו ותורתו היו בהתלהבות עצומה. לא האריך ימים ונפטר בשנת תק"צ. מדברי מהרנ"ת הובן שנתקיים בו הכתוב בחנוך: "ואיננו כי לקח אותו אלוקים". מחמת שידע בו השי"ת שיפול ולא יתחק באופן שישוב ויתעלה (סינ"פ, קמה, ע"ש).

### ב. ר' שאול טוביה
מוזכר במכתבי מהרנ"ת משנת ת"ר (על"ת, רפו).

### ג. ר' שבתי ברסלבר
חתנו של ר' חיים הכהן סטולר. ר' יעקב הנפח מאומאן היה דוד של אביו. איש תמיד ופשוט, נהג לאכל רק סעודה אחת ביום ותמיד היה מחפש לסעודה זאת אורח. היה אוסף מזון לעניי אנ"ש בעגלה שהיה רותמה אל עצמו. נפטר בי"ב חשון בשנות תר"פ-תרפ"ג בהיותו בן פ"ד שנים. בנו: ר' חיים שבתי'ס [בח"ב] (השוה"ס).

### ד. ר' שכנא בן מהרנ"ת
בכור בניו של מהרנ"ת. נולד בר"ח כסלו דשנת תקס"ג(א) וזכה בילדותו לקבל פני רז"ל. בשנת תקע"ז נשא אשה(ב). בשנת תקפ"א הדפיס את התיקון הכללי ובשנת תקפ"ב התחיל להדפיס את ספר ליקוטי תפילות(ג). סייע הרבה לאביו במלאכת ההדפסה(ד). בניו: ר' נחמן ור' נפתלי הירץ. חתנו: ר' אברהם לייב ב"ר פרץ.

א ימ"א, ב. (ב) שם, צח. (ג) שם, צט. (ד) על"ת, ח. עיין גם מבה"נ, 2 לה. על"ת, יד. קסג, שמא, תיח.

### ה. ר' שלום מדאשוב
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל (כו"א, לג).

### ו. ר' שלום ב"ר דב
בנו של ר' דב שו"ב דנעמירוב מצפת. בהיות ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה, בשנת תרמ"ב, באומאן על רה"ש, כתב מכתב לאנ"ש בצפת ובו מסר פ"ש ממנו וכותב שהיה באומאן על רה"ש (נת"צ, פב).

### ז. ר' שלמה ב"ר לייב
בנו של ר' לייב מדאבראוונע ואחיו של ר' יצחק אייזיק חתן רז"ל. מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב (יממ"ב, מא, מב, מו, נ, נב. נג).

### ח. ר' שלמה מאגאריניצער
נכד הרה"צ ר' שלמה לוצקער תלמיד הרב המגיד. אמו השאירה אותו אצל רז"ל לשמשו ושרז"ל ישיאנו אשה. היה נוכח ושמע את כל המעשה עם ר' צבי הירש ממעדווועדיווקע שנשבע בנקיטת חפץ לבא אל רז"ל לאחר מותו (ימה"ת, נב, ע"ש המעשה באריכות).

### ט. ר' שלמה מטולטשין
אחיו של ר' מענדיל מטולטשין. מזוכר במכתב מהרנ"ת (על"ת בהשמטות, המכתב ללא תאריך אך לפי תכנו נכתב באדר דשנת תקפ"ד).

### י. ר' שלמה מבראהליוו
אביו של ר' ברוך חתן מהרנ"ת. מזוכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ד, תקצ"ה ותקצ"ו (על"ת קכב, א' מטו"מ תקצ"ה, רד)

### יא. ר' שלמה מסאווראן
בנו של הרב מסאווראן תמך באופן נעלה ביד מהרנ"ת(א). מוזכר במכתב מהרנ"ת משנת תר"ג (ב).

א נ"צ, רכא. (ב) מכתבים, טז. (בספר "השיחות והסיפורים" מובא שלרב מסאווראן היה בן בשם ר' שלמה שהיה יקר וחשוב מאד אצל אביו וניסה להניעו להפסיק את המחלוקת על מהרנ"ת. ר' שלמה נפטר בחיי אביו והדבר שבר מאד את רוחו והיה בין הגורמים לדעיכת אש המחלוקת. לפי זה נפטר ר' שלמה לפני שנת תקצ"ח, שבה נפטר הרב מסאווראן ואין זה ר' שלמה מסאווראן הנזכר במכתב הנ"ל).

### יב. ר' שלמה אפרים בן רז"ל
נולד סמוך לר"ח ניסן דשנת תקס"ה(א). נפטר בחודש סיון דשנת תקס"ו(ב). כשרז"ל מסר בשנת תקס"ו את "הספר הנשרף" הזהיר את מהרנ"ת להתפלל על הילד כי היה לו חולי ההוסט ואמר: "ידעתי כשמסרתי הספר שיתגברו המקטרגים על התינוק הזה"(ג).

מגילת סתרים השניה נאמרה אחר פטירתו(ד). מסיבה בלתי ידועה נתגדל בטולטשין ושם מנו"כ(ה).

א חיי"מ, כז, עב. (ב) שם, כח, לא, נט. (ג) שם, קעז. (ד) אבב"ר, ל. (ה) אי"ש, 2 קמו. עיין גם: חיי"מ, קנא, רסא, שיח', צח, קפט. יממ"א, ה, יא.

## יג. ר' שלמה ראובן זלאטעס מברסלב

מתלמידיו המובהקים של ר' שמואל אייזיק תלמיד רז"ל. עובד ה' מופלג. הרה"ק ר' מרדכי מטשערנוביל התפעל פעם מאד מגודל אמונת החכמים שלו ברבו ר' שמואל אייזיק(א). היה מרוחק מעט ממהרנ"ת ועל ידו נגמרה קצת מחלוקת בין מהרנ"ת לבין ר' שמואל אייזיק. היה רגיל לומר דברי צחות וע"י אחד מדברי צחות אלה ליבה את אש המחלוקה הידועה שפרצה בשנת תקצ"ה(ב).

א אי"ש, 2 קע, ע"ש. (ב) ימה"ת, י"ב.

## יד. ר' שמואל ב"ר אבא

בנו של ר' אבא שו"ב מטשעהרין. בשנת תק"ע היה יחד עם אביו אצל רז"ל על רה"ש ורז"ל נתן לו אז מעט מרק ורמז לו שיתעשר עי"ז ואמנם נתעשר אח"כ עד למאד. בנו: ר' אבא'לע מטשעהשרין (אבב"ר, מח. ע"ש כל פרטי המעשה).

## טו. ר' שמואל ב"ר אברהם ווינבערג מברסלב

עזר בכל יכלתו למהרנ"ת להוציא אותו ואת אנ"ש מבית האסורים ולהציל את כתבי היד בשנות המחלוקת תקצ"ה-תקצ"ט(א). היה מלומד בשפה הרוסית ויחד עם אשתו ובנו ר' משה, היו היועצים והעוסקים בשפה הרוסית ויחד עם אשתו ובנו ר' משה, היו היועצים והעוסקים והכותבים בעת המחלוקת(ב). מהרנ"ת מזכירו כמה פעמים במכתביו: "אשרי חלקו של ר' שמואל ווינברג שזכה שיוגמר פדיון שבויים כזה על ידו". "אשריך ידידי ר' שמואל שזכית שיוגמר הנס על ידך"(ג).

א ימה"ת, יז, יח. (ב) שם, לד. (ג) על"ת, קסב, קסג, עיין גם: שם, קסז, קסח, ו' מצורע תקצ"ה, א' מטו"מ תקצ"ה, רה, רלד, מכתבים ג'.

## טז. ר' שמואל ב"ר דב

מוזכר ע"י מהרנ"ת בשנת תקפ"ב: "בלילה השייכה ליום ב' [כ"ז שבט] עשה סעודה ר' שמואל ב"ר דב היושב בכפר יופקאוויץ ונסעתי אני ור' יודל... וסעדנו שם סעודת הערב" (יממ"ב, מד).

### יז. ר' שמואל ב"ר יעקב מנעמירוב
מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"א: "בשבת ק' נחלש בביתי מאנ"ש הותיק מו"ה שמואל במו"ה יעקב מנעמירוב וחליו כבד עליו מאד"(א). נפטר ממחלת החולירע בכ' כסלו תקצ"א ומהרנ"ת כתב עליו: "ותדע שנשמתו יצאה בטהרה. ודיבר דיבורי אמונה בכל עת עד שיצאה נשמתו... והלך בדרך הישר בדרך התורה כל ימיו ונפטר בשם טוב" וכו' (ב).

א על"ת, ל. (ב) שם, לא.

### יח. ר' שמואל בר"מ מלאדיזין
מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ו (על"ת, קצז. נראה לי שהוא בנו של ר' מתתיהו מלאדיזין תלמיד רז"ל וגיסו של מהרנ"ת).

### יט. ר' שמואל פיקסלער מטירהאוויצע
חותנו של ר' נתן ב"ר נחמן בן מהרנ"ת. היה הגבאי בחבורתו של ר' סענדיר מטירהאוויצע והוא אשר היה שולח את הכסף שנאסף בין אנשי החבורה להחזקת ביהמ"ד באומאן ולכלכלת ר' נחמן מטולטשין (השוה"ס).

### כ. ר' שמואל מצפת
חותנו של ר' נתן טרוביצער מצפת. מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ט-תרמ"ג. בשנת תרל"ט עלה לא"י והתיישב בצפת. בשנת תר"מ נסע לחו"ל וכשחזר אבד כל רכושו והיה במצוקה קשה. בעל צדקה ומכניס אורחים גדול לאנ"ש בחו"ל ובא"י. בניו: ר' נחמן ור' משה. חתניו: ר' נתן הנ"ל ועוד חתן שנקרא אף הוא ר' נתן (נת"צ, ג, ז, כד, כז, לה, לו, מו, קז, ועוד)

### כא. ר' שמואל
חתנו של ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה. מוזכר במכתביו בשנים תרל"ה-תרל"ח. בניו: ר' נחמן, ר' דוד יוסף ור' שמשון [כולם בח"ב] (נת"צ, ג, טז).

### כב. ר' שמואל מטעפליק
מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רז"ל(א). מגדולי מקורביו של רז"ל איש עשיר ונכבד וירא ה'. נלווה אל רז"ל לשמשו בנסיעתו בשנת תקס"ז, לקרימינטשאק, נאווריטש, אוסטרהא וזסלב. כן נלווה אל רז"ל בשנת תקס"ח בנסיעתו הארוכה ללעמבערג(ב). אחרי רה"ש דשנת תקס"ז שלח אותו רז"ל למעזיבוז לקחת את החנויות שהיו של הבעש"ט ופגש שם את דוד רז"ל הרה"ק ר' ברוך(ג). נפטר בש"ק כ"ד אייר תקצ"א(ד). בניו: ר' מרדכי, ר' אהרן ור' נחמן. כינוי משפחתו: שפילבאנד.

א כו"א, לג. (ב) חיי"מ קנא, קנג, קסג. שיח', קנב. יממ"א יט. כו"א נז, סינ"פ קנ. אבב"ר מז (בטעות נכתב שם שמו ר' שמואל יצחק במקום ר' שמואל). עיין בכל הנ"ל באריכות אודות כל מיני מעשים שאירעו בנסיעות אלה. (ג) שיחות וסיפורים שבהקדמת ביאור הליקוטים. השוה"ס. ע"ש כל פרטי הנסיעה והפגישה עם הרה"ק ר' ברוך. (ד) על"ת, מג.

## כג. ר' שמואל מקרימינטשאק

חותנו של ר' אפרים ב"ר נפתלי. היה סוחר באבנים טובות ובתכשיטים(א). מוזכר במכתבי מהרנ"ת בשנים תקצ"ג-תר"ד(ב).

א אבב"ר, סו, שם נכתב שהיה זה ר' שמואל מטעפליק ואין זה נכון, א – ר' שמואל מטעפליק נפטר בשנת תקצ"א ואילו חותנו של ר' אפרים מוזכר עד שנת תר"ד. ב – ר'שמואל חותן ר' אפרים דר בקרימינטשאק ולא בטעפליק, ראה הערה ב' לקמן וכן על"ת, ד' שמות תקצ"ב. (ב) על"ת, פז. מכתבים, ז, ט.

## כד. ר' שמואל

מחותנו של מהרנ"ת ומוזכר במכתביו משנת תר"ד: "גם אני פורס בשלום מחותני ה"ה הרבני הנגיד והחכם כמו"ה שמואל נ"י עם ש"ז הצנועה מרת פעסי" (מכתבים, ט)

## כה. ר' שמואל צורף

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ה: "גם ביום אסרו חג סיבב השי"ת בנפלאותיו שר' שמואל צורף עשה סיום התורה וכיבד אותי להכניס הס"ת לבית הכנסת והיינו בשמחה" וכו' (על"ת, קמט. יתכן וזה ר' שמואל חותן ר' אפרים ונקרא "צורף" על מלאכתו באבנים טובות ותכשיטים ואף שגר בקרימינטשאק הכניס ס"ת לביה"מ בברסלב שעמד על מקום ביתו של רז"ל שנשרף).

## כו. ר' שמואל מזורין

מוזכר ע"י מהרנ"ת: "איש כשר ונכבד מאד מיקירי אנ"ש. נפטר לפני שנת תקפ"ב. בנו: ר' חיים נחום (יממ"ב, כב).

## כז. ר' שמואל אייזיק מדאשוב

נולד בשנת תרכ"ה. נתקרב לרז"ל בין השנים תק"נ-תקנ"ט, יחד עם ר' יודל, ע"י ר' דב מטשעהרין(ב). סבל בנעוריו עניות ודחקות גדולים(ג). מתלמידיו החשובים ביותר של רז"ל שהפליג מאד בשבחו. הוא ור' יודל היו האנשים ששלח רז"ל בשנת תקס"ו עם הספר הנשרף(ד). היתה לו קצת מחלוקת עם מהרנ"ת שנגרמה ע"י ר' שלמה ראובן זלאטי'ס ומהרנ"ת הצטער על כך מאד(ה). חיבר כרך גדול עם חידושים על תנ"ך, ש"ס

וספרי אדמו"ר וכן חיבר ספר "החזיונות". זקני אנ"ש ראו את הכתבים אך כיום אינם נמצאים בידינו(ו). נפטר בשנת תקפ"ז(ז). הניח בת(ח).

א השוה"ס. (ב) כו"א, כד. (ג) על"ת, קסג. (ד) חיי"מ, רסג, רצא, תמא, ימה"ת, סב. כו"א, נב. (ראה גם חיי"מ, קעד-קעז, ללא פירוש שמו). (ה) ימה"ת, יב, מח. עיין גם סינ"פ, קמא. (ו) נ"צ, קנ. (ז) אי"ש, 2 קעז. (ח) השוה"ס. עיין גם: יממ"ב, כג. ימה"ת ג. אי"ש, 2 קעד והלאה.

## כח. ר' שמואל העניך

מאנ"ש בא"י. דר בצפת או בטבריה. מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ח-תרמ"ג (נת"צ, יד, פג, פח, צ, קא, קכ).

## כט. ר' שמואל העשיל ב"ר אברהם צבי פרידמאן

"הרה"ח הירא הנעלה מאנ"ש האמיתיים". תלמידו של ר' אברהם ב"ר נחמן ופעל רבות להעתקתם והדפסתם של ספריו. בידיו היו גם העתקי כת"י של הרב מטשעהרין. עבד יחד עם ר' שמואל מאיר אנשין [בח"ב] בבית דפוס ביפו שבו הדפיסו גם דברי כפירה ור' אברהם ב"ר נחמן כתב להם לעמוד על כך ולהתעקש עם בעל הדפוס לבל ידפיסו דברים אלה. נפטר ביפו בי"ד כסלו תרע"ח (סינ"פ, קסה. נ"א, יד. שא"י, כט. צד ב' של עמוד השער בספר ביאור הליקוטים).

## ל. ר' שמואל יצחק רוזנפלד הרב דטשעהרין

מחשובי תלמידי רז"ל. יש אומרים כי נתקרב לרז"ל עוד בהיותו נער קטן(א). בשנת תקס"ז הודיע לרז"ל מקודם על השריפה שתהיה בברסלב ובמעדוועדיווקע(ב). היה מקורב מאד לרז"ל וראה כמה וכמה מעשי נפלאות אצל רז"ל(ג). נתמנה כרב דטשעהרין בפקודת רז"ל(ד). נפטר בין השנים תר"ח-תרי"ג(ה). בניו: ר' נחמן ור' שמחה.

א אבב"ר, לא. (ב) חיי"מ, קנא. (ג) כו"א, מה. סינ"פ, קנג. קנה. (ד) מבה"נ 51-52 מז. (ה) לפי שמיד אחר פטירתו נתמנה על מקומו הרב ר' נחמן מטשעהרין וידוע שר' נחמן היה אברך צעיר כשנתמנה כרב ושימש ברבנות קצת למעלה מארבעים שנה. על פגישתו עם הרה"ק מבארדיטשוב עיין חיי"מ, שלג.

## לא. ר' שמואל מאיר

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ו (על"ת, קפח).

## לב. ר' שמואל צבי מברסלב

מוזכר במכתבי מהרנ"ת דשנת תקצ"ה (על"ת, קסח).

### לג. ר' שמואל שמעלקע
בנו חורגו של מהרנ"ת (בן זוגתו השניה מרת דישעל). מוזכר כמה פעמים במכתביו בשנים תקפ"ט-תר"ג(א). היה בעל מנגן וחיבר כמה נגונים המושרים עד היום בפי אנ"ש(ב).

א על"ת, כ, רלד, רעט מכתבים, טו, יח. (ב) השוה"ס.

### לד. ר' שמואל שמעלקע
בנו חורגו של ר' נחמן מטולטשין (השוה"ס)

### לה. ר' שמואל שמעלקע ב"ר משה יהושע
בנו של ר' אלטער מטעפליק. מוזכר במכתבו לר' ישראל מקארדאן משנת תר"ע (שא"י, לב).

### לו. ר' שמחה ב"ר אהרן
בנו של ר' אהרן מליפאוויץ. אחרי פטירת ר' שמשון תלמיד מהרנ"ת עבד במקומו ביער שהיה שייך לר' אברהם דב נכד רז"ל. ביער זה עסק הרבה בעבודת ה' והיה מכונה: ר' שמחה מהיער (השוה"ס).

### לז. ר' שמחה ב"ר מאיר
בנו של ר' מאיר ממעדווועדיווקע תלמיד רז"ל. ר' אברהם ב"ר נחמן שמע ממנו את המעשה על אביו ורז"ל (כו"א, מו).

### לח. ר' שמחה ב"ר נחמן מהאראדענקע
אביו של רז"ל. נולד בשנת תק"י, בערך, לאביו ר' נחמן מהאראדענקע תלמיד הבעש"ט ולאמו, זוגתו השניה של ר' נחמן, שהיתה כפי המקובל בתו של ר' יוסף ספרבידלובר ואחותו של ר' יצחק מדרוהוביטש. נשא לאשה את מרת פייגא בתם של ר' יחיאל ואדל בת הבעש"ט. בניו: ר' ישראל (נפטר בצעירותו). רבינו ז"ל, ר' יחיאל צבי ובתו מרת פערל. לא ידוע אם נפטר בחיי רז"ל או אחריו וכן גם מקום מנוחתו לא ידוע. (ע"פ אוצר יראת שמים בלה"ק, חלק א', פרק ב. מבה"נ, 61 קיד-קיז. השוה"ס. עיין גם: חיי"מ, קכב, קכט).

### לט. ר' שמחה ב"ר שמואל יצחק רוזנפלד
בנו של ר' שמואל יצחק הרב דטשעהרין וחתנו של ר' אהרן הרב דברסלב. מוזכר במכתבי מהרנ"ת תקצ"ג(א). ותקצ"ח(ב). בנו: ר' יהודה.

א על"ת, פז. (ב) שם, רלא.

בספר כוכבי אור, עמ' ע' ובעקבותיו בספר שמות הצדיקים נאמר שר' שמחה היה חתנו של ר' שמואל יצחק ואילו באי"ש, 5 מז, וכן במבה"נ, 13 עה, במאמר שנכתב ע"י אחד מבני משפחת רוזנפלד, נאמר שהיה בנו של ר' שמואל יצחק וחתנו של ר' אהרן, וכן נראה גם מהמכתבים הנ"ל בעל"ת וכן גם דעת זקני אנ"ש וכנראה שטעות נפלה בספר כוכבי אור.

## מ. ר' שמחה כץ מצפת

מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרמ"ב ותרמ"ג. בא לצפת בשנת תרמ"ב בהיותו אלמן ונשא בצפת אשה(א). ר' נתן הנ"ל מכנהו: "ר' שמחה הכהן הצדיק"(ב). "ידידינו שאוחז באמת לאמיתו בדרכי רז"ל ותלמידו הק'"(ג).

א נת"צ, קכג. (ב) שם, קכ. (ג) שם, קכג, מוזכר גם: שם, פג, קיג, קיז, קיח ועוד.

## מא. ר' שמחה מאומאן

איש שמח מאד. היה אוסף בכל יום מזון ומחלקו לעניי אנ"ש. היה לפעמים בעל תפילה במנחה של רה"ש. ביקר בא"י. נפטר ביום הכיפורים דשנת תרע"ט או תר"פ בעת תפילת נעילה ומנו"כ באומאן (השוה"ס).

## מב. ר' שמחה ברוך נכד רז"ל

בנם של ר' יצחק אייזיק ומרת שרה בת רז"ל. בר"ח כסלו דשנת תקצ"ג נשא לאשה את בת דודתו, רבקה מרים, בתם של ר' יוסקא ומרת אודל בת רז"ל שהיתה אז אשת אביו (שרה בת רז"ל נפטרה בשנת תקצ"ב ובעלה ר' יצחק אייזיק נשא לאשה את אחותה. היא גיסתו, מרת אודיל שהיתה אלמנת ר' יוסקא)(א). בשנת תר"ד היתה קטטה בביתם ואשתו וחמותו עזבו את הבית והלכו לבית הרב דברסלב. בהשתדלות מהרנ"ת חזרו אח"כ לביתם אך השלום בין ר' שמחה ברוך לבין חמותו מרת אודל לא היה בשלימות ומהרנ"ת חפץ שאודיל תסע לא"י(ב). בנו: ר' יצחק אייזיק מבארדיטשוב

א ימ"א, קי. על"ת, פו, פז, א' קדושים תקצ"ה. (ב) מכתבים, י.

## מג. ר' שמחה דוד ב"ר אפרים ווינבערג

בנו של ר' אפרים ב"ר נפתלי וחתנו של ר' נחמן חיה'לעס נכד רז"ל. מוזכר במכתב אביו משנת תרל"ד(א). ובמכתב ר' יצחק בן מהרנ"ת משנת תרכ"א(ב). בניו: ר' שלמה ור' ישראל [בח"ב]. אפשר וגם ר' נפתלי מצפת [ע"ע] היה בנו (שמעתי מזקני אנ"ש).

א נ"א, ד. (ב) מרי"ש, ד' תולדות תרכ"א.

ר' שמעלקע ע"ע ר' שמואל שמעלקע

## מד. ר' שמעון ב"ר בער מקרימינטשאק

תלמידו הראשון, חברו ובן גילו של רז"ל. נתקרב לרז"ל בשנת תקמ"ה, בערך, מיד לאחר חופתו של רז"ל שאמר לו אז: "כפי הנראה, יהיה היכרות גדול בינינו". נאמן ביתו, איש סודו ומשמשו הנאמן של רז"ל במשך שנים רבות. רז"ל אמר עליו שכבר שבר לגמרי כל המדות הרעות(א). וששמו 'שמעון' הוא צירוף 'עון מש' וצירוף זה הוא כל ענינו ובחינתו(ב). פעל אצל רז"ל שיזכה לשמשו גם אחר מותו כבחייו(ג). פעם הקפיד עליו רז"ל ונתגלגל הדבר שגלה ממקומו ונסע אל מעבר לנהר דאן, שם נתעכב למעלה משלוש שנים והתגבר שם על נסיונות קשים מאד(ד). יש אומרים כי הוא האיש אשר נילווה אל רז"ל בנסיעתו לא"י בשנת תקנ"ט(ה). אחר הסתלקות רז"ל סייע להמהרנ"ת באיסוף ממון עבור הדפסת ספרי רז"ל(ו). היו לו כתבים רבים ובהם חידושי תורה שחידש ושהוטבו מאד בעיני מהרנ"ת אך ר' שמעון לא רצה לפרסמם ושרף אותם(ז). בסוף שנת תקפ"ב בערך(ח) עלה לא"י והתיישב בצפת. בשנת תקצ"ג ביקר בחו"ל כדי לעשו"ת שידוך עם בנו ובחג השבועות היה אצל מהרנ"ת והביע בפני אנ"ש את התפעלותו מגדולת מהרנ"ת(ט). נפטר בצפת לאחר שהוכה ע"י פורעים בפוגרומים של שנות תקצ"ד-תקצ"ח ומנו"כ, יחד עם בנו, לא הרחק מציון האריז"ל(יא). כינוי משפחתו: קמינסקי(כ).

א חיי"מ, קו, קכט, קסט, רי, ריט. יממ"א, נט, סג, סה. (ב) שיח', מד. (ג) חיי"מ, תקלד. אבב"ר, לו. (ד) שיח', קעג. אי"ש 1 קטז. (ה) מבה"נ, 49 לה. השוה"ס. גירסא אחרת היא, כי היה זה ר' יצחק אחיו של ר' חייקיל חזן. (ו) יממ"א עא. (ז) כו"א, לג. (ח) בשנת תק"פ היה באדעס על מנת לנסע לא"י (יממ"ב, יג) אך נראה שנסיעתו נדחתה או שהתעכב זמן רב בדרכו כיון שבהיות מהרנ"ת בשנת תקפ"ב בא"י אינו מזכירו (עיין גם יממ"ב, כה) (ט) אבב"ר, לו ("שבועות הגדול" היה בשנת תקצ"ג, ראה ימה"ת ז). (י) אי"ש, 1 קכב. (כ) מבה"נ, 47 כז. עיין גם: שיח', קעד. אבב"ר, לט, מד. אי"ש, 1 קח-קכג.

## מה. ר' שמעון סיליטינסקע מקרימינטשאק

מוזכר במכתב ר' אלטער מטעפליק לר' ישראל מקארדאן משנת תר"ע: "ושלחתי ע"י גיסי ר' אברהם חזן את המכתבים וכו' אנא יזכיר את גיסי שישתדל להדפיסם וכו' או ימסרם ליד ידידנו המופלג ר' שמעון נ"י מקרימינטשקא שהוא ידפיסם"(א). המכתבים [מכתבי מהרנ"ת] אכן הודפסו על ידו בשנת תר"ע בירושלים(ב).

א שא"י, לב. (ב) נ"צ, קמד.

### מו. ר' שמעון מהאמלע
קודם התקרבותו לאנ"ש היה מתלמידיו של הרה"ק בעל הצמח צדק. התקרב יחד עם חבריו מהעיר האמלע, ר' ברוך אפרים ור' מענדיל ליטוואק. האריך ימים מחבריו (השוה"ס).

### מז. ר' שמשון תלמיד מהרנ"ת
סבל רדיפות קשו"ת ממשפחתו בתחילת התקרבותו למהרנ"ת. היה מנהל את עסקי היערות של ר' אברהם דב נכד רז"ל(א). נזכר פעמים רבות במכתבי מהרנ"ת בשנים תקפ"ו-תקצ"ה(ב). בניו: ר' יהודה אליעזר ור' ישראל מענדיל. חתניו: ר' מיכל ב"ר יצחק בן מהרנ"ת ור' נפתלי הירץ ב"ר שכנא בן מהרנ"ת [בזיווג שני]. נפטר לפני שנת תרל"ג(ב).

א כו"פ, 211, ע"ש מעשה נורא מאחר הסתלקותו. מבה"נ, 43 כא. ע"ש על התקרבותו למהרנ"ת. (ב) על"ת, יז, ב' סליחות תק"צ, כז, לא, נ, נא, סט, פא, קא, קכ, קנב, קסה. (ג) בשנת תרל"ג נולד נכדו ר' שמשון בארסקי שנקרא על שמו.

### מח. ר' שמשון ב"ר מרדכי
תלמיד מהרנ"ת. מבני הנעורים אשר בתחילת שנת תקצ"ה לא יכלו להתאפק על עלבון מהרנ"ת ויצאו לריב עם החולקים ומהרנ"ת הקפיד עליהם מאד(א). היה חביב מאד על אביו וחותנו אך בעת המחלוקת דשנת תקצ"ה נהפך ליבם ורדפו אותו קשה(ב). נאלץ למסור למתנגדים כל ספרי רז"ל ומהרנ"ת(ג).

א ימה"ת, יד. (ב) על"ת, קסח. (ג) שם, קע.

### מט. ר' שמשון פיטיל
מוזכר במכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה משנת תרל"ח בברכת ז"ל. נפטר בצפת. אחיהם של ר' נחמן פיטיל ור' צבי גרשון פיטיל (נת"צ, טו).

### נ. מרת שרה בת רז"ל
נולדה בשנת תק"נ(א). בר"ח ניסן תקס"ג נישאה לר' יצחק אייזיק ב"ר לייב מדאבראוונע(ב). רז"ל הפליג מאד מאד בשמחה(ג). נפטרה בכ"ז כסלו שנת תקצ"ב יום לאחר לידתה את בנה ר' אפרים(ד). בניה: ר' ישראל, ר' שמחה ברוך ור' אפרים. בתה: פייגא סאשיא, אשת בנו של ר' ישראל נכד הרה"ק ר' ברוך ממעזיבוז(ה).

א אי"ש, 2 לח. (ב) חיי"מ, נט, קטז. (ג) חיי"מ, תקפא, תקפב, תקפג. (ד) יממ"א, קי. עלת, נז. (ה) יממ"א, ק. עיין גם מכתבי רז"ל אליה בתחילת על"ת.

* * *

וכן דיבר עוד פעם אחת, שצריכין להשאיר תלמידים, שאלו התלמידים יעשו תלמידים אחרים, וכן התלמידי תלמידים יאירו להלן יותר ויותר וכן לדורי דורות.
חיי מוהר"ן, שעג.
מיין פייערל וועט שוין טלואין ביז משיח וועט קומען – האש שלי תוקד עד שיבוא משיח.
חיי מוהר"ן, שו.

## ימי יארצייט ידועים של אנ"ש הנזכרים בספר זה לפי סדר ימות השנה.

תשרי
יום כיפור (תרע"ט-תר"פ) ר' שמחה מאומאן
י"ד (תרמ"ג) ר' אפרים ב"ר נפתלי
י"ח (תקע"א) אדמור זיע"א
י"ט (תרע"ג) ר' דוד צבי דאשווסקי
חשון
ב' (תרנ"ב) ר' סענדיר ב"ר צבי מצפת
ט' (תרע"ט) ר' ישראל מקארדאן
י"ב (תר"פ-תרפ"ג) ר' שבתי ברסלבר
כסלו
ט' (תרע"ט) ר' נתן טרוביצער מצפת
י"ד (תרע"ח) ר' שמואל העשיל פרידמאן
כ' (תקצ"א) ר' שמואל ב"ר יעקב מנעמירוב
כ"ז (תקצ"ב) מרת שרה בת רז"ל
כ"ט (תרע"ח) ר' אברהם ב"ר נחמן
טבת
י' (תר"ה) מהרנ"ת
י"ח (תרפ"ד) ר' אייזיק אייזינשטיין
אדר (דפשוטה)
י"א (תקפ"ח) ר' יצחק אייזיק יוסף סופר
י"א (תרכ"ח) הרב ר' צבי אריה ב"ר אהרן מברסלב
י"ט (תקס"א) מרת פייגא אם רז"ל
אדר ראשון

י"ד (תר"ל) ר' יצחק בן מהרנ"ת
אדר שני
ז' (תרנ"ז) ר' נתן ב"ר יוסף מירושלים
י"ב (תרע"ט) ר' אלטער מטעפליק
י"ג (תרנ"ד) הרב ר' נחמן מטשעהרין
ניסן
כ' (תקצ"א) ר' מענדיל מלאדיזין
שביעי של פסח (תרע"ח) ר' געציל ליובאוונע
כ"ו (תרמ"ד) ר' נחמן מטולטשין
אייר
כ"ג (תרס"ו) ר' אברהם אליעזר ב"ר סענדיר מצפת
כ"ד (תקצ"א) ר' שמואל מטעפליק
סיון
ה' (תקס"ז) מרת סאשיא אשת רז"ל
תמוז
א' (תרנ"ה) ר' יוסף בר"נ מירושלים
כ"ד (תר"פ) ר' טוביה מבאבריניץ
אב
א' (תר"ה) הרב ר' אהרן מברסלב
י"ט (תר"כ) ר' נפתלי מנעמירוב
כ"ב (עד תרכ"ז) ר' יהודה (לייבלי) ראובנ'ס
כ"ו (תר"נ) ר' צבי טרוביצער מצפת
אלול
י"ט (תרל"ב) מרת פייגא בת ר' יחיאל צבי אח רז"ל

## מפתח לשמות משפחה הנזכרים בספר זה

(במפתח הובא רק שם אחד מבני המשפחה. ברוב המקרים לא הובאו כינויי משפחה ע"ש מקום מגורים או מקצוע כגון: "טולטשינער" "סטולער")
אוייערבאך ע"ע ר' יוסף חתן רז"ל
אייזינשטיין ע"ע ר' יצחק אייזיק מאומאן (פ"ה)
בזשיליאנסקי ע"ע ר' אלטער מטעפליק

ביאלסטוצקי ע"ע ר' אליעזר (מז)
ביאלסטוצקי ע"ע ר' דוד (יט)
גאלדשטיין ע"ע ר' נחמן הרב דטשעהרין
דאשווסקי ע"ע ר' דוד צבי (כג)
הורוויץ ע"ע ר' צבי דב
היילפרין ע"ע ר' ישראל מקארדאן
ווינבערג ע"ע ר' אפרים ב"ר נפתלי
ווינבערג ע"ע ר' אברהם ווינבערג
ווייסלייב ע"ע ר' צבי פסח
זסלאבסקי ע"ע ר' אהרן ב"ר אליהו
זסלאבסקי ע"ע ר' פסח זסאלבסקי
חזן ע"ע ר' נחמן מטולטשין
טראכטינבערג ע"ע ר' יחזקאל (לה)
טייטילבוים ע"ע ר' יעב (נה)
טרוביצער ע"ע ר' צבי (א)
טעטעווסקי ע"ע ר' נתן (נד)
ייבין ע"ע ר' אברהם ייבין
כצמאן ע"ע ר' אבא כצאמן
כץ ע"ע ר' שמחה כץ
ליבאוונע ע"ע ר' געצע ב"ר אברהם
ליוברסקי ע"ע ר' יעקב יוסף
ליריסמאן ע"ע ר' חיים (יב)
לנדוי ע"ע ר' יקותיאל מגיד מישרים דטירהאוויצע
לנדוי ע"ע ר' משה ד"ר לנדוי
סגל ע"ע ר' יצחק סגל
סיליטינסקי ע"ע ר' שמעון
פייעס ע"ע ר' אברהם (י)
פיקסלער ע"ע ר' שמואל פיקסלער
פרידמאן ע"ע ר' שמואל העשיל
קארסינקע ע"ע ר' זאב אלטער
קארשיסקע ע"ע ר' משה לייב

קמינסקי ע"ע ר' שמעון ב"ר בער
קראסינשטיין ע"ע ר' משה העניע'ס
קראסינשטיין ע"ע ר' חיים (יג)
קריימר ע"ע ר' טוביה מטירהאוויצע
רבינאוויטש ע"ע ר' אבא מטשעהרין
רוטנזיס ע"ע ר' מרדכי מברסלב
רוזנפלד ע"ע ר' שמואל יצחק הרב דטשעהרין
ריידע ע"ע ר' דוד ריידע
רמרז ע"ע ר' אפרים רמרז
שור ע"ע ר' דוד שור
שטרנהארץ ע"ע ר' מהרנ"ת
שפילבאנד ע"ע ר' שמואל מטעפליק
שפיביקובסקי ע"ע ר' בוניא
אדמו"ר זיעא
ר' אהרן הרב
מהרנ"צת
ר' נפתלי
ר' יצחק בן מהרנ"ת
ר' אפרים בר"נ
ר' נחמן מטולטשין
ר' נחמן מטשעהרין
ר' דוד צבי דאשווסקי
ר' אברהם ב"ר נחמן
ר' אלטר מטעפליק
ר' ישראל מקארדאן
ר' אברהם סופר
ר' שמשון ברסקי
אנ"ש דפולין